

**DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ
TÜRK-BALKAN İLİŞKİLERİ
(1950-1960)**

Muhsin Ertürk BUDAK

**Yüksek Lisans Tezi
Türk Tarihi Ana Bilim Dalı
Yrd. Doç. Dr. Serkan ERDAL
2017
Her Hakkı Saklıdır.**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANA BİLİM DALI**

Muhsin Ertürk BUDAK

**DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRK-BALKAN İLİŞKİLERİ
(1950-1960)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. Serkan ERDAL**

ERZURUM - 2017

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum “*Demokrat Parti Dönemi Türk-Balkan İlişkileri (1950-1960)*” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin basılı ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☒ Tezimim 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

12.07.2017

Muhsin Ertürk BUDAK

M. Ertürk

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZ KABUL TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yrd. Doç. Dr. Serkan Zırdal danışmanlığında, Muhsin Zeki Budak tarafından hazırlanan bu çalışma 12.07.2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından TARİH..... Ana Bilim Dalı Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	:		İmza	:	Prof. Dr. Selami KILIÇ
Jüri Üyesi	:	Yrd. Doç. Dr. Ugur Atıbalı	İmza	:	
Jüri Üyesi	:	Yrd. Doç. Dr. Serkan Zırdal	İmza	:	

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. ../../20..

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR	VI
ÖNSÖZ.....	VII

GİRİŞ

TÜRK SİYASİ HAYATINDA DEMOKRAT PARTİNİN KURULUŞU, GELİŞMESİ VE DIŞ POLİTİKA ANLAYIŞI

I. TÜRKİYE'Yİ ÇOK PARTİLİ HAYATA GÖTÜREN SÜREÇ.....	1
A. Cumhuriyet Halk Partisinde İç Muhalefet.....	3
B. Dörtlü Takrir	4
II. DEMOKRAT PARTİ'NİN KURULUŞUNA GİDEN SÜREÇ VE ÇOK PARTİLİ HAYATIN BAŞLAMASI	6
A. Demokrat Parti'nin Kuruluşu	7
B. Demokrat Parti'nin Örgütlenmesi ve 1946 Seçimleri	10
1. Belediye Seçimleri 26 Mayıs 1946	11
2. Genel Seçimler Temmuz 1946.....	12
3. Seçim Sonrası İktidar-Muhalefet İlişkileri	14
III. MUHALEFET DÖNEMİNDE DEMOKRAT PARTİ (1947-1950)	16
A. DP'nin İlk Kongresi	16
B. 12 Temmuz Beyannamesi	18
1. 12 Temmuz Beyannamesi Sonrası DP ve 1948 Ara Seçimleri.....	20
IV. 1950 SEÇİMLERİ VE BEYAZ DEVRİM	22
A. CHP ve Seçim Kanununda Değişiklik	22
B. 1950 Genel Seçimleri	22
V. DEMOKRAT PARTİ'NİN DIŞ POLİTİKAYA BAKIŞI	25
A. Muhalefet Dönemi Dış Politikaya Bakışı 1946-1950	25
B. İktidara Geldikten Sonra DP'nin Dış Politika Anlayışı	27

BİRİNCİ BÖLÜM
DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRK-BALKAN İLİŞKİLERİ:
BULGARİSTAN, YUNANİSTAN, YUGOSLAVYA VE ROMANYA

1.1. TÜRKİYE-BULGARİSTAN İLİŞKİLERİ.....	30
1.1.1. 1950-1951: Bulgaristan'dan Türkiye'ye Yapılan Göç Hareketleri	30
1.1.1.1. 1950-1951 Göçü	31
1.1.1.1.1. Göçü Hazırlayan Etkenler	31
1.1.1.2. 1950-1951 Göçünün Başlaması	32
1.1.1.2.1. Göçmenlere Yardım Sorunu ve Yerleştirilmeleri	36
1.1.2. Sınırdaki Yaşanan Sorunlar	39
1.1.3. Ticari, Sportif ve Kültürel Faaliyetler	43
1.1.3.1. Ticari İlişkiler	43
1.1.3.2. Kültürel İlişkiler	44
1.1.3.3. Sportif İlişkiler	45
1.2. TÜRKİYE-YUNANİSTAN İLİŞKİLERİ.....	46
1.2.1. Siyasi ve Askeri İlişkiler	46
1.2.2. Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya Üyeliği.....	47
1.2.3. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Yunanistan Ziyareti	49
1.2.4. Ortak Tatbikatlar	50
1.2.5. Kıbrıs Sorunu.....	51
1.2.6. 6-7 Eylül Olayları	55
1.2.7. Zürih ve Londra Antlaşmaları	58
1.2.8. Ticari ve Kültürel İlişkiler	63
1.2.8.1. Kültürel ve Sportif İlişkiler	64
1.2.9. Meriç Nehri'nin Islahı Sorunu ve İstanbul'un Fethi'nin 500. Yıldönümü Kutlamaları	66
1.3. TÜRKİYE-YUGOSLAVYA İLİŞKİLERİ.....	68
1.3.1. Siyasi İlişkiler	68
1.3.2. Yugoslavya'dan Gelen Göçmenler.....	72
1.3.3. Ticari İlişkiler	75
1.3.4. Kültürel ve Sportif İlişkiler	76
1.4. TÜRKİYE-ROMANYA İLİŞKİLERİ.....	77

1.4.1. Siyasi İlişkiler	77
1.4.2. Ticari İlişkiler	81
1.4.3. Kültürel ve Sportif İlişkiler.....	82

İKİNCİ BÖLÜM

BÖLGEDE BİRLİK KURMA ÇABALARI; BALKAN PAKTI

2.1. BALKAN PAKTI VE İTTİFAKINI HAZIRLAYAN ORTAM.....	84
2.1.1. Paktın İmzalanması ve Sonuçları.....	86
2.1.2. Balkan İttifakı	89
2.1.2.1. Balkan Pakti'nin Dağılması	91
SONUÇ.....	93
KAYNAKÇA	95
EKLER.....	105
ÖZGEÇMİŞ.....	125

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRK-BALKAN İLİŞKİLERİ (1950-1960)****MUHSİN ERTÜRK BUDAK****Danışman: Yrd. Doç. Dr. Serkan ERDAL****2017 – Sayfa: 125****Jüri: Prof. Dr. Selami KILIÇ****Yrd. Doç. Dr. Serkan ERDAL****Yrd. Doç. Dr. Uğur AKBULUT**

Demokrat Parti'nin 1946 yılında kurulmasıyla çok partili hayata bir kez daha başlayan Türkiye Siyaseti 1950 yılında iktidar değiştirerek farklı bir boyuta gelmiştir. İktidar ile ilk kez tanışan DP iç ve dış siyasette farklı uygulamaları ile Cumhuriyet Halk Partisi'nden farklı bir konuma gelmiştir.

DP'yi geçmiş dönem iktidarlarından ayıran önemli unsur ise dış siyasette son derece aktif olması ve bölgesel iş birliği çabalarından asla çekinmemesidir. NATO'ya üye olmak Türkiye için adeta bir milat tarihi olmuş ve bu üyelik ile tüm siyasi yol haritası hazırlanmıştır. 1950-1953 arasında NATO için uğraşan bir Türkiye varken, ilerleyen dönemde bölgesel ittifaklara yönelmeye çalışan bir Türk Dış Politikası karşımıza çıkmaktadır.

Bölgesel ittifaklara çok fazla önem veren, ikili ilişkileri samimi derece de kurmak isteyen DP, Atatürk'ün çok büyük uğraş verdiği “bağımsızlık” ilkesine ne kadar uyacaktı? Hem Orta Doğu'da hem de Balkanlarda çok önemli olaylar meydana geliyordu ve Türkiye'nin bunları durup izlemesi pek tabi mümkün değildi. Bu dönemde Türkiye'nin yeni iktidarı daha görev başına gelir gelmez Balkanlar ve Orta Doğu yeni yönetimler ile şekillenirken sessiz kalmamış, bu şekillenme aşamasında aktör olmak istemiştir.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, NATO, Balkanlar, Ortadoğu, Dış Politika

ABSTRACT**MASTER'S THESIS****THE RELATIONS OF TURKISH AND BALKANS BETWEEN 1950 AND 1960****MUHSİN ERTÜRK BUDAK****Advisor: Assist. Prof. Dr. Serkan ERDAL****2017 – Pages: 125****Jury: Prof. Dr. Selami KILIÇ****Assist. Prof. Dr. Serkan ERDAL****Assist. Prof. Dr. Uğur AKBULUT**

The Democratic Party in 1946 with the establishment of multi-party politics of Turkey, which started in 1950, once again changing the ruling has a different size. Power, who met for the first time DP with different implementations of internal and external politics of the Republican people's Party has a different location.

Apart from important elements power past the DP is extremely active foreign politics and regional cooperation efforts is not never. To be a member of NATO, Turkey has been a milestone for history and prepared all the political road map with this membership. 1950-1953 engaged in for NATO between Turkey, a regional Alliance in the future towards a Turkish foreign policy.

Giving too much importance to the regional Alliance, looking to build friendly bilateral relations as well as DP, Ataturk's very large laboring how the principle of "independence" would fit? It's very important that both the Middle East and the Balkans came and stood them of events sure to watch Turkey was not possible. During this period, Turkey's new Government as soon as the Balkans and the Middle East more duty they are shaped with the new administration remain silent while he wanted to be an actor, is the embodiment of this phase.

Keywords: Democratic Party, NATO, The Balkans, The Middle East, Foreign Policy

KISALTMALAR

BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet Vakfı İşlam Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
EOKA	: Ethniki Organosis Kypriou Agoniston
Haz.	: Hazırlayan
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
SBKP	: Sovyetler Birliği Komünist Partisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vd.	: ve diğerleri
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan

ÖN SÖZ

Günümüzün siyasi ve sosyal sorunlarına çözüm ararken maliyeti en düşük ve ulaşılması en kolay kaynak tarihtir. Tarihe geniş bir açıdan bakıldığında görülecektir ki günümüz sorunlarının temelden çözümleri tarihin akışında saklı. Türk Demokrasi tarihinde, gerçek demokrasinin sağlanabilmesi için birçok deneme yapılmıştır. Konuya bu yönü ile bakıldığı zaman I. Meşrutiyet, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet'in ilanından sonra bir muhalefet yaratılmak istenmiş ancak bu hep sekteye uğramıştır. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası daha sonra Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuş ancak uzun soluklu olamayan bu partiler tarihe karışmıştır. Bu iki partinin kapatılmış olması sonraki kurulacak partiler için önemli bir tecrübe olmuştur.

Mustafa Kemal Atatürk'ün hayalini kurmuş olduğu çok partili hayata geçme isteği yakın arkadaşı olan İsmet İnönü tarafından gerçekleştirilmiştir. Muhalefet partisinin teşkilatlanmasını da yine Atatürk'ün yakın arkadaşlarından biri olan Celal Bayar yapacak ve Demokrat Parti'nin en öne çıkan ismi olacaktır.

Bu çalışma Türk Siyasi Tarihi'nde fırtına gibi esen Demokrat Parti'nin Balkan Politikasını ve Balkanlarda ki devletler ile olan ilişkileri ele almaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde Türkiye'yi çok partili hayata götüren süreç ve bu süreç içerisinde DP'nin kuruluşu ele alınarak iktidara gelmeden önce ve geldikten sonra ki dış politikaya bakışı ele alınmıştır. Birinci bölüm de Türkiye'nin 1950-1960 yılları arasında Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya ile siyasi, ticari ve kültürel ilişkileri incelenmiştir. İkinci bölümde ise SSCB tehdidi karşısında Türkiye öncülüğünde Balkanlarda birlik kurmak çabalarına yer verilmiştir.

Uzun ve yorucu bir çalışma sonucunda ortaya çıkan çalışmada; Tüm Balkan Devletleri zaman ve kaynaklara ulaşılabilirlik açısından ele alınamamıştır. Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya bu çalışmanın ana temasıdır.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, hatıralar, kimi gazeteler, dergiler ve DP üzerine yapılmış tezler ve eserler taranmıştır. Bu çalışmanın ana hedefi DP'nin dış politika vizyonunu tamamen anlatmanın ötesinde, mevcut kaynakları ele alarak “*Dış Politika'da Balkanlar*” anlatılmaya çalışılmıştır. Her çalışmada olduğu gibi bir takım eksiklerin şahsımıza ait olduğunu söylerken anlayışla karşılanacağı kanaatindeyim.

Bu çalışmanın hazırlık aşamasında yardımını ve desteğini esirgemeyen ve gerekli müsamahayı gösteren kıymetli danışmanım Yrd. Doç. Dr. Serkan Erdal'a, güler yüzlü engin hoşgörüsü ile her daim yanımda olan çok değerli hocam Prof. Dr. Selami Kılıç'a ve tezimin her aşamasında yardımını esirgemeyen Arş. Gör. Ahmet Safa Yıldırım'a ve aileme teşekkür ederim.

ERZURUM – 2017

Muhsin Ertürk BUDAK

GİRİŞ

TÜRK SİYASİ HAYATINDA DEMOKRAT PARTİNİN KURULUŞU, GELİŞMESİ VE DIŞ POLİTİKA ANLAYIŞI

I. TÜRKİYE'Yİ ÇOK PARTİLİ HAYATA GÖTÜREN SÜREÇ

Cumhuriyet'in ilanı ile kalkınmak isteyen Türkiye'de siyasi hayat uzun yıllar boyunca Atatürk'ün devrim ve fikirlerine göre şekil almıştır. Bu süreç içerisinde de birkaç defa çok partili hayata geçiş denemesi yapılmış ise de başarılı sonuçlar alınamamıştır.¹ Çok partili hayata geçiş için Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatta olduğu süreçte iki kez girişimde bulunulmuştur. Fakat Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası denemeleri başarısızlık ile son bulmuştur.²

II. Dünya Savaşı'nın bitimi ile demokrasi dalgası dünyayı sarmış ve 36 ülke demokrasiye geçmiştir. İtalya, Almanya, Japonya, Avusturya ve Kore'de demokratik kurumlar teşvik edilmiş, Güney Amerika ülkelerinde seçimlere dayalı sistemler yerleştirilmiştir. Türkiye ve Yunanistan bu bakımdan göze batmaya başlamıştır.³

II. Dünya Savaşı yıllarında CHP Hükümetlerinin uygulamaya koyduğu ekonomik tedbirler ve sonuçları, Türk halkı için olduğu kadar CHP ve Hükümetleri için de zorlu bir sınav olmuştur. Köylüsü, şehirlisi, çiftçisi, tüccarı, memuru, Müslümanı, gayrimüslimi hatta erkeği, kadını, çocuğu yani bütün Türk toplumu, uygulanan politikalardan kendi üzerlerine düşeni fazlasıyla yapmışlardı. Buna rağmen hükümetlerin halktan kopuk olması ve halkın sesini duyuramaması olayın vahametini zaman geçtikçe daha da artırmıştı.⁴

Türkiye'de çok partili hayata geçişinin ayak seslerinde II. Dünya Savaşı'nın bitişi önemli bir etkidir. Bu savaşı demokrasi cephesinin kazanması ve otoriter tek parti

¹ Filiz Eşli, *Türk Demokrasisinin Gelişim Sürecinde 1954 Genel Seçimleri*, (Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Kırıkkale 2010, 11.

² Sabit Dokuyan, "Çok Partili Hayat Geçişte Önemli Bir Adım: Demokrat Parti'nin Kuruluşu", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2, 2-1, Haziran, İstanbul 2014, 152.

³ Abdul Vahap Akıncı, Sefa Usta, "Türkiye'de Çok partili Hayata Geçişte Etkili Olan Dış Faktörlerin Değerlendirilmesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, XXI, I, 2016, 277.

⁴ Tesfire Güneş, *Demokrat Parti Dönemi Atatürk İmajı*, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2012, 11. Bknz: Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, İstanbul 2012, 23-51.

yönetimine dayalı ülkelerin kaybetmesi olayların seyrini değiştirmiştir. Bu yüzden tek partili, diktatörlük sistemine dayanan siyasi rejimler tamamen gözden düşmüş, çağdaş liberal siyasi bir sistemler öne çıkmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak, batılı müttefiklerin yanında yer almak isteyen ülkeler, kendi sistemlerini yeniden gözden geçirmek zorunda kalmışlardır. Türkiye de batıya yönelik olarak demokratik hayata geçişi gözden geçirmek zorunda kalmıştı.

Böyle bir istek aslında çok partili yaşama geçiş aşamasında dış faktörlerin etkisini belli etmektedir. Dış faktörler devletin diğer devletlerle olan ilişkilerindeki ortaya çıkan yeni durumlar her zaman Türk Siyasi hayatını yakından etkilemiştir.⁵ Demokratik bir ülke olup olmamak arasında bir tercih yapmak zorunda kalan Türkiye, demokrasi yanlısı ülkelerin yanında yer elde edebilmek için ülkede mevcut olan tek partili yönetimi terk ederek çok partili sisteme geçişi mümkün kılmak istemiştir.⁶

Dışarıdan böyle bir baskı gelirken iç dinamikler açısından ise artık ülkedeki siyasi rejime muhalefet olmadan devam edilemeyeceğinden bahsetmek artık mümkündür.⁷ Değişiklik yönünde ilk önemli işaret, dönemin Milli Şef'i Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'den gelmiştir.

Almanya'nın teslim olmasından çok kısa bir süre sonra 19 Mayıs 1945'te yaptığı ünlü konuşmada, İnönü savaş bittiğine göre artık demokrasi yolunda yeni adımlar atılabileceğini bildirmiştir.

İkinci önemli adım, 17 Haziran 1945'te altı milletvekilliği için yapılan ara seçimlerde iktidardaki tek parti olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin aday göstermemesi olmuştur. Resmi aday yokluğu, bu ara seçimlerin demokratik çekişme içinde geçmesine yol açmıştır. Bundan sonra liberalleşme adımları büyük bir hızla birbirini izlemeye başlamıştır. Temmuz başlarında bir iş adamı yeni bir parti kurmak için başvurmuş,

⁵ Tanel Demirel, *Türkiye'nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, İstanbul 2011, 42.

⁶ Turgay Uzun, "Türkiye'de Demokrasiye Geçişin İç ve Dış Etkenleri", *Demokrasi Platformu*, C: I, V, XVII, Ankara, 2009, 33.

⁷ İdris Tetik, *Demokrat Parti'nin 1950-1960 Yılları Arasında Uyguladığı Siyasi Politikaların Türk Demokrasisine Yansımaları*, (Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2015, 22.

5 Eylül’de Başbakan Şükrü Saracoğlu bu partiye izin verdiklerini açıklamış ve çok partili siyasi hayatı böylece resmen başlamıştı.⁸

Bununla birlikte İnönü 1 Kasım 1945’te yaptığı meclis konuşmasında ciddi bir muhalefet partisine gereksinim duyulduğunu bir kez daha belirtmiştir.⁹ İnönü çok partili yaşama sıcak bakacağını ima etmiş olsa da muhalefetin dışarıdan gelmesini istemiş, CHP içinden çıkmasına sıcak bakmamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti’nin ilanından başlayarak hemen hemen kesintisiz olarak 22 yıl süren üstelik de zaman içinde giderek de benimsenmiş Tek Parti yönetiminden ayrılma kararı, hem de bu partinin değişmez başkanı hem de devletin muhalefetsiz lideri olan kişiden gelmişti.

A. Cumhuriyet Halk Partisinde İç Muhalefet

Bu dönemde ilk ciddi muhalefet hareketinin önderliğini Celal Bayar yapmış ve TBMM’de 1944 yılı “*Muvazene-i Umumiye Kanunu*”¹⁰ görüşülürken hükümete sert eleştirilerde bulunmuştur. Bayar, konuşma sırasında hayat pahalılığından, yoksulluktan ve üreticilerin devletten paralarını alamamalarından, zarara uğradığı gibi konular üzerinde durmuş ve yasa tasarısına ret oyu vermiştir.¹¹

İkinci muhalefet hareketi ise Ocak 1945’de Şirket-i Hayriye’nin devlet tarafından satın alınmasına ilişkin yasa tasarılarının görüşülmesi sırasında Recep Peker’den¹² gelmiş, oylamada altı milletvekili daha ret oyu kullanmış ancak bu durum da parti içinde ve basında pek de fazla bir yankı uyandırmamıştır.¹³

⁸ Burada bahsi geçen parti Nuri Demirağ önderliğinde kurulan Milli Kalkınma Partisidir. Bu parti simgesel olarak kalmış ve herhangi bir etki gösterememiştir. Fatma Kılınçoğlu, *Milli Kalkınma Partisi ve Nuri Demirağ*, (Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep, 2003; Ziya Şakir, *Nuri Demirağ Kimdir?*, İstanbul, 2011.

⁹ Cem Eroğlu, “Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971”, *Geçiş Sürecince Türkiye*, (Der: İrvin Cemil Schick-Ertuğrul Ahmet Tonak), İstanbul 1998, 113.

¹⁰ Bütçe Tasarısı.

¹¹ Emel Aslan, *Türkiye’nin İç Siyasetinde Demokrat Parti*, (Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırşehir 2014, 6.

¹² Bknz; Nilgün Nurhan Kara Peköz, *Türk Siyasi Hayatında Recep Peker*, (Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi) İzmir 1999.

¹³ Güneş, *Demokrat Parti Dönemi Atatürk İmajı*, 11.

Üçüncü muhalefet hareketi ise, 14 Mayıs 1945'te “Çiftçiyi Topraklandırma Yasası” görüşülürken gerçekleşmiştir.¹⁴ Sert tartışmalara sahne olan yasa tasarısı görüşmeleri sırasında Şükrü Saraçoğlu¹⁵ ve Adnan Menderes tartışmışlar, Emin Sazak ve Refik Koraltan yasayı şiddetle eleştirmişlerdir. Meclis'te yaşanan bu tartışmalar, hükümetin ilk kez açıktan açığa ve şiddetle eleştirilmesine sahne olmuştur. Yasaya muhalefette bulunanlar, kendileri ya da yakınları toprak sahibi olan milletvekilleridir. Bu yüzden kendileri de zengin bir toprak sahibi olan bunların sözcüsü olan Adnan Menderes ise Aydınli büyük bir toprak sahibiydi.

Menderes 17 ve 21 Mayıs 1945'te bütçe ile ilgili yaptığı konuşmalarda sert eleştiriler yapıyordu. 29 Mayıs'ta bütçeye olumsuz oy veren bu yedi kişi daha sonra yasa oylamasına katılmadıkları¹⁶ gibi parti grubuna da “Dörtlü Takrir” adıyla bilinen belgeyi vererek muhalif tutumlarının sadece bütçeye ve Toprak Yasasına olmadığını göstermek istemişlerdir. CHP içinde başlangıçta bireysel olarak ortaya çıkan muhalefet hareketi, çok geçmeden yeni bir siyasi yapılanmanın da ilk işareti olmuştur.¹⁷ Yasa tüm eleştirilere rağmen kabul edilmiş olsa da CHP asla böyle bir duruma alışkın değildi ve parti içi muhalefet anlamında ilk defa bu kadar sert tartışmaların içerisine sürüklenmiş oluyordu.¹⁸

B. Dörtlü Takrir

“Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu” nun Millet Meclisi'nden çıktığı günlerde dört milletvekili parti grubuna bir önerge vermişlerdir. “Dörtlü Takrir” olarak bilinen bu

¹⁴ Murat Elen, *Laiklik Açısından Demokrat Parti Dönemi Milli Eğitim Politikaları*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, 39

¹⁵ Gürbüz Arslan, *Şükrü Saraçoğlu'nun Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri: 1886-1953*, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul 2014.

¹⁶ Yasaya ret oyu kullanan CHP milletvekillerinden dördü sonradan Demokrat Parti'yi kuracak olan Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'dür. Geri kalan üç oyu kullananlar ise, Hikmet Bayur, Recep Peker ve Emin Sazak'tır; Serhan Yücel, *Demokrat Parti*, İstanbul 2001, 46.

¹⁷ Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti*, İstanbul 2004, 43; M. Çağatay Okutan, *Demokrat Parti'nin Doğuşunda Etkili Olan Sosyo-Politik Dinamikler*, *Demokrasi Platformu*, I, V, XVII, Ankara 2009, 5.

¹⁸ I. Dünya Savaşı'nın çıkmasında Avusturya Veliahdı Arşidük François Ferdinand'ın Bosnalı bir öğrenci tarafından öldürülmesi ne kadar etkili olmuşsa, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu da, DP'nin kuruluşuna o kadar etki etmiştir. Menderes'in toprak ağası olduğu ve bu kanundan dolayı menfaatlerinin zedeleneyeceği düşüncesiyle hareket ettiği ve DP'nin bu sebeple kurulduğu iddiası ile dayanaksızdır. Menderes'in gerek Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, gerekse Bütçe Kanunu ile yapmış olduğu konuşmalar hiç de onun toprak ağası mantığında değildi; Yücel, *Demokrat Parti*, 46.

önerge 7 Haziran 1945'te CHP grup başkanlığına sunuldu. Fuat Köprülü'nün evinde hazırlanan bu önergeyi imzalayanlar;

İzmir Milletvekili Celal Bayar, Aydın Milletvekili Adnan Menderes, İçel Milletvekili Refik Koraltan, Kars Milletvekili Fuat Köprülü imza atmıştır.¹⁹ Takrime imza atanlar;²⁰

“Milli Hâkimiyetin tecelli yeri olan TBMM’de hakiki bir murakabenin sağlanmasını, demokratik müesseselerin serbestçe doğup yaşamasına engel olan ve anlayasının halkçı ruhunu tekit eden bazı kanunlardan değişiklik yapılmasını ve parti tüzüğünde yine bu maksatların icap ettirdiği tadillerin hemen icrasını” istiyorlardı.²¹ Bu isteklerini ise üç başlık altında toplamak da mümkündür.

1.Kanunlardaki ve parti tüzüğünde ki anti-demokratik hükümlerin tasfiye edilmesi.

2.Meclisin hükümeti gerçekten denetlemesi.

3.Seçimlerin serbest bir şekilde yapılması.²²

Bu takrir pek tabi CHP içinde huzursuzluklara yol açtı ve adeta fırtınalar koparmıştır. Dörtlü Takrir 'in 12 Haziran 1945'de CHP Meclis Grubunda görüşüldü ve söz alan, Adnan Menderes ilk defa meclis kürsüsün de CHP milletvekillerine hitap etme fırsatı buldu. Ancak bu konuşmalar ve görüşmeler boşunaydı.²³ Şükrü Saraçoğlu da bu sert tartışmaların örtbas edilerek kapatılmasını istemiş ise de görüşmeler uzamıştı. Sonuç olarak önerge sahibi dört kişi dışında tüm CHP grubu takrime ret oyu vermişti.²⁴ Bardağı taşıran son damla ise Bayar'ın *“Basın Kanunu”* hakkında değişiklik yapılması ile ilgili hazırlamış olduğu yasa tasarısının Meclise taşınması ile olmuştur. Bu olay aynı

¹⁹ Yücel, *Demokrat Parti*, 47; Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara 2003, 27; Eroğul, *Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971*, 115, İdris Tetik, *Demokrat Parti'nin 1950-1960 Yılları Arasında Uyguladığı Siyasi Politikaların Türk Demokrasisine Yansımaları*, 30.

²⁰ Takrime öncülük edenler: Celal Bayar; İktisatçı ve bankacı ayrıca Atatürk'ün dönemin de Başbakanlık yapmış, Adnan Menderes; çiftçi ve hukukçu, Ferik Koraltan; hukukçu, Fuat Köprülü ise akademisyen.

²¹ Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, 15, Yücel, *Demokrat Parti*, 47- 49, Aslan, *Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti*, 7-8.

²² Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, 29.

²³ Bu konu da iki görüş ileri sürülebilir. İsmet İnönü'nün Liberalleşme adına verdiği beyanlara rağmen Halk Partisi Vekilleri buna rağmen taviz vermek istemediler, ikincisi ise CHP kendi içinden kendilerine sadık bir muhalefet partisi çıkarabilmek için bilerek ve isteyerek takrir sahiplerine sert davranış sergilemişlerdir. Ancak takrir sahipleri de gayet iyi biliyordu ki bu önerge reddedilecektir.

²⁴ Dokuyan, *Çok Partili Hayat Geçişte Önemli Bir Adım...*, 153.

zaman da takrirciler ile CHP'lilerin ayrılmasını hızlandırmıştır ve parti içinde ki tüm okları takrircilere doğru yöneltmiştir.

II. DEMOKRAT PARTİ'NİN KURULUŞUNA GİDEN SÜREÇ VE ÇOK PARTİLİ HAYATIN BAŞLAMASI

Takrir olayı henüz gündemdeyken dört vekilin muhalefet yapma arzularını sezen İnönü şunları söylemiştir;

*“Bunu parti içinde yapmasınlar. Çıksınlar karşımıza geçsinler, teşkilatlarını kursunlar ve ayrı bir parti olarak mücadeleye girişsinler.”*²⁵

Artık net olarak belli olmuştu ki tahrircilerin partide kalmaları çok zordu. İnönü âdeta açık bir mektup vermiş ve parti içi muhalefete rest çekmiştir.

Takririn reddedilmesi ile Adnan Menderes ve Fuat Köprülü²⁶ bir süre Vatan Gazetesinde açık bir şekilde muhalif yazılar yazmaya başladılar. Genel anlamda ele aldıkları konular; insan hakları, liberal düşünce, anti demokratik olan uygulamaların son bulması gibi fikirlerdi.²⁷ CHP içinde devam eden bu mücadele önerge sahibi dört vekilin en azından bir süre yeni bir parti kurmak gibi bir düşüncelerinin olmadığını göstermesi açısından önemlidir.

Parti içinde farklı seslerin olması zaman geçtikçe hoş karşılanmamaya başlandı. Kısacası CHP kendi içinde asla muhalif bir grup görmek istemiyordu. Uzun süre sessiz kalamayan CHP Grubu, Vatan gazetesinde yazılarına devam eden iki vekilin partiden ihracını konuşmaya başladı. Bu olaya partinin tahammülü sadece iki ay sürdü.²⁸ 21 Eylül 1945 tarihinde toplanan parti, Menderes ve Köprülü'nün partiden ihracına karar

²⁵ Metin Toker, *Tek Partiden Çok Partiye*, İstanbul 1970, 91.

²⁶ Bknz; Abdülkerim Asılsoy, *Türk Modernleşmesi Öncülerinden Fuat Köprülü: Hayatı, Eserleri ve Fikirleri*, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul 2008.

²⁷ Eroğul, *Demokrat Parti Tarih ve İdeoloji*, 29. Yücel, *Demokrat Parti*, 49.

²⁸ Yücel, *Demokrat Parti*, 49.

verdi.²⁹ Bu ihraç karşısında tepki gösteren Bayar 26 Eylül 1945 tarihinde ihraç edilen vekillerle beraber hareket edeceklerini ifade ederek milletvekilliğinden istifa etti.³⁰

Menderes ve Köprülü'nün ihracına karşı çıkan Refik Koraltan³¹ da aynı akıbete uğramış ve 27 Kasım 1945 tarihinde toplanan CHP Meclis Grubu yapılan görüşmeler sonrası Koraltan'ın savunmasını değerlendirdikten sonra partiden ihraç etmiştir. Yapılan bu itiraz ve ihraçlar aslında yeni partiye giden yolu açmıştır.

A. Demokrat Parti'nin Kuruluşu

Demokrat Partiden önce Nuri Demirağ önderliğinde kurulan Millet Partisi pek ciddiye alınmamış ve rağbet görmemişti. “*Dörtlü Takrir*” ve sonrasında yaşanan ihraç olayları aslında yeni bir siyasi hareketin habercisi niteliğinde idi. CHP'den ihraç edilmiş olan Dört Vekilin bir araya gelmiş beraber çalışacaklarının işaretlerini zaten vermişlerdir. Gittikleri her yerde büyük ilgi görmeleri bu vekiller yeni bir parti kurmaları halinde büyük destek alacaklarının da işaretleriydi.

1 Aralık 1945'te Celal Bayar vermiş olduğu demeçlerde yeni bir parti kuracaklarını açıklamıştı.³² Partinin ismi ile ilgili bazı dedikodular belirmiştir. İlk önce Kemalist Parti, Demokrat Çiftçi Partisi gibi isimler önce çıktı.³³ Daha sonra “Demokrat Halk Partisi” ismi öne çıksa da CHP ile bir bağ kalmadığını gösterme arzusundan dolayı “Halk” kelimesi parti isminden çıkarılmıştır. Demokrat Parti isminde karar kılınmıştır.³⁴

Bu konu hakkında Cemil Koçak şunları belirtiyor;

“ İkinci Parti'nin Demokrat Parti adını alması ilginçtir. Çünkü ilk olarak “demokrat” parti kelimesi Türkçe değildi ve telaffuz edilmesi güç olduğu kadar, anlamı da yeterince bilinmiyordu. Türkiye’de demokrat olmanın ne anlama geldiği yada gelebileceği konusunda gerek siyasi elit, gerekse geniş yığınlar açık bir fikre sahip

²⁹ Aslan, Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti, 9.

³⁰ Bu olaydan sonra Bayar, milletvekilliğinden istifa etmesine rağmen halen daha parti üyesidir. Ancak 1945 Aralık ayında kendi deyimiyle sevimsiz ve zor gelen bu işi tamamlayacak ve partisinde de istifa edecektir. Celal Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, Der: İsmet Bozdağ, İstanbul, 47.

³¹ Bknz: Gürhan Kınalı, *Türk Siyasi Hayatında Refik Koraltan'ın Yeri*, (İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul 2017.

³² Eroğul, *Demokrat Parti Tarih ve İdeoloji*, 29.

³³ Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 1945-1971*, IV, İstanbul 1970, 47.

³⁴ Samet Ağaoğlu, *Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru*, İstanbul 1972, s. 87.

değildi. Bu bakımdan yeni partinin daha anlaşılır ve anlamlı/sembolik bir isim alması beklenirdi. Dolayısıyla “demokrat” kelimesi, hayli riskli ve beklenmeyen bir isimdi. DP, Cumhuriyet Tarihinde kurulan siyasi partiler gözden geçirilecek olursa, ilk kez adında cumhuriyet sözcüğü bulunmayan muhalefet partisi olma özelliği taşıyordu.”³⁵

Aslında yeni kurulacak muhalefet partisine, basında ise bu kadar çok demokrat kelimesi geçen isim yakıştırılması, o an ki koşullarda ülkede demokrasiye duyulan özlemin bir yansımasıydı. Yeni kurulacak olan parti ise bu isteği ve arzuyu görmezden gelmek istememiştir.³⁶ Halk zaten bu ismi benimseyememiş ve partiyi yıllarca “Demirkırat” diye anmıştır.

Bayar’ın parti kurma isteği ciddiyete binince yakınları onu bu konu hakkında uyarılmışlar ve vazgeçmesi yönünde ikna etmeye çalışmışlardır. Bayar konu hakkında şunları belirtiyor;

“Birçok eski dostlarımdan, bu konuda ikazlar alıyordum. Bu dostlar parti kurmaktan kaçınmamı tavsiye ediyordu. Bunlardan biri, İttihat ve Terakki Fırkası günlerinden beri yakından tanıdığım yazar Hüseyin Cahit Yalçın’dı... Hüseyin Cahit Yalçın, bana gönderdiği bir mektubunda, bir parti kurmak üzere olduğunu gazetelerden öğrendiğini yazıyor ve günün şartları üzerinde durup, derin düşüncelerini sayıp döktükten sonra, “Daha barış gelmemiştir, memleket, ateş ve kan içine düşebilir. Bu takdirde partinizin durumu ne olacaktır? Bence parti kurmak için zaman erkendir ve bundan vazgeçin...” diyerek bana parti kurmaktan kaçınmamı, eski bir İttihatçı olarak tavsiye ediyordu. Ben Hüseyin Cahit’e bir cevap yazdım... Bu mektubumda memleketin ve dünyanın şartlarını kendi açımdan yorumladıktan sonra Türkiye’de sağlam bir ikinci parti kurulmasının zaruretlerini anlattım ve dedim ki: “ Biz partiyi kuracağız. Kendimize güveniyoruz. Millete sonsuz bir itimadımız var. Memleketin başına bir savaş afeti gelecekse o zaman kendimizi ilk ateşe atacak olanlar da biz olacağız. Bundan emin olunuz.”³⁷

³⁵Cemil Koçak, *İktidar ve Demokratlar Türkiye’de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, II, İstanbul 2012, 23.

³⁶Tetik, *Demokrat Parti’nin 1950-1960 Yılları Arasında Uyguladığı Siyasi Politikaların Türk Demokrasisine Yansımaları*, 33.

³⁷Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, 37-38.

Yeni partinin kurulması netleştikten sonra Bayar, kurulacak olan parti hakkında bilgi vermek üzere İnönü ile görüşmek istemiştir. Metin Toker'in,³⁸ anlatımına göre bir jest olarak gördüğü bu görüşmenin, aynı zamanda İnönü'nün onayını alma amacını da taşıdığını düşünmüştür. Toker, ikili arasında ki diyalogu şöyle anlatmaktadır;

“-İnönü: *Terakkiperver 'de olduğu gibi "itikadat-ı diniyeye biz riayetkârız" diye madde var mı?*

-Bayar: *Hayır paşam! Laikliğin dinsizlik olmadığı var.*

-İnönü: *Zıyanı yok. Köy Enstitüleriyle, ilkokul seferberliğiyle uğraşacak mısınız?*

-Bayar: *Hayır.*

-İnönü: *Dış politikada ayrılık var mı?*

-Bayar: *Yok.*

-İnönü: *O halde tamam.*”³⁹

Koraltan birkaç gün sonra program ile parti tüzüğünü 7 Ocak 1946'da İç İşleri Bakanı Hilmi Uran⁴⁰'a verir ve aynı gün Demokrat Parti resmen kurulmuş olur.⁴¹ Basın, kuruluş gününe çağırılmış ve iki ana bölüm ve 85 maddelik parti programı tek tek tanıtılmıştır.⁴² Basın toplantısı CHP'den ayrılarak DP'ye geçecek olan Antalya Milletvekili Dr. Cemal Tunca'nın evinde olacak ve bu ev daha sonra parti merkezi yapılacaktır.⁴³ Böylece Türkiye'de, Tek Partili dönem resmen sona ermişti ve yeni bir siyasi oluşum başlamıştır.

³⁸Bknz: Onur Çelebi, *Gazeteciliğe Adanmış Bir Ömür: Metin Toker*, (Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü) Ankara 2015.

³⁹Toker, *Tek Partiden Çok Partiye*, 112- 113.

⁴⁰Bknz: Yücel Çıkrıkçı, *Hilmi Uran'ın Hayatı, Görevleri ve Eserleri*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2002.

⁴¹Koçak, *İktidar ve Demokratlar Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları...*, II, 15-25; Toker, *Tek Partiden Çok Partiye*, 113.

⁴²Dokuyan, *Çok Partili Hayat Geçişte Önemli Bir Adım: Demoktar Parti'nin Kuruluşu*, 161; Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, 48.

⁴³Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, 49.

B. Demokrat Parti'nin Örgütlenmesi ve 1946 Seçimleri

İktidar da bulunan CHP karşına Millet Partisi ve Demokrat Parti çıkmış ve “*Çok Partili Hayat'ın*” başlaması ile de yeni partilerde bunlar arasında katılmıştır. Buna rağmen 1946-1950 arasında yaşanan siyasi mücadele CHP ve DP arasında geçecektir.⁴⁴

İktidar, DP kurulduktan yaklaşık bir hafta sonra, CHP Müstakil Grup Odasını bu partiye ayırarak, muhalefete bir jest yapmak istemiştir. Ancak iktidar kısa bir süre geçtikten sonra halkın muhalefet partisine vermiş olduğu destekten korkan CHP yeni muhalefet partisinin hızla yayılmasına karşı engeller çıkarmaya başlamıştır.⁴⁵

DP'nin kuruluşu sonrasında sadece Antalya Milletvekili Dr. Cemal Tunca ve Eskişehir Milletvekili Emin Sazak⁴⁶ katıldı. Üst yönetim böyleyken taşra ise çok farklıydı. DP kuruluşundan hemen bir ay sonra il yönetim örgütlerini oluşturmaya başlamıştı. Anadolu'nun her köşesinde yeni kurulan partiye olağanüstü bir ilgi, inanılmaz derecede bir kayma söz konusu oldu. CHP tavanı sabit dururken, tabanı hızlı bir şekilde DP'ye akmaya başladı. İlk “Kurucular Kurulu” 2 Şubat 1946 tarihinde Samsun'da Emekli Kurmay Albay Şefik Avni Özudoğru⁴⁷ başkanlığında kuruldu. 4 Şubat'ta Etem Menderes, Aydın, Avukat Zühtü Valibeşe de 5 Şubat'ta Ankara, 12 Şubat'ta İzmir İl Teşkilatları Dr. Ekrem Hayri Üstündağ tarafından kurulmuştur. Kısaca DP kuruluşundan kısa bir süre sonra 16 il ve 36 ilçede, üç ay sonra da 26 il ve 75 ilçede teşkilatlanmalarını tamamlamışlardır.⁴⁸ Bayar bu konu hakkında şunları belirtiyor;

*“Halk Partisi memleketi 23 bölgeye bölerek her birine parti müfettişi gönderdi. Bu parti müfettişleri gittikleri bölgede Halk Partisinden Demokrat Partiye doğru başlayan akımı durdurmaya, illerde devlet idaresini Demokrat Partiye karışı kullanmaya çalışıyordu. Buna rağmen gayretler boşa gidiyordu. Demokrat Parti bütün Türkiye sathında yıldırım hızı ile gelişmeye devam etti.”*⁴⁹

⁴⁴Yaşar Özüçetin, “Demokrasiye Geçiş, Demokrat Parti'nin Kuruluşu 1946 Seçimleri”, *Türkler Ansiklopedisi* XVI, Ankara 2002, 769.

⁴⁵ Aslan, *Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti*, 16.

⁴⁶Bknz: Burcu Çalikuşu, *Türk Siyasi Yaşamında Emin Sazak*, (Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2011.

⁴⁷Bknz: Şevki Avni Özudoğru, *Şefik Avni Özdoğru'nun Serbest Fırka Haturatı*, (Haz: Abidin Temizer), İstanbul 2014.

⁴⁸Yücel, *Demokrat Parti*, 52.

⁴⁹Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, 51.

Bu faaliyetler CHP'yi harekete geçirmiş ve 25 Nisan'da İnönü partiyi kurultaya çağırarak zorunda kalmıştır. Mayıs ayında toplanan kurultay tek dereceli seçimi, sınıf esası üzerine parti kurulabilmesi ve değişmez genel başkanlığın seçime bağlı başkanlık haline getirilmesini kabul ediyordu. Aynı zaman da Şubat sonlarında yeni bir tüzük çıkarılarak dernek ve birlik kurmak için öğrenciler serbest bırakılıyordu. Mayıs'ın son gününde ise tek dereceli seçim sistemi kabul edilmiştir. 13 Haziran'da üniversitelere bilimsel ve idari özerklik veren yeni kanun kabul edilmiş ve Matbuat Kanunu'nun hükümete gazete kapatma yetkisini veren kanunda değişiklik yapılmıştır. Yapılan bu değişiklik ile gazete kapatma yetkisi mahkemeler devredilmiş ve bu kanun kapsamın da basın suçları affediliyordu.⁵⁰

Alınan bu önemli kararların yanı sıra normal şartlarda 1947'de yapılması gereken “Genel Seçimler” Temmuz 1946'ya, Eylül 1946'da yapılması düşünülen “Belediye Seçimleri” ise Mayıs ayına alınmıştır. Bu karar henüz altı aylık bir muhalefet geçmişine sahip olan DP'ye büyük bir şaşkınlık yaşatmıştır. CHP teşkilatlanmasını tamamlamadan hızlı bir erken seçim ile yeni kuruluşunu tamamlayan muhalefeti doğmadan boğmak istiyordu. Bu şekilde muhalefet daha teşkilatlanmasını tamamlamadan seçim hazırlıklarına başlayacaktı.

1.Belediye Seçimleri 26 Mayıs 1946

Belediye seçimlerinin 1946 Eylül'ünden 1946 Mayıs'ına alınması, muhalif DP tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir. Yeni kurulan bir partinin henüz teşkilatlanamaması CHP için bir avantaj olacaktı.⁵¹ Bu durumun bilincinde olan Demokrat Parti seçimi boykot etmiştir ve belediye için yapılan seçimlere de CHP ve MKP katılmıştır. Seçimler sonuçlanmadan seçimlerde hile yapıldığını söyleyen Milli Kalkınma Partisi ise seçim günü seçimlerden çekildiğini açıklamıştır. Böylelikle iktidar partisi belediye seçimlerine tek parti olarak girmiştir. DP “26 Mayıs Seçimleri” başlığı ile dağıttığı bildiride;

⁵⁰ Eroğul, *Demokrat Parti Tarih ve İdeoloji*, 32-33; Yücel, *Demokrat Parti*, 52-53.

⁵¹ Mustafa Çufalı, “Türkiye Cumhuriyetinin İlk Çok Partili Genel Seçimi: 1946 Seçimleri ”, *Demokrasi Platformu*, I, V, XVII, Ankara 2009, 44.

*“Belediye seçimlerime iştirak etmemek hususundaki DP kararına gelince; kararımız bilhassa DP’nin kurulmuş olduğu şehir ve kasabalarda sayın halkımızın anlayışı ile desteklenmiştir. DP’ye karşı gösterilen bu itimat resmen ilan edilen seçimlere iştirak nispetlerinde açıkça görülmektedir. Resmen ilan edilen iştirak nispetleri DP temsilcilerinin sandık başların da hazır bulunduğu yerlerde, seçim sandıkları mürakabesiz kalmış bölgelere nazaran yüzde 40’dan 60’a kadar daha düşüktür. Bu manalı hakikat karşısında halkımızın itimadına DP minnettardır.”*⁵²

İlk kez adaylar CHP genel merkezi tarafından belirlenmemiş, serbest bırakılmıştı. Muhalefetin katılmadığı seçime katılım oranı da düşüktü. Muhalefetin bunu kullanarak iktidarı suçlaması, iktidar çevrelerinde tepkiyle karşılanmış ve muhalefete karşı sert yanıtlar verilmiştir. Seçim sonuçları belediye seçimlerine rakipsiz katılan iktidar partisine, bir uyarı niteliği taşıyordu.

2. Genel Seçimler Temmuz 1946

CHP, 5 Haziran 1946 tarihin de iki dereceli seçim sisteminde değişikliğe gidecek, tek dereceli seçim sistemini kabul etmiştir. Seçim sisteminde değişiklik yapan bu yasaya göre; seçimler tek dereceli olacak açık oy ve gizli sayım yöntemi uygulanacak, sayım bittikten sonra seçmen pusulaları yakılacaktı. Uygulanan iki dereceli seçim yöntemi Cumhuriyet’e Osmanlı’dan miras kalmıştı.⁵³ İlk başta Belediye seçimlerini boykot eden DP bir sonuca varılmayacağını anlamış olmalı ki genel seçimlere tüm hızıyla hazırlanmaya başlamıştır.

21 Temmuz 1946 ya alınınca seçimler muhalefet aslında bir anda şok yaşamış ve seçime girip girmeme anlamında tereddüt geçirmiştir. 15 Haziran da bir toplantı sonucunda DP seçime girme kararı almışlardır.⁵⁴

Yapılacak olan seçimlerin kendileri için ne kadar önemli olduğunu bilen DP, bir yandan seçimhazırlıkları yaparken, diğer yandan da kadrosuna ünlü simaları almaya

⁵² Toker, *Tek Partiden Çok Partiye*, 154-155.

⁵³ Cemil Koçak, “1946 Seçimleri: Demokrasinin İlk Sandık Oyunları”, *TÜSİAD Görüş Dergisi*, 27, İstanbul 1996, 64.

⁵⁴ Eroğlu, *Demokrat Parti Tarih ve İdeoloji*, 35; Yücel, *Demokrat Parti*, 55; Vatan, 17 Haziran 1946; Şerif Demir, “Bir Liderin Doğuşu: Adnan Menderes (1945-1954)”, *Başbakan Adnan Menderes’in Yaşamı ve Siyasal Mücadelesi*, (Ed: Talip Kabadayı vd), Aydın 2012, 16-17.

gayret ediyordu. Bu simalardan birisi de Mareşal Fevzi Çakmak'tı. Politika ile uğraşmak isteyen Çakmak, kendisine DP tarafından yapılan bağımsız adaylık önerisini kabul etmişti. Bu ise CHP'yi etmiştir. Çünkü Mareşal'ın Atatürk'ün yakın arkadaşı olması ve İstiklal Savaşı'nda oynadığı önemli rol gibi sebeplerle ülke çapında büyük bir saygınlığa sahipti. Onu saflarına katan DP, halkın desteğini arkasında hissettikçe, kanuni yolları terk etmemekle beraber, mücadelesini iyice sertleştirmiş oluyordu.⁵⁵

21 Temmuz 1946 tarihinde yapılan seçimde denetimin olmaması, oyların açık olarak verilmesi ve oyların gizli sayılması söz konusu yasada öngörülmekteydi. Kanuna göre 1946 seçimlerinde çoğunluk sistemi uygulanacak, seçim çevresi sayılan illerde, bir parti tek bir oy farkla önde olsa dahi, o ilin bütün milletvekillikleri oyu yüksek olan parti tarafından belirlenen adaylar arasından seçilecekti.

DP seçim çalışmaları için hızlı başladı ve eski seçimlerin durgun ve sessizliğine alışkın halk büyük meydan mitingleri ile kapıya kadar gelen politikacı ve kimi vaatlerle tanışmış oldu.⁵⁶ 12 Haziran'da ise DP 34 il ve 160 ilçede örgüt kurmuş olduklarını bildiriyordu.⁵⁷

DP bu seçimlerde 465 Milletvekili için 273 aday göstermiştir. DP'nin iktidara gelebilmesi için en az 233 Milletvekili çıkarması gerekiyordu. 21 Temmuz 1946 tarihinde sorunsuz bir şekilde yapıldı ve Cumhuriyet Tarihimizin ilk çok partili, tek dereceli ve birçok tartışmaya sebep olacak seçimi CHP kazandı. CHP 394 Milletvekili, DP 65, Bağımsızlar 7 koltuğu kazanmış oldu.⁵⁸ Bayar bu seçimlerde DP'279, CHP'nin ise 184 milletvekili kazandığını bildirirse de⁵⁹ bu mümkün değildir. Çünkü DP'nin o kadar adayı yoktur.

Koçak, 46 Seçimleri hakkında şu yorumu yapmakta;

⁵⁵ Aslan, *Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti*, 17-18.

⁵⁶ Yücel, *Demokrat Parti*, 55-56; Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*, İstanbul, 1996, 142-143.

⁵⁷ Çufalı, "Türkiye Cumhuriyetinin İlk Çok Partili Genel Seçimi: 1946 Seçimleri " 44.

⁵⁸ Yücel, *Demokrat Parti*, 56.

⁵⁹ Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, 62.

*“46 Seçimleri hakkında gerçekte pek az bilgiye sahibiz. Örneğin, partilerin yurt genelinde aldıkları toplam oy sayısını dahi bilmiyoruz. Nerede kaldı ki, partilerin il bazında aldıkları oy sayılarını ve oranlarını bilelim.”*⁶⁰

3. Seçim Sonrası İktidar-Muhalefet İlişkileri

Yeni kurulan bir parti olarak DP'nin 1950 seçimleri sonucunda 65 sandalye ile parlamento da temsil edilmesi hiçte yabana atılacak bir durum değildi. Ancak DP bundan daha fazlasını bekliyordu. Seçim sonuçları birçok tartışmayı beraberinde getirmiş, hatta DP haksızlık yapıldığına dair İnönü'ye bir mektup yazmıştır.⁶¹ Her yerde CHP tarafından hile yapıldığı haberleri yayılmıştır.⁶² Bu nedenle 46 seçimleri korku ve baskı ortamında gerçekleştirildiği konusu hep geçerliliğini korumuştur.⁶³ DP sonuçlara itiraz etse de bir sonuç elde edememiştir. Ancak İzmir'de 40 bin kişinin katıldığı protesto mitingi başta olmak üzere ve birçok şehirde yapılan mitingler, protestolar ve gösteriler DP'ye büyük katkı sağlamıştır.

Seçim sonrası gergin ortam devam ederken 5 Ağustos 1946 tarihinde yeni TBMM açılmıştır. CHP Cumhurbaşkanlığı için İnönü'yü, Meclis Başkanlığı için ise Kazım Karabekir'i aday göstermişlerdir. Karabekir aslında Çakmak'a karşı denge unsuru olarak DP'ye karşı çıkarılmıştır. DP ise Cumhurbaşkanlığına Fevzi Çakmak'ı, Meclis Başkanlığına da Yusuf Kemal Tengirşenk'i aday gösterdi. İki partide kendi adaylarına oy verdiğinden İnönü yeniden Cumhurbaşkanı oldu ve kabineyi kurma görevini de Recep Peker'e verdi.⁶⁴

İnönü Cumhurbaşkanı olunca DP Grubu henüz sıcaklığını koruyan seçim itirazlarını İnönü'yü ayakta alkışlamayarak göstermişlerdir. Zaten Meclis 12 Ağustos'ta çalışmaya başladığı anda DP'de itirazlarına başlamıştır. 36 ilde seçim sonuçlarına itiraz ediliyor ve araştırmasını istiyorlardı. DP kısaca seçimlerde hile yapıldığını ima ediyor,

⁶⁰ Koçak, “1946 Seçimleri: Demokrasinin İlk Sandık Oyunları”, 66.

⁶¹ Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*, 269.

⁶² Meral Balci, *Bir Siyasetçi Portresi: Kasım Gülek Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1905-1996)*, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2006, 45.

⁶³ Faroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, İstanbul 1977, 131.

⁶⁴ Eroğlu, *Demokrat Parti Tarih ve İdeoloji*, 37.

ve bir komisyon kurulmasını istiyordu. Bir komisyon kurulsa da DP, istediği sonucu asla alamadı.⁶⁵

1 Eylül’de İl Genel Meclisi Seçimleri yapılmış ancak DP, bu seçimlerde de usulsüzlük yapıldığı gerekçesiyle kimi yerlerde seçimden çekilmiştir. İtirazlar ise hep devam etmiştir.

CHP’nin muhalefeti sindirme çabaları ve Recep Peker’in tutumları yüzünden bozulan CHP-DP ilişkileri Aralık 1946’da yapılan bütçe görüşmelerinde Adnan Menderes’in bütçeyi eleştirmesi üzerine tamamen koptu. Menderes’e göre bütçede açık çoktu ve kötüleşen ekonomik durum ile ilgili de hükümetin öne sürülen hiçbir önerisi yoktu. Menderes’in bu eleştirilerine karşılık normal şartlarda Maliye Bakanı’nın karışık vermesi gerekirken, bu eleştirilere sinirlenen Peker kürsüye gelerek Menderes’in görüşlerini “*Psikopat bir ruhun ifadesi*” olarak nitelendirdi.⁶⁶ Bunun üzerine DP Meclisi topluca terk etti ve İnönü’nün uğraşları sonucunda 14 gün sonra muhalefete geri döndüler.⁶⁷ Bu geri dönüşte Menderes’in de çabaları olduğu bir gerçektir.⁶⁸

Siyasi tikanıklık bu aşamaya geldikten sonra DP’nin takındığı tutum sınırlıda olsa çok partili demokrasinin yerleşmesi bakımından son derece önemlidir. DP yasal sınırları dışına çıkmadan en cesur adımları atmaya çalışmıştır.⁶⁹

13 Eylül de Meclise gelen Basın Kanunu değişikliği de büyük tartışmalar yaratmıştır. Ancak CHP yine istediğini almış ve DP’nin yoğun itirazları ile karşılaşmıştır. DP’nin bu dönem de en büyük eleştirisi iktisadi anlamda olmuştur.

DP’nin meclise dönmesi için 18 Aralık’ta eski Başbakan Saraçoğlu, Bayar ve Menderes’le görüşüp arabuluculuk yapmak istemiştir. İnönü, işe müdahale etmek zorunda kaldı ve Bayar’ı davet edip, onunla konuştu.. Sonunda anlaşmaya varıldı ve 28 Aralık 1946’da parti milletvekilleri meclise geri döndüler. Buna rağmen her geçen gün hükümetle muhalefet arasındaki uzlaşmaz tutum artarak devam etmiştir.⁷⁰ DP ilk yılını iki seçim, seçimlerin sonucuna itiraz ve gergin bir havada bitiriyordu. Aslında böyle bir

⁶⁵ Ergün Ataoğlu, *Adnan Menderes*, İstanbul 2008, 63.

⁶⁶ Yücel, *Demokrat Parti*, 58.

⁶⁷ Demir, “Bir Liderin Doğuşu: Adnan Menderes (1945-1954)”, 19.

⁶⁸ Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, 67.

⁶⁹ Eroğul, *Çok Partili Düzenin Kuruluşu*: 116.

⁷⁰ Bekir Koçlar, “Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde Hükümet-Muhalefet İlişkisi”, *Türkler Ansiklopedisi*, XVI, Ankara 2002, 756; Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, 65-66.

süreçten geçerek Türkiye’de yaşama savaşını kazanmayı başarmış ilk muhalefet partisiydi.

DP aslında 46 seçimlerini ileride iktidara gelmesi için muhalefet yaptığı dönemde bir koz olarak somut bir şekilde kullanacak, onlara bu fırsatı ise CHP kendi elleri ile verecekti. CHP’nin seçimlerde hile yaptığı söylentisi halk tarafından büyük ilgi görecekti. CHP’nin seçimlerde hile yaptığı söylentisi halk tarafından büyük ilgi görecekti. Bu mağdurluğu ise DP, dört yıl boyunca meydanlarda anlatacaktır.

III. MUHALEFET DÖNEMİNDE DEMOKRAT PARTİ (1947-1950)

Kuruluşunun ilk yılında DP çok sıkıntılı süreçler yaşamış ve iki seçim tecrübesi kazanmıştır. 1946 yılında yapılan seçimleri resmi anlamda kaybeden DP artık yepyeni bir kimliğe bürünmüş aşama aşama muhalefet yapmaya başlamıştır.

Muhalefet yıllarında (1946-1950) DP’nin elinde tuttuğu, tüm siyasi taktiklerin dayandığı ve parti politikalarının belirlendiği demokrasi silahının en temel düşüncesi, CHP’nin bir an önce iktidardan indirilmesini sağlamaktır.

Muhalefet dönemindeyken DP, tek parti döneminin eleştirisini temel fikir olarak belirlemiş ve kısa zamanda yönetimden hoşnut olmayan ve CHP karşıtı olan tüm toplum kesimlerinden destek almıştır. Aldığı bu destek aslında DP’ye her anlamda güven katmıştır. 1950 yılında kazanacağı zaferi hesaba katarsak. DP’nin savunmuş olduğu CHP’ye saldırı politikası toplum arasında olumlu bir hava yaratmış ve meyvesini seçim zaferi olarak vermiştir.

A.DP’nin İlk Kongresi

DP kuruluşunun birinci yıl dönümü olan 7 Ocak 1947 tarihinde Birinci Büyük Kongresini toplama kararı almıştır.⁷¹ 7 Ocak 1947 tarihinde Kenan Öner⁷²

⁷¹ Parti ilk olarak Kongre’nin yapılacağı bina olarak TBMM’den salon istediler. Fakat Meclis Başkanlığı bunun Tek Parti Döneminde yapılan bir gelenek olduğunu ve artık yapılmayacağını bildirdi. Bunun üzerine DP Ankara Dil Tarih-Coğrafya Fakültesinden salon istedi ise de buradan da olumlu sonuç alamadı. Ankara’da büyük toplantı salonu olarak geriye Yeni Sinema salonu kalmıştı. Kongre daha sonra uzun uğraşlar sonrasında burada toplanmıştır. Mehmet Küçük, *Türk Demokrasi Hayatında Değişim: Demokrat Parti Örneği* (1946-1957), (Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2013, 14.

başkanlığında toplanan kongreye Türkiye'nin dört bir yanından, şiddetli bir kış ayı olmasına rağmen 906 delege katıldı.⁷³Büyük Kongre, demokratik bir hava içinde başladı. Bayar, kürsüye gelerek açılış konuşmasını yaptı. Bu konuşmada Bayar, partinin geçmişini ve kuruluşunu anlatmıştır.⁷⁴ Bu konuşma sırasında yine Bayar üç konu üzerinde durmuştur.

1. Anayasaya aykırı kanunların tasfiyesi
2. Seçim Kanunu'nun güvenceli hale getirilmesi
3. Devlet başkanlığı ile parti başkanlığının ayrılması

Birinci gün Ege bölgesi delegeleri tarafından verilen bir önergeyle özel bir komisyon kurulması istenmiştir. Bu komisyon isteği oy birliği ile kabul edilmiştir. Kongrede Bayar'dan sonra konuşmak isteyen delegelere söz verilmiştir. Samet Ağaoğlu ikinci gün yaptığı konuşmada, "Bizi buraya hürriyet hasreti topladı. Şahıs idaresine, zümre hâkimiyetine son vermek kararı topladı", derken bu sözleri kongrenin özünü teşkil etmiştir.⁷⁵

Parti yönetim kadrosunu belirlemek için kurulan komisyonun başkanı Adnan Menderes olmuş ve bu komisyon bir rapor hazırlayarak kongrenin dördüncü günü gece sabaha karşı saat üçte kongrenin onayına sunmuştur. "*Hürriyet Misakı*" adı verilen bu rapor, delegelerce ayakta dinlendi ve büyük bir coşku ile kabul edildi.

Bu bildiri aslında bir nevi kesin uyarı niteliği taşıyordu. DP'nin siyasi anlamda istekleri ve fikirleri bu misakın içinde yer almış, milletvekilleri de bunu sürekli kullanmıştır.

Kongrenin sonunda Genel Başkanlığa Celal Bayar seçildi. 14 kişiden oluşan Genel İdare Kurulu, alınan oylara göre sırayla belirlendi.

Bu kurul şu kişilerden oluşuyordu; Emin Sazak, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü, Refik Şevket İnce, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Cemal Tunca, Yusuf

⁷² Hukukçu olan Öner, 1946 yılında DP'nin İstanbul İl Başkanlığını yaptı ise de bu görevi kısa sürdü. 1947 yılında toplanan 1. Parti Kongresinde ortaya çıkan görüş ayrılıkları yüzünden partiden istifa etmiştir. Ayrıca Bknz: Kenan Öner, *Siyasi Hatıralarım ve Bizde Demokrasi*, İstanbul 1948.

⁷³ Süleyman İnan, *Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes*, Ankara 2006, 273.

⁷⁴ Yücel, *Demokrat Parti*, 59.

⁷⁵ Aslan, *Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti*, 23

Kemal Tengirşenk, Ahmet Tahtakılıç, Ahmet Oğuz, Enis Akaygen, Samet Ağaoğlu, Cemal Ramazanoğlu ve Hasan Dinçer'dir.⁷⁶

Böylece DP zor bir süreci daha atlatmış sorun yaşamadan ilk kongresini gerçekleştirmiştir.

B.12 Temmuz Beyannamesi

1947 yılı Şubat ayından yapılan muhtarlık seçimleri yine baskılara yol açmış ve DP'nin tepkisi ise çok şiddetli olmuştur. DP yaptığı tüm mitinglerde hükümeti suçlayan bir tavır takınmıştır. Ayrıca DP, 6 Nisan 1947 tarihinde İstanbul, Balıkesir, Kastamonu ve Tekirdağ illerinde yapılacak olan ara seçimlere katılmama kararı almıştır. DP'nin hem yapılan seçimlere katılmaması hem de hükümete yüklenmesi CHP tarafından büyük bir tepki ile karşılanmıştır. Gerginleşen iktidar muhalefet ilişkilerinde İnönü araya girmek zorunda kalmıştı artık.⁷⁷

CHP'nin tüm reformlarına rağmen muhalefetin ve DP'nin sonu bir türlü gelemeyen taleplerinin ve şikâyetlerinin önü bir türlü kesilmek bilmiyordu.⁷⁸ Cumhurbaşkanı İnönü iktidar ile muhalefet arasında başlattığı diyaloglar 1947 yılı Haziran ayı başından itibaren 11 Temmuz tarihine kadar devam etmiş ve önemli adımlar atılmıştı.

İnönü 7 Haziran'da Bayar ile görüşmüş ve Çankaya'da yapılan görüşmelerde Cumhurbaşkanı olarak hükümetle DP'nin arasına bulmak istediğini belirtmiştir. Bayar ise şikâyetlerini ısrarla dile getirmiş ve Peker Hükümetini eleştirmiştir.⁷⁹

12 Temmuz Beyannamesi⁸⁰ adı verilen bu tarihi uzlaşma metni aslında soğuk durumda olan iki parti ilişkilerini düzeltme adına önemli bir adımdır. İnönü tarafından yayınlanan bu bildiride kazanılan başarıda kuşkusuz ona aittir. Demokrasi istikametinden dönülmesinin yaratacağı olumsuzluklarını çok iyi hesap eden İnönü ayrıca Türkiye'nin içinde bulunduğu iç ve dış sorunları iyi değerlendirmiştir. O

⁷⁶ Eroğlu, *Demokrat Parti Tarih ve İdeoloji*, 49.

⁷⁷ Aslan, *Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti*, 26-27.

⁷⁸ Tetik, *Demokrat Parti'nin 1950-1960 Yılları*, 55.

⁷⁹ Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, 79-80.

⁸⁰ Albayrak, "Demokrat Parti Döneminde İktidar Muhalefet İlişkileri" *Demokrasi Platformu*, I, V, XVII, Ankara 2009, 154.

günlerde Türkiye'nin bulunduğu koşullar ekonomik, siyasi ve toplumsal etkiler ve dünya içindeki yeri, Sovyet tehditlerinin yenilenmesi nedeniyle demokrasiyi gerektiriyordu.⁸¹

İnönü bu beyannamesinde hükümet ile muhalefet arasında düzenlediği olumlu temasları anlatmış ve güvenlik duygusu yaratmayı amaç edinmiştir. İnönü her ne kadar, bu beyannameyi, iki parti arasındaki uzlaşmayı sağlamak amacıyla yayınladığını belirtmişse de, muhalefetin şikâyetlerinin doğruluğunu hükümetin muhalefete karşı baskı uyguladığını kabul eden bir mantığı içermektedir. Bu durum aslında CHP tarafından huzursuzluklara yol açmıştır.

12 Temmuz Beyannamesi, içeriği kadar, yayınlayanın kim olduğu bakımından da önemlidir. Beyannamenin yayınlanması ile DP bir anlamda hedefine ulaşmış gibi görünüyordu. İnönü bu hareketi ile hükümeti aynı siyasi teşkilata sahip birisi olarak değil, bir hakem gibi tavır koymuş hatta tercihini muhalefetten yana kullanmıştır.

Aslında 12 Temmuz Beyannamesi iktidar ve muhalefet arasındaki buzları büyük oranda eritmiştir. Bu beyannameye tepki gösteren Peker bir süre dirense de istifa etmek zorunda kalmıştır. Aksi takdirde İnönü Peker'den yana çıksaydı, muhalefetin meclisten ayrılmak dışında başka bir seçenek kalmayacaktı. Bu ayrılış ise yeni bir “*Tek Parti Dönemi*” yaşanması ihtimalini gösteriyordu. Bundan dolayıdır ki DP, 12 Temmuz Beyannamesine can simidi gibi sarıldı.⁸²

12 Temmuz Beyannamesi Türk Siyasi Tarihi açısından önemli bir yere sahiptir. Sahip olduğu konum itibarıyla DP'nin elini güçlendirmiş ve onu haklı bir konuma sokmuştur. Demokrasiye giden yolların önünde ki bazı engellerin kaldırılması yolunda önemli bir adımdır. Alınan sonuçları şu şekilde değerlendirebiliriz.

-Recep Peker Hükümeti istifa etmek zorunda kalmıştır.

-İki partide de parçalanmalara yol açmış partilen vazgeçilmez temizleme hareketi olan tasfiyeler başlamıştır.

-Toplumsal ve siyasal alanda Cumhurbaşkanı artık konumunu belli etmeye başlamıştır.

⁸¹ Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti*, 118

⁸² Eroğlu, *Demokrat Parti...*, 40

- Demokrat Parti artık daha ılımlı hale gelmiş ve şikâyetleri az da olsa azalmıştır.
- Sıkışan demokratik tutumlar tekrar kaldığı yerden devam etmiştir.
- Batı dünyası ise Türkiye'nin demokrasiden artık vazgeçmeyeceğini anlamıştır.

Yani bu mesajı Türkiye vermeye başlamıştır.

Peker Hükümeti'nin istifasından sonra İnönü yeni hükümeti kurma görevini daha ılımlı siyasi yollar takip eden Hasan Saka'ya vermiştir.⁸³

1. 12 Temmuz Beyannamesi Sonrası DP ve 1948 Ara Seçimleri.

12 Temmuz Beyannamesi üzerine DP'de Genel İdare Kurulu'nda sert tartışmalar çıktı. Bu tartışmalar aslında ilk bölünmelerin de habercisi olmuştu.⁸⁴ Her siyasi parti de olduğu gibi DP'de de parçalanma süreci başlamıştı. Aşırılar ve İlimliler adı verilen iki muhalif kanat ortaya çıkmıştı. İlimlilerin başını Menderes ve Köprülü çekiyordu. Bayar'da zaman zaman onlara katılmıştır.

Zamanla iki taraf daha da zıtlaşmaya başlayınca ihraç süreci de başlamıştı aslında. DP siyasi tarihinde ilk defa ihraç 1948 yılında tanışmıştır. Aşırılar grubu aslında İlimlileri CHP ile anlaşma ile itham ediyor ve sert tartışmalar yaşıyordu. Aşırılar grubunun başı olarak görülen Kenan Öner adeta Celal Bayar ile iktidar yarışına girmiştir. İlerleyen süreç de İstanbul İl Başkanı Öner önce başkanlığından sonra da DP'den istifa etti.⁸⁵

Daha sonra Osman Nuri Koni, Necati Erdem, Mithat Sakaroğlu, Sadık Aldoğan ve Kemal Silivrili partiden ihraç edildi. Merkez komitesinin altı üyesi bu kararı protesto etti ise de sonuçta onlar da partiden çıkarıldılar. Çıkarılanlar Yusuf Kemal Tengirşenk, Emin Sazak, Enis Akaygen, Ahmet Oğuz, Hasan Dinçer ve Ahmet Tahtakılıç'tır.⁸⁶ DP adeta bir deprem yaşamış ve bu deprem sonrasında merkezde sadece 31 milletvekili kalmıştır.

⁸³ İnan, *Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes*, 315-322

⁸⁴ Yücel, *Demokrat Parti*, 68; Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti*, 126-127.

⁸⁵ Aslan, *Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti*, 30.

⁸⁶ Yücel, *Demokrat Parti...*, 69.

Partiden istifa edenler ve ihraç edilenler artık açıkta kalmıştı. DP grup toplantılarını protesto eden on milletvekili Büyük Kongre kararını beklemek üzere⁸⁷ “*Müstakil Demokratlar Grubu*” adıyla birlikte hareket etmeye başladılar. Bunun da dışında kalanlar ise Millet Partisi adı ile yeni bir oluşuma gittiler. Ancak millet asla DP’den vazgeçmedi ve diğer oluşumlar zaman içinde yok oldular.

Peker hükümetinden sonra kurulan Hasan Saka Hükümeti DP karşısında bocalamaya başlayınca bu dönemde seçim kanunu tekrar gündeme gelmiş ancak DP yine memnun olmayarak bu şekilde ara seçimlere girmeyeceği tavrını takınmıştır. DP’nin savunduğu gerekçe ise güvensizlikti.⁸⁸

17 Eylül 1948 tarihinde 13 ilde yapılan ara seçimlere ise yalnızca CHP katıldı. Bazı illerde bağımsız adaylarda vardı. Seçimlere muhalefetin girmeyerek iktidarı pek çok konuda suçlaması CHP iktidarının kamuoyu önünde ki saygınlığını sarstığı için seçime katılım oranı düşük oldu.⁸⁹ Katılım oranı CHP’ye göre %40, muhalefete göre ise %7 idi.⁹⁰ Aslında DP 1946-1950 arasında hiçbir ara seçime girmemiş ve seçim kanunun değişmesi için iktidara baskı yapmaya çalışmıştır. Zaten DP’nin en önemli propaganda malzemesi seçimlerdi.

14 Ocak 1949 tarihinde Saka Hükümeti istifasını verdi. Bu istifa artık DP karşısında dayanamayan bir hükümetin istifası idi.

Saka Hükümeti sonrasında İnönü yaklaşan 1950 seçimleri öncesi yeni Hükümeti kurma görevini Şemsettin Günaltay’a vermiştir.⁹¹ Böylece, 1949 başında kurulan Günaltay kabinesi adeta DP’nin son isteklerini de yerine getirerek iktidarı onlara devretmeye aday bir kabine kimliğinde görünmüştür.⁹²

⁸⁷ Bir kısım milletvekilleri, ihraçları büyük kongre onaylayıncaya kadar bu kişilerin grup toplantılarına alınmalarını savundular. Ancak bu kabul görmemiştir. Ayrılanlar daha sonra Millet Partisine katılacaktır. Eroğlu, *Demokrat Parti...*, 53.

⁸⁸ Eroğlu, *Demokrat Parti Tarih...*, 55- 57.

⁸⁹ Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti*, 134.

⁹⁰ Yücel, *Demokrat Parti*, 70.

⁹¹ Şemsettin Günaltay II. Meşrutiyette İslamcı akımın içinde yer almış bir tarihçiydi. Mecliste kurduğu kabine güvenoyu alırken yaptığı ilk konuşmada sağlam bir demokrasi kurma vaadinde bulunmuştur.

⁹² Taner Timur, *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, Ankara 2003, 120.

IV. 1950 SEÇİMLERİ VE BEYAZ DEVRİM

A.CHP ve Seçim Kanununda Değişiklik

Günaltay göreve geldikten birkaç gün sonra DP Genel Merkezini ziyaret etmiş ve en baştan iyi geçinmek niyetinde olduğunu belli etmiştir. Ziyarete ılımlı mesajlar verilmiş ve CHP içinde de yumuşamalar başlamıştır. 7 Şubat 1950’de yeni seçim kanunu tasarısı kabul mecliste görüşülmeye başlandı. Tasarı temel olarak demokratikti.⁹³ Gizli oy, açık sayım ve yargı denetimi ilkeleri kabul edildi. Seçimlere her türlü yargı güvencesi ve muhalefet partilerine de radyoda propaganda yapma imkanı veren 5545 sayılı Milletvekili seçim kanunu DP böylece yıllarca peşinden koştuğu isteklerine kavuşmuştu.⁹⁴

B.1950 Genel Seçimleri

Tüm Türkiye’de genel seçim havası daha 1950 yılı başından itibaren esmeye başlamıştı. VIII. dönem TBMM dağılmadan önce son toplantısını 24 Mart 1950 tarihinde gerçekleştirmiş ve aynı gün seçimlerin 14 Mayıs 1950 günü yapılmasına karar vermiştir.⁹⁵ Partilen seçim kampanyaları 1946 seçimlerinden de hareketli geçti. Seçim gününe kadar ülke tam anlamı ile gerilmiş durumda idi. Demokrat Parti Nisan ayı içerisinde listesini ilan etti. Siyasi parti temsilcileri, kahve toplantıları ve açık hava mitingleri ile ülkeyi gezdiler. Hükümet 1946 seçimlerinde muhalefeti radyonun yanına yaklaştırmadığı halde, bu sefer DP ve MP radyodan CHP kadar yararlandılar.⁹⁶

Genel seçimler öncesinde CHP’nin halkın gözünden düşmesine sebep olan bir olay yaşanmıştır. 10 Nisan 1950 tarihinde Mareşal Fevzi Çakmak vefat etti. Mareşal’in ölüm haberinin duyulması üzerine, bütün yurttaki büyük bir üzüntü yaşanırken, radyonun normal müzik yayınına sürdüren on, Kurtuluş Savaşı’nın önemli bir kahramanı gibi

⁹³ Yasa tasarısı hazırlanırken 1877’den beri uygulanan seçim yasaları, Belçika, İtalya, Yunanistan, Romanya, Fransa, SSCB, İsviçre, İngiltere, Güney Afrika, Yeni Zelanda, Avustralya, Çekoslovakya, Cenevre Kantonu gibi yerlerde uygulanan seçim yasaları incelenerek bunlardan yararlanılmış ve Fransa eski Başbakanlarından Avukat Paul Boncour, Belçikalı uzman Vandenbuleke ile İngiliz uzman Lord Natham’ın yazılı olarak eleştirileri alınmıştı. Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti*, 151.

⁹⁴ Eroğlu, *Demokrat Parti...*, 68- 69.

⁹⁵ İnan, *Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes*, 428.

⁹⁶ Yücel, *Demokrat Parti...*, 77.

değil de sıradan bir muhalefet lideri gibi davranması tepkilere neden oldu. İki gün sonra yapılan cenaze törenine büyük bir kitle katıldı ve tören bir takım şeriatçı görüşlere sahne oldu. Devrimlere sadık çevreler bundan rahatsız oldular. Bayar, verdiği demeçte, milli birliği bozacak girişimlere cephe alınacağını bildirdi ve seçimlerin kanun çerçevesinde olması için hükümete yardımcı olunmasını istedi.⁹⁷

CHP seçim kampanyasını lideri İnönü'nün üzerinden yürüterek zafer kazanmaya çalışmıştır. İnönü'nün kişisel prestijini ortaya koyarak, çıktığı seçim gezilerinde, partinin genel başkanı olduğunu hatırlatması ve eğer CHP seçimleri kaybederse, kendisinin de bu parti ile birlikte iktidardan çekileceği, uyarısında bulunması en etkili seçim propagandası olmuştur.

DP'de ise lider çalışmayarak, halkı ön plana alarak propagandaya başlaması büyük avantaj kazandırmıştır. Ayrıca DP "*Devr-i Sabık*" yaratılmayacağı garantisini vermeye çalışıyordu.⁹⁸

10 Mayıs 1950 akşamı partilerin propagandaları resmi olarak durunca seçim günü beklenmeye başlandı.

Genel seçimler öncesinde, her iki partinin de kazanmaya olan inançları oldukça yüksekti. "*Türk vatandaşı, yurdun gerçek sahibinin kendisi olup olmadığını, şimdi bir denemek istiyor, kendisine yıllardan beri söylenenin doğru olup olmadığını, küçük bir oy pusulasıyla koskoca İnönü iktidarının nasıl olup da devrilebileceğini merak ediyordu. DP'nin esas gücü de işte burada yatıyordu.*"⁹⁹

14 Mayıs 1950 seçimleri sakin bir şekilde geçti. Katılım oranı ise oldukça yüksekti. Seçim sonuçlarına göre Seçimlerde 8.905.576 seçmenden, 7.916.091'i oy kullanmış olup, katılma oranı %88.88'dir. DP 4.242.831 oy alırken, CHP 3.165.096 oy aldı. Oyların %53.59'unu alan DP 408 milletvekili çıkarırken oyların %39.98'ini alan CHP sadece 69 milletvekili çıkarabilmiştir. MP ise önemli bir varlık gösterememiş, meclise sadece 1 milletvekili sokabilmiştir.¹⁰⁰

⁹⁷ Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti*, 166.

⁹⁸ Demirel, *Türkiye'nin Uzun On Yılı...*, 100. Burada Devr-i Sabık'tan kast edilen nokta DP'nin iktidar öncesi olayları açıp muhalefete baskı yapmayacağıdır.

⁹⁹ Rıfki Salim Burçak, *On Yılın Anıları (1950-1960)*, Ankara 1998, 44.

¹⁰⁰ Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti*, 171.

1950 seçimleri Türkiye'nin yakın siyasal tarihinde en önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Türk siyasi Tarihi adına bir ilk yaşanmış ve seçim ile ilk defa iktidar el değiştirmiştir.

Menderes hem Aydın hem de İstanbul illerinde seçilmiştir. Seçim kanunu gereğince, seçildiği iki seçim çevresinden birini tercih etmek zorunda kalmış ve bu hakkını İstanbul'dan yana kullanmıştır.

Bayar'ın Cumhurbaşkanı olması ile Menderes'in Başbakan olacağı fikri güçlenmeye başlanmıştır. Bayar resmi olarak Cumhurbaşkanı olduğu 22 Mayıs günü Menderes'i yeni hükümeti kurmak ile görevlendirmiştir. Bayar bu konu hakkında bize kıymetli bilgileri vermektedir;

“Çankaya’da büyük salonun bitişiğinde büromda bir başıma oturuyordum. Menderes’in geldiğini haber verdiler. Az sonra kapıdan ağır adımlarla girdi. Çekingen, mahcup bir hali vardı. Yer gösterdim, oturmadı, karşımda ayakta duruyor, ellerini ovuşturuyordu. Bir şey rica etmeye gelmiş mahcup insanların çekingenliği içindeydi. Tekrar yer gösterdim:

-Buyurun, oturun Adnan Bey, dedim.

Yine oturmadı. O nazik gülümsemesi içinde yumuşak bir sesle:

-Sizden bir ricada bulunmaya geldim, Beyefendi, dedi. Beni mazur görmenizi rica ederim.

-Arkadaşlarından birini nasıl olsa hükümet kurmağa memur edeceksiniz. Mahzur görmezseniz, Fuat Köprülü arkadaşımızı tavsiye edecektim.

Oturmadı. Ayakta duruyor, ellerini ovuşturarak yere bakıyordu. Benden bir karşılık beklediği belli idi.

-Başvekil sizsiniz Adnan Bey. Dedim.

Şaşırdı. Böyle bir şey beklemiyordu. Biraz da sanırım telaşlanıyor gibi oldu.

-Bendeniz, Fuat Köprülü arkadaşım için ricaya gelmiştim.

Ben sözümü teyit ve tekrar ettim.

-Başvekilim sizsiniz, Adnan Bey. Fuat Köprülü arkadaşımız da değerli bir insandır. Bilim adamıdır, tecrübelidir, dil bilir. Kendisine kabinenizde uygun bir görev verebilirsiniz. Dışişleri Bakanlığına uygun bir fonksiyonu vardır, sanıyorum. Tabii, bu sizin bileceğiniz bir iştir. Kabinede herhangi bir şekilde beraber çalışabilirsiniz.

Hala oturmuyor, ayakta duruyor, yüzüme bakıp gülüyordu. Ne diyeceğini kestirememiş bir hali vardı.

-Sizin başvekil olmanız yetmez, dedim. Parti liderliğini de üzerinize alacaksınız. Muvaffakiyet dilerim.”¹⁰¹

Bayar’ın anlattıklarına göre Menderes’in Başbakan olmak gibi beklentisi yoktu. Menderes aslında Fuat Köprülü’nün başbakan olmasını ve kendisinin de onun yardımcısı olmayı istemiştir.

Yeni hükümet 29 Mayıs 1950 tarihinde programını meclise sundu. 9 Haziran 1950 tarihinde toplanan DP Genel İdare Kurulu, Bayar’dan boşalan parti başkanlığına Menderes’i seçmiştir.¹⁰²

V. DEMOKRAT PARTİ’NİN DIŞ POLİTİKAYA BAKIŞI

A.Muhalefet Dönemi Dış Politikaya Bakışı 1946-1950

DP kurulduğu anda parti programında dış politikada bir madde ayırmış ve gerekli ilgiyi şu şekilde göstermiştir.

“Dış politikamız, milletlerin hukuk eşitliğine, milletlerarası siyasi, iktisadi ve kültürel işbirliğine, kolektif güvene, iyi komşuluk münasebetleri esasına dayanmalıdır. Milli varlığın ancak milli kuvvetle korunabileceği kanaatine bağlı kalmakla beraber, milletler birliği gayesini hedef tutacak barışçı ve açık bir dış siyasetin memleket menfaatlerine en uygun ve realist yol olduğuna inanıyoruz.”¹⁰³

¹⁰¹ Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, 103-104.

¹⁰² Eroğlu, *Demokrat Parti Tarih ve İdeoloji*, 89.

¹⁰³ Demokrat Parti, *Demokrat Parti Tüzüğü*, Ankara, 1946, Madde: 18, Fadime Bektaş, *Demokrat Parti’nin Ortadoğu Politikası*, (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İzmir 2006, 21.

Aslında DP'nin dış politika anlamında ortaya atmış olduğu yeni bir yol yoktur. Hatta CHP ile uzlaşma içinde olduğu tek konu Dış Politika olduğu söyleneceği yanlıştır.

DP'nin kuruluş aşamasında Cumhurbaşkanı İnönü, DP lideri Bayar'dan dış politikası konusunda birliktelik için teminat istemiştir. Bayar partinin kuruluşu ile yaptığı toplantıda:

“İktidar partisi ile iç meselelerde çok çatışacağız. Fakat memleketin kadari, dış politikada iki partinin müşterek hareket etmesi gerekir. Bu bakımdan dış politikada CHP ile tamamen mutabıkız. Atatürk'ün Türkiye'nin istikbalini ve dünya barışını hedef tutan siyaseti partimizin daima sadakatle takip edeceği yoldur. Esasen, bir dış tehdit veya tehlike karşısında, haysiyet ve şerefın emrettiği tek yolda yürümek gerek halkçı, gerek demokrat bütün yurttaşlar arasında en ufak bir düşünce farkı bulunabileceğine asla ihtimal verilemez.”¹⁰⁴

Bayar'ın burada “Dış Politika da Mutabıkız” vurgusu bir ittifak değil sadece ülke menfaatleri için bir arada hareket etmek anlamına geliyordu. Burada kast edilen bir güvencedir.¹⁰⁵ DP muhalefet yıllarında İnönü'nün ne II. Dünya Savaşı sırasında ne de savaş sonrasındaki dış politikasına eleştiri yapmamıştır. İktidara gelene kadar CHP'nin dış politika anlayışını destekleyecek bu süreç içinde en küçük bir imadan dahi kaçınacaktır.¹⁰⁶

DP iktidarın dış politikasını hiçbir zaman sorgulamadı, sadece bu politikayı kendi açısından ustalıkla kullanmaya çalıştı. Mecliste dış politika için asla tartışmalara girmedir. İktidarı kayıtsız şartsız olarak destekleme yolunu seçti. Bu destek durum aslında siyasi açıdan ayrıydı ve olağan değildi. DP ayrıca dönemin SSCB tehditlerine

¹⁰⁴ Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, 50.

¹⁰⁵ Şevket Süreyya Aydemir, İnönü'nün kendisine anlattıklarına dayanarak şöyle aktarmaktadır. “Dörtlğ takriri verdiler. Ben kendilerine teşvik etim. İstiyorum ki parti, teşkil etsimler. Ve bunu ciddi olarak istiyordum. Bu da bir oyundur, aldatmadır, endişesi, ciddi olarak izaleye çalıştım. Parti hazırlığı bitince, Celal Bey bana geldi. Programı aldım ve muvaffakiyet temenni ettim. Yalnız iki şey sordum.

- Mektep seferberliği ve halkın bu işe yardımı, bir siyaset özü olarak işliyor. Bu karşı çıkar mısınız? Bu sualime cevabı:

- Hayır! Oldu. Bilekis bu devam edeceğiz.

- İkinci sualim şu oldu. Dinle oynayacak mısınız? Dini siyasete alet edecek misiniz?

- Hayır! Laiklik dinsizlik demek değildir. Dış Politikayı devam ettireceğiz. Bknz: Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes'in Dramı*, Ankara 2004, 313.

¹⁰⁶ Erol Mütercimler, Mim Kemal Öke, *Düşler ve Entrikalar Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, İstanbul 2004, 36.

karşılık asla iktidarı suçlamamış, suçlasa bile bunun elini kuvvetlendirmeyeceğinin farkındaydı.¹⁰⁷ Bu dönemde Türk dış politikasına yön veren isim kuşkusuz İnönü'dür. Bayar'a göre İnönü dış politikayı 12 yıl boyunca elinde tutmuştur.¹⁰⁸

DP'nin muhalefet yıllarında iktidarı sıkıştırmayı başaramadığı tek konu dış politikası olmuştur desek gayet isabetli olur. DP dış politika anlamında herhangi bir argüman üretememiş ve üretemediği için de suskun kalarak iktidara destek vermek yolunu seçmek zorunda kalmıştır. II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin savaş dışı kalan dış politika adımlarını eleştirmek demek o dönem DP için adeta bir intihar olabilirdi. Bu dönemin dış politikası bağımsız değil, emperyalizmin emrine girmiş bir ülke politikasıdır. Bir başka deyişle 1945-1950 dönemi, 1950-1960 döneminde Türkiye'de ortaya çıkan siyasal, toplumsal ve ekonomik gelişmelerinde hazırlık dönemidir.¹⁰⁹

B.İktidara Geldikten Sonra DP'nin Dış Politika Anlayışı

Devletlerin dış politikası o devletin siyasal sistemi ve hükümet biçimi ile sıkı sıkıya bağlı olduğundan tüm devletleri kapsayan bir dış politika genellemesi yapmak yanlış olur.¹¹⁰ Cumhuriyet dönemi ve sonrasında Türk dış politikasının değişmeyen tek özelliği Batı'ya yönelik olmasıdır. Batı'ya yönelik olan bu anlayışı sadece SSCB tehdidi ve yönetici grubun çıkarlarıyla açıklamak basit olduğu kadar aynı zamanda da yanıltıcıdır.¹¹¹

Celal Bayar'ın meclis açılış konuşmasında Dış Politika ile ilgili görüşleri şu yöndedir;

*“Türk Dış Politikası esas itibarıyla kolektif güvenlik sistemine dayanır. Şükranlarımı belirtir ki hükümetin gayretleri sonucun da Kuzey Atlantik Assemblesi'ne dâhil olunmuştur ki bu organizasyon kolektif güvenlik biriminin en mükemmelidir.”*¹¹²

DP iktidara geldikten sonra tıpkı iç politikanın egemen anlayışında olduğunu gibi dış politikada da geleneksel olarak Batı yanlısı tutumunda bir değişim görülmemiştir.

¹⁰⁷ Koçak, *İktidar ve Demokratlar Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları*, 311.

¹⁰⁸ Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, 127.

¹⁰⁹ H. Bayram Kaçmazoğlu, *Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları*, İstanbul 1998, 13.

¹¹⁰ Mehmet Gönlübol, *Dış Politika*, Ankara 1969, 5.

¹¹¹ Oral Sander, *Türkiye'nin Dış Politikası*, İstanbul 2006, 73.

¹¹² Cihat Göktepe, “Menderes Dönemi (1950-1960)”, *Türkler*, XVI, Ankara 2002, 907.

CHP ile DP'nin dış politikalarında bu yüzden bir ayrım değil, devamlılık söz konusudur.¹¹³

DP'nin dış politikasının ana temeli tarafsız görünerek Batı dünyası ile iyi geçinip onların bulunduğu bloğa dâhil olmaktır. Batı bloğuna yaklaşmakta ki en büyük neden ise SSCB tarafından yöneltilen tehditlerdir. Eroğul, DP'nin dış politika anlayışını şu şekilde eleştirmektedir.

*“DP zamanında, Türkiye artık kendi etrafında değil Amerika'nın çevresinde kurulan bir güvenlik çemberinin parçası haline gelmiştir. Türkiye bu çemberin halkaları olan ve Sovyetlere yönelmiş bulunan NATO, Yeni Balkan Paktı ve Bağdat Paktı'na girmiştir. Hatta bunlara girmekle kalmamış, özellikle bu son iki halkanın kurulmasına etkin olarak çalışmıştır. Sovyet dostluğu tamamen tersine çevrilmiş, Sovyetlerin baş düşmanı olan Amerika ile aşırı bir dostluk kurulmuştur. Bu politika Atatürk Dış Politikasına tam bir ihanettir.”*¹¹⁴

Sovyet tehdidi karşısında Türkiye'nin aslında o dönemde Batı'ya yakınlaşması kaçınılmaz bir gerçektir. Kaba bir bakış açısı ile 18. Yüzyılda Batı Fransa demek, 19. Yüzyılda ise İngiltere, 20. Yüzyıl başında batı Türkiye için Almanya'dır. Yüzyılın ortalarından itibaren ise Amerika olmuştur.

Türkiye DP döneminde Batıdan ekonomik yardım almış, 1952' yılında da NATO'ya üye olmuştur. Bu dönemde en çok ikili ilişki ABD ile gerçekleşmiş¹¹⁵, İngiltere ile de Türkiye çıkarları gereği yan yana gelmiştir.

DP'nin izlemiş olduğu bu politikalar muhalefet tarafından eleştiriye uğramıştır. CHP II. Dünya Savaşı sonlarında Batı'ya karşı izlediği politika DP'nin dış politikası ile benzerlik göstermesine rağmen onlar DP'yi “Batı'dan daha fazla Batıcı” olmakla suçlamışlardır.¹¹⁶ Türkiye'nin Sovyet tehdidi ile karşı karşıya kalması ve Truman Doktrininin açıklanmasından sonra Türk dış politikasının temelleri Batı ile çok sıkı ilişkilere dayanmak olmuştur. Türkiye'nin temel hedefi Batı öncülüğün de kurulan tüm

¹¹³ Kaçmazoğlu, *Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmalar*, 13-32

¹¹⁴ Eroğul, *Demokrat Parti...*, 274, 275.

¹¹⁵ Dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın ABD ziyareti 52 gün sürmüştür. Dünya siyasi tarihinde bu kadar uzun süreli resmi bir gezi enderdir. Bknz: Eroğul, *Demokrat Parti Tarih ve İdeoloji*, 120-121.

¹¹⁶ Göktepe, “Menderes Dönemi (1950-1960)”, 907.

siyasi, askeri ve ekonomik organizasyonlara üye olmak olmuştur.¹¹⁷ Baskın Oran bu konuda unları belirtmektedir.

*“Menderes Dönemi Türk dış politikası, Türk dış politikasını geleneksel Batıcılık çizgisini izlemiş, ama en az onun kadar geleneksel olan dengecilik ve statükoculuk çizgisinden ciddi bir sapma niteliği taşımıştır. Nitekim Menderes politikası gerek Doğu/Batı arasında, gerekse Batı’nın kendi içinde dengelerini gözetmemiştir. Her iki açıdan da yalnızca ABD’ye bağlılık ve bağımlılık göstererek ve aradaki uluslararası gelişmeleri izlemeyerek, kendi kendini sınırlamıştır.”*¹¹⁸

DP’nin üzerinde uzun mesai harcamış olduğu Balkan ve Bağdat Paktları ise kısa süre ayakta kalabilmiş, Kıbrıs konusu ise DP’nin karşılaşmış olduğu en ciddi dış problem olmuştur. Kıbrıs konusunda İngiltere ve Yunanistan ile sürekli görüşmeler yapılmış “Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti” kurulmuştur.

12 Nisan 1960 tarihinde Adnan Menderes Temmuz ayında SSCB’yi ziyaret edeceğini açıklamıştı. SSCB ziyareti, Menderes’in ve DP iktidarının darbenin eşiğinde ABD politikasını dengeleme bahanesiyle Rusya’nın güdümüne girme dedikodularına sebep olacaktır.¹¹⁹

Belki de ABD’nin 27 Mayıs darbesinde sessiz kalması bundan dolayıdır. Kısacası DP, Atatürk dönemi batıcı anlayıştan uzaklaşarak “Amerikan Tipi” batıcı anlayışı benimseyecek ve tartışmalı bir dış politika mirası bizlere bırakacaktır.

¹¹⁷Timuçin Kodaman, “Menderes’in Dış Politika Felsefesi ve Uygulamaları”, *Liderlerin Dış Politika Felsefesi ve Uygulamaları*, (Ed: Haydar Çakmak) İstanbul 2013, 45.

¹¹⁸ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, İstanbul, 2003, 498.

¹¹⁹ Serhan Yücel, “Menderes Dönemi”(1950-1960)”, *Türkler*, XVI, Ankara 2002, 849.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRK-BALKAN İLİŞKİLERİ: BULGARİSTAN, YUNANİSTAN, YUGOSLAVYA VE ROMANYA

1.1. TÜRKİYE-BULGARİSTAN İLİŞKİLERİ

1.1.1. 1950-1951: Bulgaristan'dan Türkiye'ye Yapılan Göç Hareketleri

Göç, ekonomik, siyasi, çevreyle veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta veya uzun vadeli geri dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafi, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir.¹²⁰

Göçler kişilerin veya toplulukların rızaları doğrultusunda şekillenirken bazen de siyasi zorlamalar da buna bir etkidir. Bulgaristan da bulunan Türklerinin göç ve orada ki yaşadığı zorluklar uzun bir döneme yayılmaktadır. Bulgaristan Türklerini oluşturan kitleler önce Anadolu'dan o topraklara göçtüler. 14. yy 'da Osmanlı fatihleri Balkan yarımadasına girince Anadolu Türk halk kitleleri de dalgan dalga Rumeli'ye geçtiler. Buraya yerleşen Türkler yeni köyleri, kasabalar kurarak o toprakları Türk vatanı haline getirdiler.¹²¹

Bulgaristan'dan Anadolu coğrafyasına ilk büyük Türk göçü 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda alınan yenilgi sonrası yaşanmıştır. Bulgaristan, 1878'de Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devletinin Tuna Vilayetinde kuruldu. Tuna Nehri ile Balkan sıradağları arasında kalan bölgede 1876 yılında 1.120.000 Türk ve 1.130.000 Bulgar yaşıyordu. Yarı yarıya Türk ve Bulgar nüfusunun yaşadığı bir toprak üzerinde bir Bulgar Devleti kurmak düşüncesi zordu. Bu nedenle Rusya bir Slav Bulgar Devleti kurabilmek için Bulgar çeteleri ile birlikte savaşta Türkleri katletme yada göçe zorlama yoluna gitmişlerdir. Sonucunda bir milyondan fazla Rumeli Türkü yerlerinden ayrılmak zorunda kalmıştır.¹²²

¹²⁰ Cemal Yalçın, *Göç Sosyolojisi*, Ankara 2004, 13.

¹²¹ Filiz Çolak, "Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketleri (1950-1951)", *Tarih Okulu*, XIV, İzmir 2013, 116.

¹²² Bilal Şimşir, *Bulgaristan Türkleri (1878-1985)*, Ankara 2009, 200- 201.

Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra başlayan bu göç hareketlerinde Haziran 1879-Eylül 1880 tarihleri arasında Varna Limanı'ndan yaklaşık olarak 18.033 Türk Anavatana geçmiştir. 1878-1912 yılları arasında Bulgaristan'dan 350.000 Türk göç etmek zorunda kalmıştır.¹²³

Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler böylece sürüp gitti 1886-1890 yıllarında 74.753 Türk, Bulgaristan'dan Anadolu'ya göç etti. Bulgar resmi istatistiklerine göre, 1893-1902 yılları arasında da Bulgaristan'dan Türkiye'ye 70.603 göçmen gelmiştir.¹²⁴ Süreç böyle devam ederken Balkan Savaşları sonrası büyük çapta bir göç daha gerçekleşmiştir. Yaklaşık 20.00 kişi göç etmek zorunda kalmıştır. 1914-1934 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye yıllık ortalama 10.000 kişi göç etmiştir. 1934'de Bulgaristan'da meydana gelen ihtilalden sonra bu rakam yıllık 20.000 kişiye yükselmiştir.¹²⁵

1.1.1.1. 1950-1951 Göçü

1939-1949 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmenlerin sayısında ciddi derecede azalma meydana gelmiştir. Bulgaristan'ın yurt dışına çıkış yasağı koyması ve Oral Sander'in belirttiğine göre; Bulgaristan II. Dünya Savaşı sonrasında, geniş çapta iş gücüne olan ihtiyacı, Türklerin göç etmesini engelleyici davranışlarda bulunmasına neden olmuş ve bu davranış Türkiye de sert bir şekilde eleştirilmiştir.¹²⁶

1.1.1.1.1. Göçü Hazırlayan Etkenler

Bulgaristan'da kurulan Sovyet yanlısı hükümet bozulan Türk-Bulgar ilişkileri, 1949 yılında karşılıklı sınır ve casusluk olayları yüzünden gerginleşmiş ve 1950 de ki tehcir politikası ile de kopma noktasına gelmiştir. Kore Savaşı, Balkan gelişmeleri açısından önemli bir dönüm noktası olmuş, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya girmek istemesi de Balkanlarda bulunan SSCB yanlısı devletleri korkutmuştur. Böyle bir ortam

¹²³Çolak, "Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketleri (1950-1951), 116.

¹²⁴Şimşir, *Bulgaristan Türkleri (1878-1985)*, 205.

¹²⁵Çolak, "Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketleri (1950-1951), 117. 1934 yılında Bulgaristan Toprak İhtilali ile ülkesinde bulunan yabancı azınlıkların topraklarına el koymaya başladı.

¹²⁶Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye*, 73-74.

oluşurken SSCB'nin Balkanlarda ki en önemli müttefiki olan Bulgaristan Türkiye'yi zor durumda bırakmak için 250.000 Türk'ü göçe zorlamıştır. Mayıs 1950'de iktidar değişikliğinden sonra Batıya açık bir dış politika izleyen yeni hükümeti kuruluş yıllarında sıkıntıya sokmak ve ekonomik olarak ağır bir yük bırakmak için SSCB'nin Bulgaristan'ı kullandığı görüşü bu konuda hâkimdir.¹²⁷

Tehcir olayını sadece bu gelişimlere bağlamak yanlış olabilir. Bulgaristan'ın iç politik düşünceleri ve orada ki Türklerin durumu da en büyük göç etkenlerinden birisidir. Yeni Bulgar Komünist rejimin Türk azınlıkla ilgili en önemli politikası Bulgar Sosyalist Devleti ile bütünleşmiş, “*Tek Bir Ulusun Yaratılması*” amacını taşıyordu.¹²⁸

1.1.1.2. 1950-1951 Göçünün Başlaması

1950 yılının ilk aylarından itibaren Bulgar hükümetinin Türk azınlığa çıkış vermesiyle birlikte hızlı bir şekilde göç başlamıştır. 1950-1951 yılındaki Bulgaristan Türklerinin tabi tutulduğu zorunlu göç çok zor şartlar altında gerçekleşiyordu. Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen bu göçmen kitlesi çok perişan ve bitkin halde ülkemize sığınmışlardır. Bulgar hükümeti 1950 yılının ilk aylarında 860 vize verirken daha sonra bu sayı 7000'e yükselmiştir.

10 Ağustos 1950'de Türk tarafına gönderilen bir notada Bulgaristan hükümetinin ilk elden 54.000 çıkış vizesi verdiği belirtilmekte ve Ankara'nın üç ay içerisinde 250.000 Türk'e giriş vizesi verilmesi belirtilmekte idi.¹²⁹

10 Ağustos 1950 tarihli nota¹³⁰ sonucu Türk-Bulgar ilişkileri göç sorunu bağlamında ciddi bir döneme girmiş oldu. Menderes Hükümeti'nin 28 Ağustos 1950 tarihli karşı notası şu şekilde olmuştur;

1. Bulgaristan Hükümeti'nin devletlerarası nezaket kurallarına aykırı bir ifade şekli kullanması esefle kınanmaktadır.
2. Bulgaristan'daki Türk azınlığının durumu, hakları, yaşamı bugün düşündürücü ve endişe verici bir duruma gelmiştir. 250.000 kişinin göçmek istemesi

¹²⁷Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye*, 70-71.

¹²⁸Çolak, “Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketleri (1950-1951)”, 119.

¹²⁹Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye*, 75.

¹³⁰*Milliyet*, 29 Eylül 1950. Bulgaristan tarafından Türkiye'ye göçmenlerin kabulü için verilen nota.

Bulgaristan'daki hayat şartlarının çok vahim bir durumda olduğunun bir göstergesidir.

3. Geçmiş zamanlarda insan haklarına gösterdiği riayetsizlik yüzünden büyük devletlerden protestolar alan Bulgaristan, hatalı muamelelerine devam etmektedir.
4. 1925 Türk-Bulgar Antlaşması'nın 2. Maddesi; Türkiye'den Bulgaristan'a, Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç edecek kişilerin mal ve mülklerini diledikleri gibi tasfiye bedellerini memleket dışına çıkarmaya engel olmamak şeklinde tezahür etmektedir.
5. Gelecek göçmenlerin arasında içtimai ve siyasi kanaatleri bakımından memleket için huzuru bozacak nitelikte olanlar bulunduğu taktirde, toprağına göçülecek memleketin bu gibilere giriş vizesi vermemesi doğaldır.
6. Türk konsolosluk memurları göçmenlere vize verirken sadece takdir haklarını kullanmakta, herhangi sözlü yada yazılı bir beyan istememektedirler.
7. 1925 tarihli ikamet mukavelesinin 2. Maddesine rağmen Bulgar makamları göç eden Türklerin menkul mallarını ve paralarını dışarıya çıkarmalarına izin vermemektedir. Gelen göçmenler Türk Hükümeti'nden acil olarak yardım beklemekte ve bu nedenle iskanları zorlukla yapılmaktadır.
8. Elçilik memurlarının, göç edeceklerden ilk etapta öncelikli ihtiyaçlarını sağlayabilecek hısım ve akrabalara sahip olanların göç etme taleplerini karşılamaları doğal bir harekettir. Ayrıca bu memurların, göçmenlerin hareket müsaadesi almadan mal ve mülklerini tasfiye etmemelerini tavsiye etmeleri olağandır.
9. Göçmen vizesi işini hızlandırmak için konsolosluk önemli birçok formaliteyi kaldırmıştır. Sınara yığılan Türklerin durumu vahimdir.
10. Romanya ile Doğrucadaki Türk azınlığın nakli konusunda yapılan anlaşma sorunsuz uygulanmıştır. Bu Bulgaristan'a örnek olabilirdi.
11. Bulgaristan Halk Cumhuriyeti, insan haklarına ve devletler hukukuna aykırı olarak yapmaya çalıştığı tehcir hareketine devam ederse Türk Hükümeti milletlerarası kurumlara başvuracaktır.

12. Türkiye Cumhuriyeti, ırkdaşlarının muhaceretine doğal seyir hadleri dahilinde her zaman kabul edecektir; ancak 250 bin göçmenin kısa bir sürede memlekete alınması kabul edilemez.
13. Göçmenlerin mal varlıklarının tasfiyesi ve Türkiye'ye nakli konusunda acilen bir anlaşma yapılmalıdır.¹³¹

Göçmen işleriyle görevli Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü, 1950 yılında Tarım Bakanlığına bağlıydı. Tarım Bakanlığıyla Dışişleri Bakanlığı ve Başbakanlık arasında göç konusunda yazışmalar yapılıyor ve Türkiye'nin göç politikası giderek belirginleşiyordu.¹³²

Bulgaristan'dan Türk göçlerinin hızlanmasıyla birlikte Türk Hükümeti iskânla ilgili problemleri çözmek için çalışmalara başladı. Maliye Bakanlığı 1950 mali yılı sonuna kadar yetmeyeceği anlaşılan İskân Genel Müdürlüğü ödeneğinin arttırılması için bir tasarı hazırlandı. Türkiye'nin üç ay gibi kısa bir zaman içerisinde 250.000 Türk'ü kabul etmemek için haklı sebeplerinden birisi de budur. Ayrıca Türk hükümetinin göçmenler arasına karışan, şüphe uyandıran komünist ajanları ayırmak için zamana ihtiyacı vardı. Bulgar Hükümeti 22 Eylül tarihinde Türk Hükümetine ikinci bir nota göndermiş ve azınlıklara çok iyi davrandığını, göç etmek istemeyenlerin mal ve mülklerinin alım satımı konusunda tam bir serbestiyet olduğu vurgulanmıştır.¹³³

1950 yılının başında Türk-Bulgar sınırının birinci kapanış tarihi olan 6 Kasım 1950 tarihine kadar Bulgaristan'dan Türkiye'ye 30.778 göçmen gelmiştir ki bunların hepsi serbest göçmen vizesi ile ülkeye girmiştir. Sınırın açılış tarihinden, yani 3 Aralık 1950'den 31 Aralık 1950 tarihine kadar da 21.143 göçmen gelmiştir.¹³⁴ Ayrıca gelen göçmenler arasında Çingenelerin bulunması tartışma konusu olmuştur. Türk yasalarına ve özellikle 2510 sayılı yasaya göre ancak Türk soyundan gelenlerin göçmen olarak alınması kararı vardı. Bu durumda Çingeneler Türk soyundan sayılmıyordu ve sınırın kapatılmasında ki en büyük sebep de bu idi.

¹³¹Mehmet Pınar, 1950-1951 Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler ve Demokrat Parti'nin Göçmen Politikası, Temmuz 2014, 67. 68.

¹³²Şimşir, *Bulgaristan Türkleri (1878-1985)*, 219.

¹³³Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye*, 76.

¹³⁴Çolak, "Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketleri (1950-1951)", 122; *Zafer*, 23 Eylül 1950.

Bulgar Hükümeti, göçmenlere ülkeyi terk etmeleri için 48 saat süre verdi ve bu süre sonunda ellerine geçirdikleri Türkleri hayvan taşımada kullanılan tren vagonlarına bindirerek göçe zorlamaya başladı. Ancak Türkiye'nin Türk-Bulgar sınırını kapatması ve özellikle sorunu Birleşmiş Milletlere götüreceğini duyurması Bulgaristan'ı tutumlarından değişikliğe itmiştir. 2 Aralık 1950'de Türk tarafı lehine bir anlaşma imzalanmıştır;

1. Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmek isteyenlere ancak Türk giriş vizesi verildikten sonra Bulgar çıkış vizesi verilecektir.
2. Bulgar sınır makamlarına, Türk giriş vizesini hamil olmayanların sınırı geçmelerine izin vermemeleri hususunda gerekli emirler verilecektir.
3. Türk giriş vizesini hamil olmadıkları halde göçmenler arasına karışarak Türk topraklarına girenler bulunursa, Türk hudut makamları tarafından geri çevrilecek bu kimseler, Bulgar hudut makamlarınca derhal geri alınacaktır.
4. Evvelce Bulgaristan'dan vizesiz gelmiş olup Edirne'de bulunan ve Çingene oldukları anlaşılan 67 ailede 360 nüfusu Bulgar makamları geri alacaklardır.¹³⁵

Bu anlaşmadan sonra Türk-Bulgar sınırı tekrar 2 Aralık 1950'de açılmıştır. Bu tarihten itibaren göçler yeniden başlamıştır. Ayrıca ABD'nin Bulgaristan'ı eleştirip, DP'yi de uyguladığı politikalar yüzünden övünce Bulgaristan geri adım atmak zorunda kaldı. Bulgaristan zamanla yapılan anlaşmayı hiçe sayarak sınıra göçmenleri tekrar yığmaya başladı.

Sınırın açılması üzerine, 1950-1951 kış aylarında Bulgaristan' dan Türkiye'ye göçmen akını büyük boyutlara ulaştı. Aralık, Ocak ve Şubat aylarında, ortalama beşer bin Türk ailesi, yirmişer bin insan kötü bir durumda Türkiye'ye sığındı.¹³⁶Nisan 1951'de Türkiye, 1 Ocak 1950'den itibaren Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen ve bundan sonra gelecek olan tüm göçmenler için “*iskânlı göçmen*” kategorisine aldı. Yani tüm göçmen kitlesine el uzatılıyor ve bundan sonra gelenler “serbest göçmen” değil “göçmen” vizesi alıyordu. Türkiye kontrollü bir şekilde göçmenleri kabul etmeye başlasa da Bulgaristan Türk asıllı olmayanlara da vize vermeye başlayınca Türkiye'nin sert tepkisi ile karşılaştı. Türkiye bunun üzerine sınırı 8 Kasım 1951'de tekrar kapatma kararı aldı.

¹³⁵ Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye*, 78-79.

¹³⁶ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri (1878-1985)*, 225.

Bulgaristan'da 30 Kasım 1951 tarihinde göçü kesin olarak durdurmuştur. Bulgaristan, Türkiye'nin göçü engellediğini iddia ediyor ve suçlamalarda bulunuyordu.

Türkiye, 1 Aralık 1951 tarihli bildiri ile Bulgar iddialarına karşılık verdi. Türkiye'nin göç etmek isteyen soydaşlarını engellemesinin söz konusu olmadığını nitekim 1950 yılından 1951 sonbaharına kadar Bulgaristan'dan 150 bin civarında göçmen alındığını, göçün devam etmesinin Bulgar Hükümeti'nin işine gelmediğini, bu yüzden sınırın kapanmasına varan olayları Bulgarların kasıtlı olarak çıkardıklarını belirtti.¹³⁷ 1951'in sonuna kadar Bulgaristan'dan 154.393 göçmen Türkiye'ye gelmiştir.¹³⁸

1950-1951 yılındaki Bulgaristan'dan gelen 154.000 göçmen arasında yapılan bir anket bu konuda ilginç sonuçlar vermiştir. Bulgaristan'ın çeşitli yörelerinden gelmiş olan 9446 aile reisinin anket sorularına verdiği cevaplara göre, göçmenlerin % 11. 1 kendi arzularıyla göç etmiş, % 85. 3 Bulgaristan'da yaşamanın imkânsız olduğu için göç ettiklerini söylemişlerdir. Bulgarların göçe zorladıkları kimseler % 3 oranındadır. Bu da demek oluyor ki göçmenlerin % 85. 3'ü Bulgar rejiminden kaçımıştır.¹³⁹

2.1.1.2.1. Göçmenlere Yardım Sorunu ve Yerleştirilmeleri

Zor şartlar altında Türkiye'ye gelen göçmenlere hem içerden hem de dışarıdan çeşitli yardım faaliyetleri yapılmıştır. Bulgaristan'dan gelen göçmenleri yerleştirebilmek için Türkiye Marshall yardımından¹⁴⁰ 30 milyon TL, tutarında bir yardım almıştır.¹⁴¹ Göçmenlerin gelmeden önce Bulgaristan'daki malları gasp edildiği için Türkiye'de bu duruma karşı genel bir yardım havası oluşmuştur.

Türkiye'ye gelen göçmenler ilk önce Edirne'de bulunan misafirhanelere yerleştirilmiştir. Bir süre sonra buralar yetersiz kalınca İstanbul'da göçmenler ağırlanmıştır. Dağınık bir şekilde devam eden yardım ve yerleştirme meselesi

¹³⁷ Çolak, "Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketleri (1950-1951), 129

¹³⁸ BCA, Fon Kodu: 490. 1. 00, Yer No: 1793. 1267. 3-1.

¹³⁹ Çolak, "Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketleri (1950-1951)", 121.

¹⁴⁰ II. Dünya Savaşı sonrasında 1947 yılında önerilen ve 1948-1951 yılları arasında yürürlüğe konmuş ABD kaynaklı antikomünist hedefleri olan bir ekonomik yardım paketidir. 16 ülke bu plan kapsamında ABD'den ekonomik yardım almıştır.

¹⁴¹ Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye*, 80.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın teşvikiyle Göçmen Mülteci ve Mülteciler Yardım Birliği adı altında düzenli bir hale sokulmuştur.¹⁴² Türkiye göçmenlerin sınırın ötesinde yaşadığı sorunlara da el atmak istiyor ve bu amaçla Kızıllaç Cemiyeti'ne başvuru yapsa da herhangi bir cevap alamamıştır. Bu sıralarda Türk Kızılay'ı ise göçmenlere 104.108 TL'lik bir yardımda bulundu.¹⁴³

Yine göçmenlere yardım maksadıyla bir defaya mahsus olmak üzere piyango idaresi tarafından bir piyango düzenlemiştir. Amerikan Ekonomik İşbirliği İdaresi (The U.S. Economic Cooperation Administration)¹⁴⁴ 4 milyon lira değerinde aynı yardımda bulunmuş, Uluslararası Göçmenler Örgütü (International Refugee Organization) göçmenlerin durumunu incelemek için Ankara da bir teknik yardım grubu oluşturmuştur.¹⁴⁵ Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın eşi Reşide Bayar, Ankara radyosunda göçmenlere yardım konusunda Türk kadınlarını yardıma çağırmıştır. Bu kampanyaya Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Hanım da 1000 lira bağışla katkıda bulunmuştur.¹⁴⁶ Manisa'da 18.700 lira, Kastamonu'da 25.922 lira, 46 ton yiyecek maddesi ve giyim eşyası toplanmıştı. Kanada'dan 6 bin dolar giyecek, Amerikalı Hrand Cevheriyan 2000 takım giyim malzemesi¹⁴⁷ Irak Kızılay'ı göçmenlere 100 bin lira, Amerikan Prudential Line Deniz Yolları şirketi 1000 dolar yardım¹⁴⁸ Milletlerarası Kurtarma Komitesi 50 bin ton ikinci el eşya yardımı yapılmıştır.¹⁴⁹ Yapılan bu yardımlar zamanla yurt içinde daha çok yankı bulmuş çeşitli yerlerden vatandaşlar hem para hem de eşya olarak yardımda bulunmuşlardır.

Göçmenler konusunda sıkıntılı bir dönem içinde iktidar ve muhalefetin arası da bu konu yüzünden bozuluyordu. CHP göçmenlerin sıkıntılar çektiğini ve DP'nin hatalı politikalar ürettiğini belirtse de DP bu iddialara sert tepki göstermiştir. DP göçmenlerin rahat bir şekilde yerleşimleri için bir iskân planı hazırlamıştı;

¹⁴² Deniz Çalışkan, *Demokrat Parti Döneminde Türkiye-Bulgaristan İlişkileri*, (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2014, 69.

¹⁴³ Pınar, 1950-1951 Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler ve Demokrat Parti'nin Göçmen Politikası, 75.

¹⁴⁴ *Cumhuriyet*, 3 Şubat 1951.

¹⁴⁵ Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye*, 80.

¹⁴⁶ *Cumhuriyet*, 22 Ocak 1951.

¹⁴⁷ *Cumhuriyet*, 4 Temmuz 1951.

¹⁴⁸ *Cumhuriyet*, 7 Şubat 1951.

¹⁴⁹ *Cumhuriyet*, 6 Mart 1951.

1. Türk soyundan olan ve Türkçe konuşan muhacirler alışık oldukları iş ve iklim koşullarına göre iskân edilecekler ve bunlardan yeni bir köy oluşturulabilecekti. Anadili Türkçe olmayanlar, kendi soylarından olan ve kendi dillerini konuşan köylerde iskân edilemeyecekler, diğer yerde de geniş bir topluluk oluşturamayacaklardır. Ayrıca bunlar Trakya ve Doğu sınırı boyunca da iskan edilmeyeceklerdir.
2. İskân isteğinde bulunan mülteciler, sakıncalı durumları ilgili bakanlıklarca araştırıldıktan sonra 1. Maddede ki koşullara göre muhacir işlemi görecektir.
3. Türk soyundan olan ve anadili Türkçe olan göçebeler, ilgili bakanlıklarca belirlenecek yerlerde toplu ya da dağınık iskân edilecekler. Türk soyundan olmayan iskâna uygun Türk köylerine serpiştirilerek iskân edilecekler ve yerleştirildikleri yerlerde nüfusun %10'unu geçmeyeceklerdir.
4. Gezgin Çingeneler hiçbir zaman toplu olarak ve yeniden köy kurularak yerleştirilmeyecek, uğraşlarına ve geçim koşullarına göre birbirine yakın olmayan Türk köylerine 5 haneyi geçmeyecek şekilde dağıtılarak iskan edileceklerdir.
5. Yeni oluşan muhacir köyleri, demir ve karayolu ulaşımına, tarım ve sağlık koşullarına uygun yerlerde oluşturulacaktır. İskân programına göre, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Genel Kurmay Başkanlığı'nın görüşlerini alarak yeniden köy kurabilecekti. Yeniden köy kurulurken ülke iskan kategorisine ayrılıyordu. Birinci Kategori: Nüfus yoğunluğu düşük, coğrafi ve kültürel olarak Türk kültür ve nüfusuna gereksinimi olan Doğu ve Güneydoğu illeri ile nüfus yoğunluğu düşük coğrafi ve siyasi önemi olan Trakya illeri, İkinci Kategori: Akdeniz kıyıları illeri ve Ege Marmara kıyısı illeri, Üçüncü Kategori: Merkez Anadolu ve Batı Anadolu olacaktır.¹⁵⁰

Gelen göçmenler için iki aşamalı bir program düşünülmüş ilk olarak barında ve yardım aşaması, ikinci aşama ise kesin olarak yerleştirilme aşamasıdır.¹⁵¹

¹⁵⁰Fikret Babuş, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik-Sosyal Politikalar Çevresinde Türkiye'de Göç ve İskân Siyaseti ve Uygulamaları*, İstanbul 2006, 284.

¹⁵¹Tınal, *Demokrat Parti Döneminde Türkiye-Bulgaristan İlişkileri*, 69.

Gelen göçmenler bir taraftan memleketin daha ziyade batı bölgelerine dağıtılıp misafir olarak yerleştirilirken, diğer taraftan bunların kesin iskânları ele alınmış ve bu işe 1951 yılı ilkbaharında başlanmıştır. İlk iş olarak illere bir yazı gönderilerek acele kaydıyla kabul edebilecekleri göçmen miktarını tespit ederek Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü'ne telgrafla bildirilmesi istenmiştir.¹⁵²

1951'de 7.748 köy tipi, 2.087 şehir tipi, 427 hazır ev olmak üzere toplam 10.262 ev, 1952'de ise 8.933 köy tipi, 4.576 şehir tipi, 399 hazır ev olmak üzere toplam 13.908 ev yapılarak göçmenlere teslim edilmiştir. 1959 yılında teslim edilen evlerin toplam sayısı 36.292'dir.

Göçmenlere hem ev verilmiş hem de onların üretici durumuna gelebilmesi için çalışmalar devam etmiştir. 1954'e kadar göçmenlerin konut ihtiyacında yaşanan sorunlarda büyük oranda çözüme kavuşturulmuştur. 1954 yılında yapılan genel seçimler ile DP'nin tekrar iktidara gelişi, göçmenler üzerine daha da çok yoğunlaşmasını sağlamıştır.

DP'nin göçmenleri birçok vergiden muaf tutması, Göçmen Köyü projesi, çocuklarının okul masraflarının karşılaması ve barınma problemlerini kalıcı konutlar yaparak çözmesi başarısı olarak görülmüştür. DP, sorunu milli bir mesele olarak görmüş hatta Göçmen Bakanlığı dahi kurmayı bile düşünmüştür.¹⁵³

İktidara geldiğinin daha ilk yılında dış politikada böylesine büyük bir sorun ile karşılaşan DP kimi zaman sıkıntılı durumlara düşse de Göçmen Politikasını başarılı bir şekilde yönetmiş ve takdir kazanmıştır.

1.1.2. Sınırdaki Yaşanan Sorunlar

Türk-Bulgar ilişkileri bu dönemde sadece göç olayı yüzünden bozulmamış özellikle sınır ve casusluk faaliyetleri yüzünden de kopma noktasına gelmiştir. Cumhuriyet gazetesinin muhabiri Arif Necip Kaskatı sınır köylerde dolaşırken Bulgar askerleri tarafından sebebi belirsiz şekilde öldürülmüştür. Olayı gören köylüler hemen

¹⁵²Çolak, "Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketleri (1950-1951)", 134-136

¹⁵³Pınar, 1950-1951 Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler ve Demokrat Parti'nin Göçmen Politikası, 88.

Jandarma komutanlığına haber vermişlerdir. Olay kısa bir zamanda Edirne'ye yayılmıştır.¹⁵⁴ Bu olay üzerine Bulgar Hükümeti kendi haklı göstermek istemiş ve Türk keşif aracının Bulgar sınırına girdiğini ve muhafızları da aracı durdurmak için ateş ettiklerini, sonucunda sivil bir kişinin öldüğünü belirtmişlerdir.¹⁵⁵ Bu olay üzerine Milliyet gazetesinde çıkan bir haberde “*Bulgaristan’a Sert Bir Cevap Verdik*” başlık bir yazı çıkmıştır. Türk Dış işleri 10, 11 Haziran gece yarsısına doğru bir cip arabamızın yolunu şaşırmaması sonucunda Bulgar topraklarına girdiğini ancak yanlışlık yüzünden bu olayın gerçekleştiğini, Bulgar protestosunun reddedildiği, öldürülen Türk vatandaşın naaşı ve ailesine tazminat verilmesi isteği vurgulanmıştır.¹⁵⁶ Bulgar Hükümeti daha sonra öldürülen vatandaşın cenazesini Türkiye'ye teslim etmiştir. Cenaze merasim ile Edirne de karşılanmış, cip de ise 96 kurşun tespit edilmiştir.¹⁵⁷

Bulgarların yaptığı olaylar bunlarla son bulmamış ve devam etmiştir. Sofya’da ki Türk diplomatı Sadun Terem Türkiye’ye gelmek isterken Bulgarlar tarafından sınırda kötü bir muamele maruz kalmıştır. Bu hareketi Bulgarlar Sadun Bey’in bir kaçakçı olduğunu iddia ederek cevaplamışlardır.¹⁵⁸ Yine sınırda çıkan sorunlarla ilgili Milliyette şöyle bir yazı kaleme alınmıştır.

Bulgar askeri devriye gezen bir Türk müfrezesine hücum ederek üç erimizi yaralamış ve bunlardan birini de beraberinde götürmüşlerdir. Olay gece yarısından sonra cereyan etmiş, pusuya yatmış olan mütecavizler ani bir baskın yapmışlardır. İlk tetkiklerden Bulgarların sınır hattını 180 metre kadar aşarak pusuya bizim sınırlarımızın içine tertip ettikleri anlaşılmıştır. Bulgaristan’ın prenslik olmasıyla başlamış krallığa kadar tahvilinden sonra artmış, kendilerini zayıf hissettikleri zaman azalmıştır. Dayanacak, güvenecek bir kapı bir dayı buldukları anlarda da işi azıtmışlardır. Açgözlü insanlar oldukları için bu gibi hadiseleri bilhassa bir şey vurmak, bir şey aşımak, kendi tahirleriyle plaçka için yaptıkları da malumdur. Mesela yaralanan askerin cebinde bulunan beş on kuruşu almak bile onlara göre bir nimet olduğu için bu gibi hareketlerden bir türlü vazgeçemezler. Sınıra yakın köylerde koyun, kuzu çalmak o

¹⁵⁴ Milliyet, 13 Haziran 1950.

¹⁵⁵ Milliyet, 16 Haziran 1950.

¹⁵⁶ Milliyet, 25 Haziran 1950, Cumhuriyet, 25 Haziran 1950.

¹⁵⁷ Milliyet, 2 Temmuz 1950, Milliyet, 3 Temmuz 1950.

¹⁵⁸ Milliyet, 12 Mart 1951.

civarda hayvanlarını otlatan bir çobanı yakalayıp sürüsüyle beraber Bulgar arazisine götürmek, sonra sınırı geçmiş diye şikâyet etmek vaktiyle en büyük zevkleri idi. Tabii sıkıştıkları anda derhal sürüyü de çobanı da getirip bizzat teslim ediyorlardı. Fakat sürüyü iki üç gün hapsetmekte temin ettikleri süt onları saadetlere garkeylemeye kati geliyordu. Hatta bir defasında koyunları kırpılmışlar, yünlerini aşırımlardır. Vaziyetleri palavraya müsait olduğu zamanlarda bilhassa nöbetçilere tecavüze bulunarak, sınırın herhangi bir noktasını geçmek, iyice takdit edilmemiş yerlerde biraz ilerleyerek Bulgaristan'a birkaç yüz metre karelik bir arazi plaçkası temin eylemek de oralarda bir milli kahramanlık telakki olunur. Son aylarda Yunan-Bulgar sınırında nehrin ortasında ki küçük adacıklara saldırımları bu kabildendir.¹⁵⁹

İki ülke arasında bu dönemde casusluk faaliyetleri de ön plana çıkmaktadır. Türkiye ve Bulgaristan'ın iki farklı kutup görüşlerde olması casusluk olayının çıkmasında en büyük etkidir.

Bulgaristan topraklarında ki Türkleri zorunlu göçe tabi tuttuğu zaman göçmenler içinde bazı casuslar da Türkiye'ye gelmiş ve bunların ayıklanmaları uzun süre almıştır. Yakalanan kimi ajanlar ise Bulgaristan'a iade edilmiştir. Buna rağmen, Bulgaristan bu iddiaları reddediyor ve Türkiye'den kendi taraflarına casusların geldiğini iddia ediyorlardı.¹⁶⁰ Genel anlamda Türkiye'ye gelen casusların temel hedefi Bulgaristan lehine propaganda yapmak ve komünizmi övmektir.

Edirne de sıkı bir takip sonucu altı casus suçüstü yakalanmıştır. Bunlar Askeri Siyasi Mahkemede yargılanmak üzere İstanbul'a getirilmiştir. Fehim Cesur Kardeşler ve üç arkadaşı özel olarak Bulgaristan'da yetiştirilmiş ve ülkemize sokulmuştur. Türk polisi haber almış ve uzun uğraşlar sonucunda bir ev de toplantı yaparken bu kişileri yakalamıştır.¹⁶¹

Müzekka Uslu adındaki bir casus da bazı askeri sırları Bulgarlara satmaktan suçlu bulunmuştur. 60 yaşlarında olan bu şahıs birkaç kez sınırdan giriş çıkış yapmış ve en

¹⁵⁹ *Milliyet*, 29 Eylül 1952.

¹⁶⁰ *Cumhuriyet*, 2 Nisan 1951.

¹⁶¹ *Milliyet*, 11 Mayıs 1952.

son kaçmak istediğinde yakalanmıştır. Suçlamaları inkâr etse de sonunda bu işi bilmeyerek yaptığını itiraf etmek zorunda kalmıştır.¹⁶²

Bu dönemde bazı Bulgar yetkililerde casusluk faaliyetlerinde bulunmuştur. Bulgar Konsolos Çolakof'un Bulgaristan adına casusluk yapan bir şebekeyi idare ettiği haberi üzerine kendisi takibe alınmış ve Ali Dimitrof isminde ki bir Bulgar ile görüşmesi esnasında yakalanmıştır. Kendisi daha sonra Askeri Mahkemeye sevk edilmiştir.¹⁶³ Çolakof bir süre Türkiye de bir süre hapis yatmış ve 1964 yılında tahliye edildiğinde Bulgarlar 'da buna karşılık sekiz Türk vatandaşını bize iade etmiştir.¹⁶⁴

Ankara Cebeci'de casusluk yaparken Angel Angelo Ninov (Nenov) suçüstü yakalanmıştır. Dokunulmazlığı olduğu anlaşılan bu şahsın diplomatik kurallar gereğince ülkeyi terk etmesi istenmiş ve Ninov ülkesine geri dönmüştür.¹⁶⁵

Casusluk faaliyetleri yanı sıra Bulgaristan'dan Türkiye'ye iltica olayları da olmuştur. Bunlar arasından en önemli olanı Bulgaristan'dan kaçarak Edirne'ye gelen Emil Antonof Bulgar kızıl rejimine tahammül edemediğini bildirmiştir.¹⁶⁶

Yine bu dönemde Varna'da üniversite okuyan bir öğrenci olan Alexandre Georgyef, bir sandal satın alarak balığa çıkma bahanesiyle Türk sahillerine ulaşmıştır. Kendisi Bulgaristan'da olan kötü durumdan dolayı kaçmak istemiştir.¹⁶⁷

Bulgar Ordusunda görevli olup da Türkiye'ye iltica edenler de olmuştur. Yüzbaşı Vasilef Mutaçiyef İstanca dağlarında günlerce saklandıktan sonra Kırklareli sınır karakoluna sığınmıştır.¹⁶⁸

Ayrıca mülteci muamelesini tamamlayan ve Türk vatandaşı olan Anton Ninovi anlattıklarına göre Alicefi, Nikola ve Dingo adındaki üç kişinin de Bulgar sınırını aşma esnasında Bulgar askerleri tarafından öldürüldüğünü ifade etmiştir. Ayrıca Ninova Ruslar tarafından altı yıl sürgüne gönderilmiştir. Ninova, şunları anlatmıştır;

¹⁶² *Milliyet*, 31 Ocak 1953.

¹⁶³ *Milliyet*, 5 Temmuz 1955, 9 Ağustos 1955.

¹⁶⁴ *Milliyet*, 7 Nisan 1964.

¹⁶⁵ *Milliyet*, 3 Ocak 1957, *Cumhuriyet*, 3 Ocak 1957.

¹⁶⁶ *Milliyet*, 29 Eylül 1950.

¹⁶⁷ *Hürriyet*, 9 Ocak 1957.

¹⁶⁸ *Hürriyet*, 10 Ocak 1957.

*“Türkiye’ye, hür bir dünyaya kavuştum. Mes’ut ve müftehizim. Ben de her Türk gibi Demokratça ve bir Türk olarak yaşamak istiyorum. Müslümanlığı kabul etmeye karar verdim ve Ankara’ya da Maarif Vekâletine müracaatla, 30 senelik bir maarif mensubu sıfatıyla ve Türk irfan ordusuna bir öğretmen olarak katılmak üzere istida vermeye gidiyorum.”*¹⁶⁹

Edirne’de Bulgaristan’a kaçmak isteyen iki şüpheli şahıs yakalanmıştır. Yapılan inceleme sonucunda şahıslardan birinin akıl sağlığının yerinde olmadığı, birinin ise Zonguldak’ta bulunan kömür madeninde işçi olduğu söylenmiştir. Bun verdiği bilgiler kesinlik kazanmamış ve soruşturma polis tarafından devam ettirilmiştir.¹⁷⁰

1.1.3. Ticari, Sportif ve Kültürel Faaliyetler

1.1.3.1. Ticari İlişkiler

Bulgaristan ve Türkiye’nin birbirine olan coğrafi ve kültürel yakınlıkları, Türkiye’nin Avrupa’ya açılan kapısının Bulgaristan oluşu ve Avrupa Devletleri, Türkiye, Ortadoğu ülkelerinin karşılıklı ticaretin de Bulgaristan’ın önemi büyüktür. Her ne kadar DP’nin iktidara geldiği ilk yıllarda iki ülke arasında ilişkiler göç olayı yüzünden bozulsada ticari faaliyetler mecburen devam etmek zorunda kalmıştır.

İki ülke arasında ki ticari ilişkiler, Bulgaristan’ın II. Dünya Savaşı yıllarında iç ekonomik ve siyasi sorunları çözmek bakımından bunlara ağırlık vermesi dolayısıyla sosyalist ülkelerle iş birliğine yönelmesi nedeniyle, 1950’li yılların ikinci yarısına ertelenmiştir. İki ülkenin ayrı uluslararası ekonomik, siyasi sistemlerde ve bunun sonucu olarak ayrı askeri savunma sistemlerinde bulunmasının dolayısıyla bu bloklar arasındaki soğuk, hatta dünyanın bazı bölgelerinde ki sıcak savaşında etkisi olmuştur. Ancak bloklar arasında yumuşa ile iki ülke arasında da yumuşama başlamış ve önemli aşamalar geçirerek belirli alanlarda iş birliği düzeyine erişmiştir.¹⁷¹

¹⁶⁹ Milliyet, 4 Ocak 1957.

¹⁷⁰ Milliyet, 6 Haziran 1954.

¹⁷¹ Nazif Kuyucuklu, *Balkan Ülkeleri İktisadı Bulgaristan 2*, İstanbul, 1987, 283.

23 Şubat 1955'te uzun görüşmeler sonrasında Türk-Bulgar Ticaret ve Ödeme Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma Kliring esasına göre olacak 2. 5 Milyon dolarlık bir mal alış verişini de ön görmektedir. Türkiye özellikle çimento, profil demiri ve kereste gibi inşaat malzemeleri üzerinde durmuş ve bunların listeye girmesini sağlamıştır. Türkiye Bulgaristan'a palamut, tuzlu balık, kuru meyve ve zeytin gibi mallar satacak, Bulgaristan'dan suni gübre, sağlık malzemesi, odun kömürü ve kereste gibi mallar da ithal edebilecektir.¹⁷²

23 Mart 1955 tarihinde Türkiye-Bulgaristan arasında dış ticaret ve ödemelere dair bir çerçeve anlaşması imzalanmıştır. Bu anlayışa bağlı olarak her yıl mal listelerini düzenleyen protokoller yenilenmiştir.¹⁷³

Gelişen ticari ilişkilere bağlı olarak Sofya'da bir komisyon kurulmuş ve mevcut anlaşmalar gözden geçirilmiştir. Bulgaristan ve Türkiye arasından ki ihraç malları kararlaştırılmıştır.¹⁷⁴

1.1.3.2. Kültürel İlişkiler

Türkiye ile Bulgaristan arasında ki cumhuriyetin ilanından sonra kültürel olarak da yoğunluk kazanmıştır. Bu kültürel gelişmeler sportif, folklor, edebiyat alanı gibi gelişmeleri kapsamıştır. Bu gelişmeler zaten Türk-Bulgar ilişkileri bağlamında çok eskilere dayanmaktadır. Kültürel ilişkiler açısından çok olumlu dönemler yaşanmıştır, hatta Balkan ülkeleri arasında bu alanda en çok gelişme Bulgaristan ile olmuştur.¹⁷⁵

II. Dünya Savaşı'nın bitimi ile Balkanlarda kültürel ilişkileri de geliştirmek adına büyük avantaj ortaya çıkmıştır. Bunun en önemli göstergesi ise, 1950-1960 yılları arasında Türkiye ve Bulgaristan'da düzenlenen uluslararası kültürel amaçlı toplantılar bu dönemde kültürel değişimin de göstergesi olmuştur. 1956 yılında Türk sanatçı Cemal Reşid Bey, Bulgaristan'ın Sofya, Varna ve Plovdiv kentlerinde konserler verdi.

Folklor ve sanat alanında önemli sayılabilecek gelişmeler sağlanmıştır. 1959'larla Sofya Operasından bir grubun, İstanbul Hemşeriler Cemiyeti'nin davetiyle başlayan

¹⁷² *Milliyet*, 24 Şubat 1955.

¹⁷³ Kuyucuklu, *Balkan Ülkeleri İktisadı Bulgaristan* 2, 284.

¹⁷⁴ *Cumhuriyet*, 23 Ocak 1957.

¹⁷⁵ Kuyucuklu, *Balkan Ülkeleri İktisadı Bulgaristan* 2, 301-302.

folklor ve sanat ilişkileri, kişisel ve toplu sanat gruplarıyla sürmüş, bu dönemde ilişkiler en yüksek düzeye erişmiş, iki ülke ilişkilerine önemli katkılar sağlamıştır.¹⁷⁶

1.1.3.3. Sportif İlişkiler

Siyasi rejim olarak Türkiye’den farklı olan Bulgaristan spor alanında da büyük atılımlar yapmıştır. 1956 yılı sonrasında Bulgaristan ve Türkiye arasında sportif faaliyetler başlamıştır.¹⁷⁷

Bu dönemde birçok farklı alan sportif faaliyetler karşımıza çıkmaktadır. 13 Temmuz 1956’da Fenerbahçe Genç takımı Bulgaristan’da Lokomatif takımı ile yaptığı maçı 6-1 kaybetmiştir.¹⁷⁸ İkinci maç da 15 Temmuz’da oynanmış ve bu kez Fenerbahçe 3-1 kazanmıştır.¹⁷⁹

30 Ağustos 1956’da Galatasaray Bulgar takımı Dinamo ile karşılaşmış ve maç 1-1 bitmiştir.¹⁸⁰ 11 Mayıs 1958 tarihinde İstanbul’da Türkiye ve Bulgaristan Genç Milli takımları karşılaşmış ve Türkiye Genç Milli Takımı 1-0 mağlup olmuştur.¹⁸¹ 15 Mayıs 1958’de Galatasaray Genç futbol takımı Bulgar takımı Lokomotif takımı karşılaşmış 2-1 kazanmıştır.¹⁸² Hemen ardından başka bir Bulgar takımı olan Levski ile oynan maçı Galatasaray 1-0 kazanmıştır.¹⁸³ 11 Mayıs 1958’de Türkiye-Bulgaristan Genç Milli Takım rövanş maçı 10 Eylül 1958 tarihinde Sofya’da oynanmıştır. Türkiye maçı 2-1 kaybetmiştir.¹⁸⁴ 3 Nisan 1959 tarihinde ise Türkiye-Bulgaristan Genç Milli Takımı hazırlı maçı yapmış ve Türkiye 2-1 kazanmıştır.¹⁸⁵

25 Mayıs 1959 tarihinde Avrupa Basketbol Şampiyonası’nda aynı grupta yer alan Türkiye-Bulgaristan maçı 62-57 sonuçlanmış ve Türkiye mağlup olmuştur.¹⁸⁶ Avusturya’da yapılacak olan Jünyorlar Şampiyonasına katılmak isteyen Genç Milli

¹⁷⁶ Kuyucuklu, *Balkan Ülkeleri İktisadı Bulgaristan 2*, 306-307.

¹⁷⁷ Tuğlacı, *Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri*, 159.

¹⁷⁸ *Cumhuriyet*, 14 Temmuz 1956.

¹⁷⁹ *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1956.

¹⁸⁰ *Cumhuriyet*, 31 Ağustos 1956.

¹⁸¹ *Cumhuriyet*, 12 Mayıs 1958.

¹⁸² *Cumhuriyet*, 16 Mayıs 1958.

¹⁸³ *Cumhuriyet*, 17 Mayıs 1958.

¹⁸⁴ *Cumhuriyet*, 11 Eylül 1958.

¹⁸⁵ *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1959.

¹⁸⁶ *Cumhuriyet*, 26 Nisan 1959.

Futbol takımımız 20 Mart 1960 tarihinde Bulgaristan Genç Milli Takımı ile karşılaşmış ve Türkiye 3-0 kazanmıştır.¹⁸⁷

19 Mart 1960'da Türkiye-Bulgaristan arasında Güreş Şampiyonasında Türkiye Bulgarlara karşı büyük bir başarı kazanmıştır. “*Filibe Fuarı Kapalı*” salonunda kalabalık bir seyirci karşısında yapılan müsabakalarda 4 serbest ve 4 Greko-Romen stilinde yapılan müsabakalardan ikisini Türkiye, birisini ise Bulgaristan kazanmış ve beş müsabaka berabere sonuçlanmıştır. Yine aynı dal da Adana'da yapılan müsabakalardan ise dört galibiyet, bir beraberlik, iki mağlubiyet alınmıştır.¹⁸⁸

1.2. TÜRKİYE-YUNANİSTAN İLİŞKİLERİ

1.2.1. Siyasi ve Askeri İlişkiler

Demokrat Parti Dönemi'nde Türkiye ve Yunanistan arasında meydana gelen Siyasi ve Askeri ilişkiler oldukça önemlidir. 1950 yılı Ekim ayında Yunanistan Başbakanı Sfokles Venizelos'un başkanlığında büyük bir askeri heyetin Türkiye'ye geleceği konuşmuş ve iki dost memleketin askeri iş birlik anlamında müzakere yapacağı gündeme gelmiştir.¹⁸⁹ Yunanistan Trakya Umumi Valisi ve heyeti Türkiye'ye gelmiş iki temel görüşmeler de ele alınmıştır. Bunlardan biri göçmen meselesi sorunu diğeri de Bulgarların Meriç Nehri üzerinde ki Türk-Yunan anlaşmasını bozma isteğidir.¹⁹⁰

“*Bir İş Birliği Antlaşması*” imzalanmış ve bu antlaşma Sfokles Venizelos tarafından açıklanmıştır. Antlaşma kapsamında iki ülke arasında askeri iş birliği ve karşılıklı güveni vermek amacıyla Semadirek Adası'nın kuzeyinde bulunan mayınlı sahanın temizlenmesi için Yunan Deniz Kuvvetleri'ne mensup bir mayın tarama gemisi Türk Karasularına giriş yapmıştır.¹⁹¹

¹⁸⁷ *Milliyet*, 21 Mart 1960.

¹⁸⁸ *Milliyet*, 20 Mart 1960.

¹⁸⁹ *Milliyet*, 12 Ekim 1950.

¹⁹⁰ *Milliyet*, 13 Ekim 1950.

¹⁹¹ Derya Sevinç, *Demokrat Parti Dönemi Türk- Yunan İlişkileri (1950-1960)*, (Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2012, 46, 47.

1.2.2. Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya Üyeliği

II. Dünya Savaşı sonrasında Türk dış politikası temelde savunmaya dönük bir niteliğe sahip olmuştur. Politikaların başarıya ulaşması konusunda daha fazla güvendikleri nokta Batılı global güçlerin kendilerine maddi ve manevi destek vermeleridir. Bunu sağlamanın yolu da Batı bloku açısından Türkiye'nin taşıdığı stratejik kullanmaktır.¹⁹²

II. Dünya Savaşı'nda işbirliği yapan ABD ve SSCB'nin savaştan sonra yolları ayrılmıştı. 1948 yılında Çekoslovakya'da yapılan “*Prag Darbesi*” NATO'nun Balkanlar'da ilk ayak sesleri idi. Sovyet tehditlerinden tedirgin olan Batı 17 Mart 1948 tarihinde “*Brüksel Antlaşması*”¹⁹³ imzalamışlardır. (İngiltere, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve Belçika). 11 Haziran 1948'de Amerikan Senatosu'nda onaylanan savunma tasarısı birlikte ABD, Avrupa'yı kapsayan bir savunma örgütüne katılmasının önündeki engel kalmış oluyordu. Bununla beraber Brüksel Antlaşmasını imzalayan devletlerle ABD, Kanada, İtalya, Danimarka, Norveç, Portekiz ve İzlanda 4 Nisan 1949'da Washington'da NATO'yu kuran Kuzey Atlantik Antlaşmasını imzaladılar. Böylece dünyanın en büyük askeri ve siyasi amaçlı örgütünü kuran antlaşma 24 Ağustos 1949 tarihinde yürürlüğe girmiş oldu.¹⁹⁴

Türkiye'nin iste NATO'ya üye olması çok farklı şekilde gelişmiştir. Güney Kore ve Kuzey Kore arasında 25 Haziran 1950'de başlayan savaş dünya da büyük yankı uyandırmış ve Amerika'nın da bu savaşa ilgi göstermesi üzerine, Batı Bloğu ile iyi geçinmek isteyen DP hükümeti Güney Kore lehine kampanya başlatmıştır. DP Hükümeti 25 Temmuz 1950 gecesi olağanüstü bir toplantı yaparak Kore'ye 4500 kişilik bir savaş birliği göndermeye karar vermiştir.¹⁹⁵ Dönemin Dış İşleri Bakanı Köprülü Kore Harbini Türkiye'nin ve Türklerin insani değerlere ve demokrasiye ne kadar önem verdiğini dünyaya ispatlayacak iyi bir fırsat olarak görmüştür. Ona göre Türkiye bu fırsatı iyi değerlendirmiş ve Kore'de elde ettiği başarı ile NATO'ya giriş yolunu

¹⁹²Nasuh Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında, Savaş Sonrasında Yeni Sorunlar, Yeni İmkânlar ve Yeni Arayışlar*, Ankara 2006, 63.

¹⁹³Ekonomik, sosyal, kültürel iş birliği ve ortak savunma alanlarını kapsayan bir antlaşmadır.

¹⁹⁴Turgay Merih, *Soğuk Savaş ve Türkiye 1946-1960*, Ankara 2006, 54-56.

¹⁹⁵Sedef Bulut, “Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları I. Ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 41, İstanbul 2008, 41.

açmıştır.¹⁹⁶ Türkiye böylece Kore Savaşı ile ilk defa kendi sınırları dışında bir askeri harekâta dâhil olmuş oldu ve Batı'ya olan sadakatini gösterdi.¹⁹⁷

Yine bu dönem de Yunanistan iç savaştan kurtulmak için Amerika'ya yakınlaşmak zorunda kalmıştır.¹⁹⁸ Yunanistan'a üzerinde olan Bulgar tehdidi Yunanistan'ı NATO'ya girmek için istekli kılıyordu. 29 Temmuz 1950 tarihinde Türk Hükümeti'nin NATO'ya resmi üyelik talebinde bulunması Yunanistan'ı da cesaretlendirmiştir.

DP 1951 yılı başlarından itibaren, Türkiye'nin Batı savunması için konumunun ne kadar önemli olduğunu göstermek isteyen Türkiye NATO'ya girebilmek adına gerekli şartları ortaya çıkarmıştır. Türkiye'nin demokrasiden yana olan tavrı, Kore Savaşı'nda SSCB'ye karşı tereddüt etmeden mücadeleye girmesi, milletlerarası meselelerde daima Batılı devletlerin yanında yer alması ona olan tavırların değişmesine neden olmuştur.

Amerikan basınında çıkan yazılarda Türkiye'nin gerçekten demokratik bir ülke haline geldiği, Kore Savaşı'nı başarıyla bitiren bir Türkiye'nin NATO'ya da katkısı olacağı açıkça konuşulmaya başlamıştı. Sonunda ABD, Türkiye'nin NATO'ya alınmasına önderi bulunduğu batı dünyasının çıkarları açısından gerekli görmüştür. Bu sebeple 15 Mayıs 1951'de ABD hükümeti, NATO üyelerine bir mektup yazarak Türkiye ve Yunanistan'ın ittifaka tam üye olarak alınmalarını teklif etmiştir. ABD hükümeti mektubunda Türkiye'nin Fransa ve İngiltere ile bir ittifak anlaşması olduğunu, Türkiye ile Yunanistan'ın NATO'ya alınmamasında herhangi bir sebebin kalmadığını vurgulamıştır.¹⁹⁹

ABD Dışişleri Bakanlığı 15 Mayıs 1951 tarihinde yaptığı açıklama ile Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya üye olarak alınmalarını İngiltere ve Fransa'ya teklif etti. Konu NATO üyesi olan 12 ülkenin dışişleri bakanlarının, 15-20 Eylül 1951 tarihleri arasında Ottawa'da yaptıkları toplantıda gündeme gelmiş Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya alınmasına oybirliği ile karar verilmiştir. ABD, 15 Şubat 1952'de iki ülkeyi resmi

¹⁹⁶ Mehmet Saray, *Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi III. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Hatıraları ve Belgeleri*, Ankara 2000, 117-118.

¹⁹⁷ Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, Ankara 2014, 19-20

¹⁹⁸ Bu yakınlaşma siyasi, ekonomik ve askeri yardımları kapsamaktadır.

¹⁹⁹ Saray, *Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi*, 129-130.

olarak bu birliğe davet etti. 18 Şubat 1952 tarihinde ise iki devletin NATO'ya girişi onaylanmış oldu.

Türkiye ve Yunanistan NATO'ya kabulü sonrası SSCB'ye yönelik bazı yaptırım kararları almışlardır. Bu kararların görüşülmesi için Yunanistan'dan askeri heyet Ankara'ya gelerek konuyu Türk Genelkurmayı ile görüşmek istemiş, heyetin 14 Nisan 1952'de Ankara'ya gelmesinde ise bir sakınca görülmemiştir.²⁰⁰

1.2.3. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Yunanistan Ziyareti

Yunan Kral Pol ve kraliçesi Haziran 1952'de Türkiye'ye bir ziyarette bulunmuşlar ve dostluk mesajları vermişlerdi. Cumhurbaşkanı Bayar ise bu olaya karşılık iade-i ziyaret amacıyla Yunanistan'a bir seyahat yapmıştır.

25 Kasım 1952'de yolculuk başlamıştır. Bu seyahatte Bayar'a eşlik eden Ziya Şakir eserinde bize önemli bilgiler vermektedir;

“26 Kasım 1952'de günümüz ve gecemiz en küçük bir arıza olmadan geçiyor. Vakit vakit bizim muhriplerle Yunan muhripleri, Savarona'nın etrafında (teşkilat) değiştiriyor. Geceyi, sabırsızlıkla geçiriyoruz. Sabahın erken saatlerinde hepimiz güvertedeyiz. Artık Yunanistan'ın sincabı renkli dağları karşımızda... Yavaş yavaş, Pire'ye yaklaşıyoruz. Bizim Suadiye sahilini andıran bir düzlüğe yayılmış olan Pire'ye yaklaştıkça, heyecanımızın arttığını hissediyoruz... Yunanlılar aziz misafirlerini ağırlamak için çok iyi hazırlanmışlardı. Ne tarafa bakılsa açıkça anlaşılıyordu ki (Pire) ve (Atina) en heyecanlı günlerini yaşıyordu. Aldığımız haberlere nazaran Yunanlılar, Türkiye Cumhurbaşkanı, şimdiye kadar hiçbir yabancı devlet reisine yapılmamış olan fevkalade bir merasimle karşılamayı kararlaştırmışlardı...

Manzara, cidden çok hazindi. Ve bu manzara; herhangi bir devlet reisinin, herhangi bir hükümet reisini ziyareti değil, uzun zaman birbirine hasret kalmış olan iki kardeşin, içleri yana yana birbirlerine kavuşmalarından başka hiç bir mana ile tefsir edilemezdi. O anda sanki Yunanlılar, kendi dillerini unutmuş gibilerdi. Çünkü, bütün o coşkun tezahürat arasında işitilen kelimeler, hep Türkçe kelimelerden mürekkepti...

²⁰⁰ BCA, Fon Kodu: 30. 01. 00. 00 Yer No: 61. 374. 11.

*28 Kasım 1952 Atina şehri Belediye Meclisi, Cumhurbaşkanımız muhterem Celal Bayar'ı hemşerileri arasına almıştı. Bu kararı ihtiva eden berat da, bu sabah Belediye dairesinde merasimle Celal Bayar'a taktim olunacaktı... Atina Belediye Reisi derin sessizlik içinde nutkunu okudu ve nutuk biter bitmez derin bir hürmet ve tazim ile Atina Fahri Hemşerilik Beratını Cumhurbaşkanımıza uzattı...*²⁰¹

30 Kasım 1952 tarihinde Yunanistan'dan ayrılan Türk Heyeti, 3 Aralık 1952'de İstanbul'a gelmiştir.

1.2.4. Ortak Tatbikatlar

İki devletin NATO'ya girişinden sonra askeri anlamda ortak tatbikatlar da gözle görülür bir gelişme sağlanmıştır. İzmir'de Türk-Yunan Müşterek Deniz manevralarına katılmak üzere Yunanistan'dan 6 muhrip İzmir'e gelmiştir. Yunan Deniz Kurmay Başkanı Rearamiral Constas da Ankara'yı ziyaret etmiştir. Subaylara ise resmi bir tören hazırlanmıştır.²⁰² Bunun üzerine Deniz Kuvvetleri Komutanı Koramiral Sadık Altıncan'da heyeti ile birlikte 18 Ağustos Pazartesi günü Yunanistan'a bir ziyaret gerçekleştirecektir.²⁰³

1953 yılı Mart ayında Türkiye, Yunanistan, İtalya ve Malta Deniz ve Hava Kuvvetleri arasında yapılacak Hava Savunma tatbikatının planlanması için Floransa'da 08. 01. 1953 tarihinde bir konferans düzenlenmiştir. Ayrıca bu konferansa katılacak heyetin gündelikleri bile belirlenmiştir.²⁰⁴

Bir ilk gerçekleştirilmiş ve Türk ve Yunan Kuvvetleri, Trakya bölgesinde 4 Ekim 1953 tarihinde ortak harekât yapmışlardır. Bu tatbikatı NATO komutanları takip etmiş gösterilen başarı ile bölgenin önemine dikkat çekilmiştir. I. Ordu Komutanı Orgeneral Nurettin Baransel Türk ve Yunan ordularının başarılarından memnun olduğunu ifade etmiştir. Yine tatbikatı takip eden Yunan Genelkurmay İkinci Başkanı Tümgeneral

²⁰¹ Ziya Şakir, *Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Yunanistan Seyehat Hatıraları*, İstanbul 1953, 5-45.

²⁰² *Milliyet*, 18 Ağustos 1952.

²⁰³ *Milliyet*, 17 Ağustos 1952.

²⁰⁴ BAC, Fon Kodu: 30. 18. 01. 00 Yer No: 131. 5. 9.

Gikas Türklerin göstermiş olduğu misafirperverlikten dolayı Orgeneral Baransel'e teşekkür etmiştir.²⁰⁵

1.2.5. Kıbrıs Sorunu

Akdeniz'in doğusu olarak bilinen bölgede yer alan Kıbrıs Adası, 9251 kilometrekarelik bir yüz ölçüme sahip, ülkemiz kıyılarının 40 mil uzağında büyük bir stratejik öneme olan bir adadır. 1960 yılında yapılan nüfus sayımına göre adanın nüfusu yarım milyonu aşmıştır. Bu nüfusun %20'si Türk'tür. Bu öneminden dolayı sürekli el değiştiren adanın kaderi tarih boyunca dış güçler tarafından belirlenmiştir. 1571-1914 arasında Türk, 1914-1960 yılları arasında İngiliz egemenliği altında yaşadıkdan sonra, 1960 yılında bağımsız bir cumhuriyet statüsü kazanmıştır. Adada Türkler ile Rumlar arasındaki mücadeleye Türkiye ve Yunanistan'ın dâhil olmasıyla "Kıbrıs Sorunu" diye adlandırılan ve uzun yıllardır her iki ülkenin en önemli dış politik mücadelesi ortaya çıkmıştır.

1954 yılından beri Kıbrıs Sorunu Türk Dış Politikasının ana konusu haline gelmiştir. Kıbrıs'ın daha önce Türkiye'ye ait olması adadaki Türk nüfusun varlığı ve Anadolu'nun güvenliği açısından da stratejik öneme sahip oluşu Türkiye'yi bu konuda taraf yapmıştır.²⁰⁶ 15 Ocak 1950'de Kıbrıs Ortodoks Kilisesi, Yunanistan ile birleşmek için "Gayri Resmi" bir halk oylaması düzenledi. Oylamaya katılan 224. 474 seçmenden, 215. 108'i evet demişti. ²⁰⁷ 1950 referandumu sonrası Başpiskopos II. Makarios öldü. Yerine Kiti Mitropolit III. Makarios seçildi. İngiltere ve Türkiye sonuçları tanımadığını açıklamışlardı. Kilise ve Rum öğütleri ise sonuçları ellerine alarak Atina, Londra ve Amerika'ya gideceklerini ve Enosis²⁰⁸ için ellerinden gelenleri yapacaklarını duyuruyorlardı.²⁰⁹

²⁰⁵ *Milliyet*, 5 Ekim 1953.

²⁰⁶ Muharrem Gümüş, *1950-1960 Arası Türk Dış Politikası*, (Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bolu 2006, 71.

²⁰⁷ Süleyman Koç, *Dünden-Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar*, İstanbul 2005, 126.

²⁰⁸ Birleşme anlamına gelen Yunanca bir kelime olan Enosis günümüzde Yunanistan'ın II. Dünya Savaşı'ndan itibaren Kıbrıs Adasının kendilerine bağlanması için izledikleri politika ile özdeşleşmiştir. Bakınız: Mehmet Hasgüler, *Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*, İstanbul.

²⁰⁹ Koç, *Dünden-Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar*, 126-127.

Makarios, 1951 yılında Yunan subayı Grivas'ı Kıbrıs'a davet ederek ona, Rum Gençlik Teşkilatı PEON'u organize etme görevini vermiştir. Fakat bu teşkilat olumsuz faaliyetleri yüzünden İngilizler tarafından kapatılmıştır. PEON daha sonra EOKA²¹⁰ adı altında gizli bir örgüt olarak devam etmiştir.²¹¹ EOKA'nın en önemli görevi Kıbrıslıların körelmiş milli duygularını ortaya çıkarmaktır. 7 Mart 1953'de ABD'ye yaptığı bir ziyaretten dönen Makarips, Atina'da oluşturulan "Kıbrıs'ı Yunanistan'a İlhak" toplantısına katıldı ve Enosis adına bir bağlılık yemini etti. Yeminde şöyle demiyordu: " Enosis davasına bağlı kalacağıma, Enosis davası ile tüm bildiklerimi ve öğreneceklerimi işkence altında olduğumda veya hayatım tehlikede olsa bile, bir sır olarak saklayacağıma ant içerim". Bu yemin metninin altında Makarios, General Nikos Papadopoulos, George Sokratis, Prof. Yerasimos Konidaris, Av. Antonis A. Savas, Sokrates Loizidis, George Grivas, E. Tsatsomiros, Stavropulos, Prof. Dimitrios, Vezanis ve Albay Aleksopoulos'un imzaları vardı.²¹²

Tüm bu gelişimlere rağmen Menderes Hükümeti'nin Kıbrıs Sorununu görmezden geldiği de bir gerçektir. Bu durum Türkiye'nin Yunanistan ile NATO içerisinde ki askeri iş birliğini devam ettirmeyi istemek ile açıklanabilir.²¹³ Yunanistan'da bulunan Papagos Hükümeti'nin iktidara gelmesinden sonra 22 Ağustos 1954'e kadar Yunanistan'a verilmesini istiyordu.

Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında 9 Ağustos 1954 yılında Balkan İttifakı imzalanmış ve bu imzadan bir hafta sonra 16 Ağustos'ta Yunanistan Kıbrıs Sorununu Birleşmiş Milletlere taşıyarak bölgenin kendisine verilmesini istemiştir. Bu istekten kast edilen adanın Rum halkına kendilerini Yunanistan'a katılma yetkisinin verilmesidir.²¹⁴ Bu sorunun BM'ye gelmesi Türkiye'nin saygınlığına darbe vurabilirdi.

Buna rağmen 14 Aralık 1954 tarihinde Kıbrıs Sorunu BM'de görüşülmeye başlandı. Türk temsilcisi Selim Sarper Kıbrıs'ın asla Yunanistan'a verilmeyeceğini söyleyerek çok sert tepki göstermiştir. Yunanlılar ise Selanik'te bulunan Mustafa Kemal

²¹⁰ Kıbrıs Rumları'nın Kıbrıs'ta kurmuş olduğu bir örgüt ENOSİS amaçları için çalışmıştır.

²¹¹ Fulya Yurdağün, *1955-1965 Yıllarında Türkiye Basınında Kıbrıs Sorunu*, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 2008, 23.

²¹² Koç, *Dünden-Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar*, 138.

²¹³ Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, 105.

²¹⁴ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, Ankara 1989, 530.

Atatürk'ün doğduğu evin önünde Türkiye aleyhine gösterilerde bulundular. Her şeye rağmen Türkiye ılımlı tutumunu korumaya devam ediyordu.²¹⁵

Yunanistan Kıbrıs konusunda ısrarlarına rağmen BM konuyu müzakere etmeme kararı aldı.²¹⁶ Başbakan Adnan Menderes Birleşmiş Milletler 'in bu kararını Kıbrıs meselesinin askıya alınması olarak yorumlamış ve 8 Aralık 1954'te Anadolu Ajansı'na verdiği demecinde fikirlerini şu sözlerle ifade etmiştir. "Birleşmiş Milletlerin Kıbrıs konusunda aldığı karar, bu husustaki müzakereye devam olunmasının caiz görülmediğini sarahatle ifade etmekle, bu işe son vermektedir. Yunan resmi makamlarının bu mesele dolayısıyla ortaya çıkan hadiselerden aramızdaki dostluğun haleldar olmaması için gayret sarf ettiklerini ve tedbirler aldıklarını belirten ifadelerini memnuniyetle kaydetmekteyiz."²¹⁷

BM'nin Kıbrıs meselesini görüşmeme kararı alması Başbakan Adnan Menderes'i o kadar mutlu etmiştir ki 18 Aralık 1954'de verdiği bir demeçte olayların artık tamamen kapandığını belirtmiştir.²¹⁸ Ancak 1955 yılında yaşanan olaylar ve İngiltere'nin belirsiz tavrı Türkiye'yi bazı önlemler almaya itmiştir. Kıbrıs Sorunu çıktığı ilk günden itibaren CHP iktidara bu konuda koşulsuz destek vermiştir. 1955 yılı ile Türkiye artık Kıbrıs konusunda kararlılık ortaya koymuş ve geri adım atmamıştır.²¹⁹

Tüm bu gelişmelerden sonra Türk Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu²²⁰ Kıbrıs Sorunu ile ilgilenmesi için görevlendirildi. Dışişleri Bakanlığı bu sorun için bir komisyon kurmuş ve en az Yunanistan kadar çalışmaya başlanmıştır. Zorlu, iki temel prensip belirlemiştir.

- Dünya kamuoyuna dokümanlar aracılığıyla, Türkiye'nin de Kıbrıs'ta aynı Yunanistan gibi hukuksal haklara sahip olduğunu kanıtlamak.

²¹⁵Feroz Ahmad, Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*, Ankara 1976, 131.

²¹⁶Mütercimler, Öke, *Düşler ve Entrikalar Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, 309.

²¹⁷Gümü, *1950-1960 Arası Türk Dış Politikası*, 90.

²¹⁸Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, 531.

²¹⁹Esra Sarıkoyuncu Değerli, *Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1950-1960)*, *Akademik Bakış*, I, XI, İstanbul 2012, 93.

²²⁰Bknz: Hava Eltetik, *Fatih Rüştü Zorlu*, (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Isparta 2009.

- Kıbrıs sorunun kesin anlamda çözümüne kadar Yunan baskılarına karşı Türklerin desteklemek ve haklarını müdafaa etmek.²²¹

Komisyon çalışmaları sonunda Türk görüşünü anlatan ve haklılığını gösteren Beyaz Kitap'ı hazırlayarak tüm dış temsilciliklere gönderdi. Yunanistan ise olayların üstüne daha fazla düşmeye başlamış ve adada kışkırtmaları arttırmıştır. İngiltere ise duruma el koymuş ve sorunu görüşmek üzere Türkiye ve Yunanistan'ı 29 Ağustos 1955'de Londra'da bir konferansa davet etmiştir. Daha önce İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nda görev yapmış ve 1955 yılından itibaren Başbakan olan Eden, Londra'da yapılması planlanan konferansa Türkiye ve Yunanistan'ı çağırmıştır. Bu çağrı ise, Kıbrıs konusunda Türkiye'nin de ada üzerinde söz sahibi olduğunun göstergesidir. Yunanistan ise bu duruma şiddetle itiraz etmiştir.²²²

Konferansın konusu “*Doğu Akdeniz Bölgesindeki Güvenlik Sorunları*” olarak belirlenmişti. Ancak, konferansın tek konusu Kıbrıs Sorunu olmuştur.²²³ Konferans'ta İngiliz Delegasyonu Başkanlığı temsilci H. Mcmillan, Türk temsilcisi Fatin Rüştü Zorlu,²²⁴ Yunan temsilciliğini ise Stefanopulos oluşturuyordu.

Dünya devletleri ise Kıbrıs meselesinin iç yüzünü bilmiyor ve yoğun Yunan propagandasının anlatıldığı kadarıyla öğreniyordu. Yunan propagandasının temelini oluşturan düşünce şunlardı;

“Türkler neden birden bire Kıbrıs ile ilgilenmeye, Ada üzerinde hak iddia etmeye başlamışlardı? Eğer sorun Kıbrıs'ta yaşayan Türk asıllı azınlığın haklarını korumak ise, bunun çeşitli yolları vardı. İngiltere'nin egemenliği altında iken bu haklar nasıl korunmuşsa, halk çoğunluğunun onaylaması ile Kıbrıs Yunanistan ile birleşse bile, Türk azınlığın doğal hakları güvence altına alınabilirdi. Mesele bu kadar basitti.”²²⁵

Türk heyeti bu bakış açısını temelden değiştirmek için uğraş verecek ve bunda başarılı da olacaktır. Zorlu, konferans esnasında 28 sayfalık Türk tezini savunmuştur.

²²¹ Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, 108-109.

²²² Yurdağün, *1955-1965 Yıllarında Türkiye Basınında Kıbrıs Sorunu*, 23.

²²³ Serdar Sakin, Sabit Dokuyan, *Kıbrıs ve 6-7 Eylül (Menderes ve Zorlu'nun Tarihi Sınavı)*, İstanbul 2013, 54-55.

²²⁴ 27 Temmuz 1955'te kabinede değişiklik olmuş Fuat Köprülü Başbakan Yardımcılığına, Fatin Rüştü Zorlu da Devlet Bakanı ve Dışişleri Bakanlığı'na atandı. Konferans öncesi yapılan bu hamle dış politikada daha atak bir yol izleneceğinin göstergesiydi.

²²⁵ Mütercimler, Öke, *Düşler ve Entrikalar Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, 213.

Bu tez de şunlar yer alıyordu. Lozan Antlaşmasının 16, 30 ve 31. maddeleri ve ile Kıbrıs adasını özel statü olarak tanımıştır, Türkiye'nin adanın geleceği ile ilgilenmesinin temelinde tarihsel, coğrafi, etnik ve stratejik unsurlar vardı. Kıbrıs 400 yıl Osmanlı egemenliğinde kalmış ve tarihte hiçbir zaman Yunan egemenliği altına girmemiştir. Adanın Türkiye'nin Doğu kıyılarına uzaklığı 70 km, Yunanistan'a uzaklığı 1000 km idi. Tüm bunlar bir araya gelince Türkiye için Kıbrıs vazgeçilmez bir önem arz ediyordu.²²⁶ Yunanistan temsilcileri konuşurken son derece sinirli konuşmuş ve Türkiye'nin sert tepki vereceğini tahmin edememişlerdi. Bu noktadan sonra taraflar isteklerinden vazgeçemedikleri için konferans çıkmaza girmiştir. Ancak Londra'da ortaya atılan Türk tezi Yunan tarafını şaşırtmış ve telaşa düşürmüştür. Türkiye'nin konferansta ki tutumu sonraki gelişmeler için oldukça önemli olmuştur.

1960 yılında Londra ve Zürih antlaşmalarının temeli Londra Konferansında atılmıştır. EOKA'nın 21 Haziran 1955'den itibaren Türklere saldırılara başlaması ve Türklerin buna kitlesel tepkileri olan 6-7 Eylül olayları başlamıştır.²²⁷

1.2.6. 6-7 Eylül Olayları

Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları Londra'da Kıbrıs'ın geleceğini konuşurken konferans sırasında 6 Eylül 1955 tarihli İstanbul Ekspres Gazetesi'nde çıkan, "*Atatürk'ün Selanik'teki Evinin Bombalandığı*" haberi 6-7 Eylül olayları olarak bilinen ve azınlıklara yönelik iki gün sürecek olan şiddet olaylarının tetikleyicisi oldu.²²⁸ İstanbul Ekspres Gazetesi bu haberi öğleden sonra ikinci baskısında yayımlamış ve fanatik bir milliyetçi grup bir kısa sürede Rumların yoğun yaşadığı Beyoğlu'nda ve çevresinde toplanmıştır. Kısa zaman içinde grup liderleri askeri araçlardan aldıkları balta, bıçak, levye, değnek ve sopaları gruba dağıttı. Olaylar 6 Eylül'de akşam 18.30 da başlamıştır ve büyük çoğunluğunu öğrenciler organize etmiştir. Olaylarda yanlışlıkla Türk dükkânlar zarar görmesin diye bu dükkânlara işaretler konulmuştur.²²⁹

Olaylar İstanbul ile sınırlı kalmamış azınlık vatandaşlarının yoğun olarak yaşadığı İzmir ve Ankara'ya da sıçramıştır. Olaylar gece gündüz iki gün devam etmiştir. Yerli

²²⁶ Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, 111-112.

²²⁷ Koç, *Dünden-Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar*, 148.

²²⁸ Eroğul, *Demokrat Parti...*, 124.

²²⁹ Sevinç, *Demokrat Parti Dönemi Türk- Yunan İlişkileri*, 90, 91.

Rumlara gözdağı vermek üzere başlayan yakma-yıkma hareketleri kısa süre içinde büyümüştür.²³⁰ İstanbul ve İzmir’de çıkan olaylar da resmi makamlara göre 3’ü ölü, 50’si ağır, 500 üzerinde yaralı vardı. 4340 dükkân, 110 otel ve restoran, 21 fabrika, 27 eczane tamamen tahrip edilmiştir. 35 Kilise, 5 dernek ve 3 Rum matbaası kullanılamaz hale getirilmiştir. 5 spor ve kültür merkezi hasar görmüş ayrıca 2600 evde yağmalanmıştır.²³¹

Hemen sonra olaylara sebep olanların tutuklandığı belirtildi ise de olaylara neden olan kişilerin bir gün önce af ile salıverilen kişiler oldukları ortaya çıkmıştır. 6 Eylül’de İstanbul’da, 9 Eylül’de İzmir ve Ankara’da sıkıyönetim ilan edildi. 3000’den fazla kişi tutuklanmış fakat kısa süre sonra serbest bırakılmışlardır.²³² CHP Lideri İnönü, 12 ve 13 Eylül 1955 tarihindeki meclis konuşmalarında hükümeti eleştirerek, yaşanan olaylar hakkında bilgi verilmesini ve zarar gören vatandaşlara tazminat ödenmesini teklif etmiştir. Başbakan Menderes ise olaylardan dolayı zarar uğrayanlara maddi ve manevi olarak yardım yapılacağını açıklamıştır.²³³

Bu olayların kimler tarafından nasıl düzenlendiği kesin olarak bilinmemektedir. Konu hakkında iki iddia öne sürülebilir. Kıbrıs Sorunu bu olayların temel taşı oluşturmaktadır. Yıllardan beri Yunanistan ve Kıbrıs Rumlarının vermiş olduğu olumsuz tepkiler, Kıbrıs’ta Türklere yönelik baskı hareketleri, Yunan basınının Türkiye’ye karşı tutumu ve Türk basınının bu konulara karşı duyarlı olması kamuoyunda Kıbrıs ile ilgili birikmiş tepkilerin açığa çıkmasını sağladı.

Bu konu hakkında bir başka iddia ise DP’nin iç politikada siyasi huzursuzlukları ve ekonomik sıkıntıları unutturmak için halkın dikkatini başka yönlelere çekme gayretidir.²³⁴ DP ise mecliste olayları sol ve komünist komplosu olarak nitelendirmiştir.²³⁵

Önemli bir görüşte şudur ki; tüm bu olaylar DP’nin Kıbrıs konusunda Yunan tarafına bir gözdağı vermesidir. Çünkü Bu gösteriler İzmir’de devam ederken İzmir

²³⁰ Fatih Akın, *Türkiye’de Azınlık Politikaları 6-7 Eylül Olayları*, İstanbul 2013, 122.

²³¹ Gümüş, *1950-1960 Arası Türk Dış Politikası*, 91.

²³² Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar*, 115.

²³³ BCA, Fon Kodu: 30. 01. 00. 00 Yer No: 37. 226. 01.

²³⁴ Akın, *Türkiye’de Azınlık Politikaları*, 125.

²³⁵ Eski Dışişleri Bakanı Köprülü’nün bu yönde söylemleri olmuştur. Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar*, 115.

Valisi Kemal Hadımlı'nın İzmir'de bu olayları organize ettiği ve omuzlarda taşındığı söyleniyordu. “*Kıbrıs Türkleridir*” cemiyetinin o zaman ki başkanı Hikmer Bilir ile Başbakan Adnan Menderes arasında şu konuşmaların geçtiği de belirtilmektedir:

Olay günü Menderes, Hikmer Bil'i arabasına davet etmiş ve şu konuşma geçmiştir. “Arabada Başbakanın yanında oturdum. Araba Divanyolu'nda ilerlerken Menderes, “Ben Florya'ya gidiyorum. İsterseniz beraber yemek yeriz” sonra “Kıbrıs'ta ne var ne yok?” diye sordu. Kıbrıs'taki durumları anlattım. Bil, Menderes'in sözü Londra'da Üçlü Konferansta bulunan Fatin Rüştü Zorlu'ya getirerek şunu söyledi. “Yeni bir şifre telgraf geldi Fatin'den. Zayıf durumdayım. Türk kamuoyunu durduramıyoruz, diyebilmeliyim şeklinde şikâyetleri var. Daha aktif olmamızı istiyor.” Hikmer Bil'in Londra'da başarısızlık mı var endişesini belirtmesi üzerine Başbakan'ın şu yanıtı verdiği ileri sürülmektedir. “Yok... Yok... Konferans ya hakkımızı kabul eder. Ya da dağılmak zorunda kalır.”²³⁶

Bu olaylar yüzünden DP yöneticileri Askeri Mahkemede yargılanmış duruşmalar sırasında Menderes'in 1955 yılındaki özel danışmanı olan Binbaşı Hayrettin Sümer dönemin Devlet Bakanı Mükerrer Sarol'un kendisine “ Biz onlara gösteri yapmalarını söyledik ama böylesini demedik. Zaten Türk'e vur desen, öldür anlıyor” dediğini ifade etmiştir.²³⁷

27 Mayıs 1960 darbesi sonrasında 6-7 Eylül Olayları, Yassıada duruşmalarında gündeme gelmiştir. 19 Ekim 1960 yılında başlayan 6-7 Eylül Olayları Davası'nda toplam 76 sanık dinlenmiştir. 5 Mayıs 1961'de kararını açıklayan mahkeme yargılanan on sanıktan üçünü çeşitli cezalara çarptırmıştır. Ceza alanlar arasında dönemin Başbakanı Adnan Menderes'e, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'ya ve İzmir Valisi Kemal Hadımlı'ya hapis cezası verildi.²³⁸

²³⁶Mütercimler, Öke, *Düşler ve Entrikalar Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, 217.

²³⁷Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, 115.

²³⁸Akın, *Türkiye'de Azınlık Politikaları 6-7 Eylül Olayları*, 198. Menderes ve Zorlu'ya 6 yıl, Hadımlı 'ya ise 4,5 ay hapis cezası verilmiştir.

1.2.7. Zürih ve Londra Antlaşmaları

6-7 Eylül olayları Kıbrıs konusunda adeta bir milat olmuştur, Kıbrıs konusunda taraf olan devletleri daha sağlıklı adımlar atmaya zorlamıştır. TBMM’de 1 Mart 1956 yılında çıkarılan bir kanun ile bu olaylarda mağdur olanlara yönelik tazminat konusu gündeme gelmiştir. Menderes hükümeti Kıbrıs konusunda yeni arayışlara girmiş ve daha dikkatli olmaya başlamıştır. Temel amaç Kıbrıs’ta ki statükonun devam ettirilmesi ya da Enosis’in  nlenmesiydi. Türkiye tarafı bu esnada adanın bölünmesine yönelik bir eğilim gösterirken, Yunanistan’ın temel tutumu da Kıbrıslı Rumlar için kendi kaderlerini kendilerinin belirlemesi prensibi idi. Yunanistan BM’de bu konuda avukatlık yapıyor ve Türkiye’yi sıkıştırmaya çalışıyordu.

Türkiye Kıbrıs konusunda İngiltere ile ters düşmek istememiş ve haklılığını göstermeye çalışmıştır. Kıbrıs Sorunu nedeniyle İngiltere ile ilişkilerinin kötüleşmesi ileride olumsuz sonuçlar verebilirdi. İngiltere ile her konuda iş birliği içinde olmak stratejik bir tutumdur. Başbakan Menderes muhalefet lideri İnönü’nün yakın çalışma arkadaşı Nihat Erim’i Kıbrıs Sorunu ile ilgili temsilci sıfatıyla görevlendirdi. Erim tarafından Zürih ve Londra Antlaşmasına kadar olan dönemde Türkiye beş temel prensibi savunmuştur.

- İngilizler Kıbrıs’ta kalsın.
- Onlar ıkacaksa Ada bize verilsin.
- Bu olmaz ise ada taksim edilsin.
- Self-Government ( zerklik) verilmesin.
- Ada hiçbir şekilde Yunanistan’a verilmesin.²³⁹

Türkiye bu gibi konular ile uğraşırken Yunanlılar Kıbrıs’a askeri yığınaklar yapmaya başlamıştır. Kıbrıs Başpiskoposu Makarios’un Kıbrıs’a silah soktuğu İngilizler tarafından kanıtlanmış ve sürgüne gönderilmiştir. Türkiye bu duruma sevinirken, Yunanistan sert tepki göstermiş ve Londra Büyükelçisini geri çekmiştir. EOKA ise terör faaliyetlerini hızlandırmıştır. Terör faaliyetlerin de adadaki Türk polisi arasında 7  l , 17 yaralı, sivil halk arasında 1  l , 22 yaralı vardı. Bunlara sebebiyet veren 2 Rum idam edildi ise de terör olayları hızla artmaya devam etmiştir.

²³⁹ Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar*, 116-119.

İngiltere Kıbrıs'ta sular durulur diye yeni bir girişimde bulundu ve ünlü hukukçu Lord Radcliffe Kıbrıs için bir anayasa hazırlamak için görevlendirildi. Radcliffe'nin Kıbrıs'a yaptığı ziyaretler sonrasında 19 Aralık 1956 yılında “*Kıbrıs Anayasa*” resmen ilan edildi. Bu anayasaya göre;

- Kıbrıs, İngiltere'nin egemenliği altında kalmaya devam edecek.
- Çoğunluğu Rumların oluşturacağı bir meclis kurulacak. (Nüfus oranına göre)
- Meclis üyeleri arasında bir kabine kurulacak ve bu kabinde Türk işlerinden sorumlu bir Türk Bakan olacak.
- Kıbrıs'a yeni bir vali tayin edilecek, yardımcısını seçmede vali yetkili olacak.
- Dışişleri, savunma ve iç güvenlik konularında yasa yapmak hak ve yetkisi, İngiliz hükümetlerinde veya Kıbrıs'taki İngiliz valisinde olacaktır.²⁴⁰

İngiltere tarafından önerilen bu anayasa Rumlar tarafından reddedilince tarafların uzlaşma ihtimali tamamen ortadan kalmış oldu. Bu sırada EOKA'nın perde arkasında ki lideri Makarios serbest bırakılmıştır. Sürgünden dönen Makarios Yunanistan tarafından coşku ile karşılanmış ve Türkiye tarafından büyük tepki görmüştür. EOKA'nın eylemlerine karşı olarak Türkler tarafından Volkan Direniş Örgütü kuruldu. “*Var Olmak Lazımsa Kan Akıtmamak Niye*” kelimelerinin ilk harflerinden oluşan Volkan Örgütü'nün tam olarak bilinen bir teşkilat şeması yoktu. Dr. Fazıl Küçük²⁴¹ bu örgütün sevk ve idari işlerinden sorumlu olmuş ve Türk halkı tarafından da kabul görmüştü. EOKA'nın terör faaliyetleri 3 Eylül 1956 tarihine kadar 153 ölü, 413 yaralıya sebebiyet vermişlerdi. Kıbrıs Türkleri ise silahsızlığa ve sayısal bakımdan azınlık olmasına rağmen gerçekleştirdiği eylemler ile EOKA'yı sarsmış ve Yunan tarafını korkutmuştur.²⁴²

1957 yılı sonlarında Yunanistan'ın Kıbrıs Sorunu için dördüncü kez BM'ye başvurması sonucu, sorun BM'nin Genel Kurul Siyasi Komisyonu'nda bir kez daha ele alınmış. Siyasi komisyon Yunanistan lehine bir karar almış ancak genel kurulda Yunan

²⁴⁰ Koç, *Dünden-Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar*, 148-149.

²⁴¹ Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı Yardımcısı. Kıbrıs Türklerinin Rauf Denktaş'tan önceli lideri olarak da bilinmektedir.

²⁴² Koç, *Dünden-Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar*, 151-155.

tezinin savunan üçte iki çoğunluk sağlanamadığı için Yunanistan BM'den bir kez daha eli boş bir şekilde geri dönmüştür.²⁴³

EOKA'nın saldırıları artmaya başlayınca savunma amacıyla 1 Ağustos 1958'de Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) kuruldu. TMT'nin temel amacı adada ki Türk halkının can ve mal güvenliğini sağlamaktı. Örgütün Türkiye tarafından sahiplenilerek askeri bir emir komuta altında faaliyete geçmesi düşünülüyordu. Hatta bu konu için Ankara'da Fazıl Küçük ve Rauf Denктаş'ın Türkiye Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile bir araya gelmişlerdir. 2 Ocak 1958'de toplantıda kurulan bu yeni örgüte destek istenmiş ve gerekli desteğin sözü alınmıştır.²⁴⁴

Adada devam eden terör faaliyetlerini durdurmak adına İngiltere “*Mac Millian Planı'nı*” ortaya attı.²⁴⁵ Bu plana göre Kıbrıs'ta yerli bir hükümet kurulacak, dışışleri ve savunma İngilizlerin elinde olacak, iç güvenlik ise Türk ve Yunanlılar arasında paylaşılacaktı. Bu planı reddeden Yunanistan sorunu tekrar BM'ye götürmesine rağmen olumlu sonuç alamamış ve Türkiye ile anlaşma yoluna gitmiştir. İki ülke başbakanları Menderes ve Karamanlis 5 Şubat 1959 tarihinde Zürih'te bir araya geldiler. 5 Şubat'ta başlayan görüşmeler 11 Şubat 1959 tarihinde tam bir uyuşma içinde sonuçlandı ve nihai anlaşmanın iki toplum temsilcilerinin katılımı ile Londra'da imzalanmasına karar verildi. Zürih Antlaşmasına göre; bir taraftan Kıbrıs Cumhuriyeti, diğer taraftan Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan ve Büyük Britanya Krallıkları arasında şu maddeler kararlaştırılmıştır;

- Kıbrıs Cumhuriyeti istiklalinin, toprak bütünlüğünün ve emniyetinin muhafazasına ve anayasasına riyeti temin etmeyi taahhüt eyler, Kıbrıs Cumhuriyeti hangi devletle olursa olsun siyasi ve iktisadi bir birliğe tamamen veya kısmen katılmak taahhüdünü deruhte eder. Bu maksatla adanın her hangi

²⁴³Yurdağün, *1955-1965 Yıllarında Türkiye Basınında Kıbrıs Sorunu*, 58.

²⁴⁴Koç, *Dünden-Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar*, 156.

²⁴⁵1958 Haziran ayında İstanbul'da 300 Bin kişilik bir miting yapılmış ve “Ya taksin, Ya ölüm” sloganı güçlü bir biçimde vurgulanmıştır. Ayrıca İngilizlerin Yunanlılardan yana tavır alması da büyük tepki görmüştür. Demokrat Parti bu olaylardan sonra İngilizlere karşı da tavır almıştır. Hatta Türkiye, o dönemde Orta Doğu'da ki en büyük kozu Bağdat Paktı'nı Kıbrıs Meselesi konusunda kullanmıştır. Bu Pakt 1955-1958 arasında varlığını korumuş ve İngiltere' nin Orta Doğu'da ki hâkimiyetini SSCB'ye karşı koruyan bir kalkan olmuştur. Bu kalkanın zaten en önemli devleti Türkiye idi. Değerli, *Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1950-1960)*, 96.

bir devletle birleşmesine ve taksimine doğrudan doğruya veya dolayısıyla mümkün kılacak her türlü faaliyetin memnu olduğunu ilan eder:

- Türkiye, Birleşik Krallık ve Yunanistan, Kıbrıs Cumhuriyetinin istiklal, toprak bütünlüğü ve emniyetini olduğu gibi anayasanın temel maddeleri ile müesses durumu tanır ve garanti eder. Türkiye, Birleşik Krallık ve Yunanistan, Kıbrıs Cumhuriyetini doğrudan doğruya ve dolayısı ile her hangi bir devletle birleşmesi veya taksimi gayesini güden her türlü faaliyeti kendilerine taallük ettiği nispetle menetmek taahhüdünü alırlar.
- Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye Kıbrıs Cumhuriyetinin tesisi zamanında Birleşik Krallığın hükümranlığında kalan bölgelerin bütünlüğüne riayet etmeyi ve bugün Lefkoşa'da imzalanan Kıbrıs Cumhuriyetinin tesisine dair anlaşmaya uygun olarak Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından kullanılmasını ve onlardan istifade edilmesini garanti etmeyi taahhüt ederler.
- İşbu anlaşma hükümlerinin ihlali halinde Türkiye, Birleşik Krallık ve Yunanistan bu hükümlere riayeti temin etmek maksadı ile lüzumlu teşebbüs ve tedbirlerin ittihazi için kendi aralarında istişare etmeyi vadederler.

Zürih Antlaşmasından hemen sonra üç devlet ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasında, Cumhuriyetin doğmasına neden olan Londra Antlaşması yapıldı;

- Cumhurbaşkanı Kıbrıslı Rum, Yardımcısı Kıbrıslı Türk olacak,
- Kararların çoğunlukla alındığı 50 kişilik temsilciler meclisin 15 Milletvekilliği Türklere ait olacak,
- Kararların çoğunlukla alındığı Bakanlar Kurulunun üç üyesi Türk olacak,
- Cumhurbaşkanı ile yardımcısının, temsilcisi ve Bakanlar Kurulunun kararlarına veto hakkı bulunacak,
- İdarede Kıbrıslı Türkler %30, Rumlar %70 oranında memur kullanacaklar,
- Kıbrıs ordusunda Türklere %40, Rumlara %60 oranında er ve subay kontenjanı tanınacak,
- 10 kişilik amme hizmeti komisyonunun üç sandalyesi Kıbrıslı Türklere tahsis edilecek,
- Suçlu ve davacı Türk olduğu takdirde dava, Türk mahkemelerinde görülecek,
- Kıbrıs'ın Türk toplumunun organı Türk Cemaat Meclisine adada mevcut Türk toplumunun dini, kültürel, kişisel, hayır ve spor kurumları ve dernekleri üretim

ve tüketim kooperatiflerinin kuruluş ve mürakabesi, belediye işlerinin yürütülmesi gibi işlerin tevdiine,

- Beş büyük şehirde ayrı Türk belediyelerinin kurulmasına,
- Kıbrıs Cumhuriyeti ordusunun eğitimi için Türklerden gelen 650, Yunanistan'dan gelen 950 mevcutlu birliklerin adada üstlenmesi,
- Türkçe ve Rumcanın devletin resmi dili olarak kabulü ve resmi yazışmaların bu iki lisanda yapılması,
- Türk azınlığı Türkiye'nin, Rum çoğunluğu Yunanistan'ın milli bayramlarını Kıbrıs'ta kutlamaları ve bu günlerde Türk ile Yunanistan bayrağının Kıbrıs Bayrağı yanında asılmaları,
- Cumhuriyet Meclis Başkanının Rum, yardımcısının Türk olmasına,
- Önemli kanunlarda Meclisi teşkil eden halk grupları temsilcilerin her ikisinde yarısından fazla reyin temini,
- Anayasa mahkemesindeki iki azadan birinin Türk olmasına,
- Cumhuriyet Başsavcı yardımcısı, divanı mühasebat başkanı, Merkez bankası genel müdürü ve ada emniyet genel müdürü yardımcının Türk olması,²⁴⁶

Gibi maddeler taraflar arasında kabul edilmiştir.²⁴⁷ Böylece Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesine engel olunmuş ve taksimden de vazgeçilmişti. Yapılan seçimlerde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios, yardımcılığına ise Fazıl Küçük seçilmiştir.

Türk-Yunan Birliği Dernek Başkanı Apostolos Orfinidis, Başbakan Menderes'e bir mektup göndererek Kıbrıs Sorunu ile ilgili oluşan iyileşmeden dolayı memnuniyetini ifade etmiş ve geçirdiği kaza içinde geçmiş olsun dileklerini iletmiştir.²⁴⁸

Zürich ve Londra Antlaşmalar sonrasında Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında birde Garanti Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmalar Kıbrıs Sorununu kısa vadede çözüme kavuşturmuş ve Türk tarafını memnun etmişse de Yunanistan asla memnun olmamıştır. Kıbrıs Anayasası 16 Ağustos 1960'da yürürlüğe girerek Kıbrıs

²⁴⁶Tevfik Turkan, *Kıbrıs*, Ankara 1975, 87-90.

²⁴⁷Anlaşmayı imzalamak üzere Londra'ya giden Başbakan Menderes'in uçağı 17 Şubat 1959'da Gatwich yakınlarında düştü. Uçakta 14 kişi hayatını kaybederken Menderes yaralı olarak kurtulmuştur. Londra Antlaşmasını tedavi gördüğü hastanede imzalamıştır.

²⁴⁸BCA, Fon Kodu: 30. 01. 00. 00 Yer No:7. 39. 12.

Cumhuriyeti resmen kurulmuş oldu. Fakat kurulan bu Cumhuriyet kısa ömürlü olacak ve 21 Aralık 1963 tarihine kadar devam edecektir.²⁴⁹

DP iktidarda kaldığı on yıl boyunca Kıbrıs için üç ayrı politika takip etmiştir. Bu politikalardan ilki, Kıbrıs Sorununun sadece İngiltere’yi ilgilendiren bir iç sorun olduğu ve Lozan’dan beri devam eden konumunun sürmesidir. Bu politika bir süre devam etse de Kıbrıs’ta başlayan terör faaliyetleri Türkiye’nin politikalarında değişime yol açmış ve Türkiye Kıbrıs konusunda mecburen taraf olmak zorunda kalmıştır. İngiltere eğer adadan vazgeçmek istiyor ise bunun Yunanlılar adına yapmamalı Türkiye’yi de hesaba katmalıdır yaklaşımı en etkin politika olmuştur. Bu düşünce 1956-57 yıllarında kadar devam etmiş ve Radcliffe Anayasa’nın gündeme gelmesi ve resmileşmeye başlamasından sonra Türkiye mecburen kendine yeni bir yol haritası çizmek zorunda kalmıştır. Bu yeni yol “*Taksim*” olmuş ve 1957 yılından DP’nin iktidardan uzaklaştırılacağı 1960 yılına kadar temel fikir olmuştur. Bu fikir başarı kazanmış ve Kıbrıs farklı bir konuma çekilmiştir.

Türkiye her ne kadar olaylara ılımlı yaklaşarak uluslararası kurumları da devreye sokarak bir çözüm aramaya çalışsa da Yunanistan’da bir o kadar şiddete başvurma yolunu seçmiştir. Kısaca adada Yunan tezi olan “*Enosis*” ile Türk tezi olan “*Taksim*’in” çarpışması sonucu Kıbrıs Cumhuriyeti ortaya çıkmıştır.

1.2.8. Ticari ve Kültürel İlişkiler

Türkiye ve Yunanistan arasında ticari ve kültürel ilişkiler siyasi olaylar yüzünden inişli çıkışlı bir grafik çizmiştir. İki ülke arasında ki ilişkiler 1955 yılına kadar olumlu olarak ilerlerken 1955 sonrası durum tersine dönmüştür.

İki ülke arasında önemli bir konuma sahip olan Meriç Nehri’nin taşması ve sınırda sorunların yaşanmaması için kimi görüşmeler yapılmıştır. Marshall Yardımı Planı Türkiye idarecisi Orta Elçi Mr. Russell Dorr, 20 Temmuz 1950’de Türk, Yunan ve Marshall Planı temsilcileri arasında yapılan bir toplantıda Meriç Nehrinin taşmasından dolayı çıkacak olan sınır sorunlarını için alınacak tedbirleri konuşmuşlardır.²⁵⁰

²⁴⁹ Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 534.

²⁵⁰ Milliyet, 21 Temmuz 1950.

Ege Bölgesinde Sığacık ve Aliğa İskeleleri Yunanistan ile yapılacak olan ithalat ve ihracata açılması konusunda Yunan Elçiliği ile Cumhurbaşkanı Celal Bayar 5 Ağustos 1950’de yetkili kılınmıştır.²⁵¹ Ayrıca Yunanistan ile canlı hayvan ticaretinin de devam etmesi ve ihraç fiyatlarının dış piyasa fiyatlarına uyması için çalışmalara hız verilmiştir.²⁵² Canlı hayvan ticareti için Yugoslavya ile anlaşılan Yunanistan kimi sorunlar yüzünden Türkiye’den kuzu almak için teşebbüslere başlamıştır.²⁵³

Türkiye ve Yunanistan arasında karşılıklı seyahatler başlamış bunlar gün geçtikçe çoğalmıştır. 1952 Nisan ayında Yunanistan’dan İstanbul’a 800 ziyaretçi gelmiş ve bu ziyaretlere karşılık olarak Demokrat Parti’nin Eminönü Teşkilatına bağlı 1000 kişinin Mayıs ayında Yunanistan’a gitmesi kararlaştırılmıştır.²⁵⁴ Türkiye ve Yunanistan arasında Avrupa İktisadi İşbirliği çerçevesinde 7 Kasım 1953 tarihinde bir ticaret antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmada Türkiye Temsilcisi Turgut Menemencioğlu, Yunanistan temsilcisi ise Aleksis Liatis olmuştur.²⁵⁵

Zeytinyağı fiyatlarının yükselmesini önlemek piyasa da istikrarı temin etmek için kimi kararlar alınmış ve Türkiye-Yunanistan arasında bu konuda görüşmelere başlanmıştır.²⁵⁶ Yunanistan Turizm Bakanlığı tarafından ülkeye gelecek olan Türk öğrencilere kimi kolaylıklar sağlanacağına dair teminat verilmiştir. Ayrıca yine Türk öğrencilerine yaz aylarında otellerde, lokantalar da indirim ve Üniversitelerde kontenjan ayrılmıştır.²⁵⁷

1.2.8.1. Kültürel ve Sportif İlişkiler

Türk-Yunan kültürel ilişkilerinde 1950-1960 arasında sporun her alanında mücadele ile geçmiştir. 13 Eylül 1950’de yapılan boks maçında Halit Ergönül ile Panayotidis arasında ki maçı Halit Ergönül kazanmıştır. Tayyar Kolçak ve Lambridis arasındaki maçı da Tayyar Kolçak kazanmıştır. Cevdet Özgençek ile Yorgi Çaldaris

²⁵¹ BCA, Fon Kodu: 30. 18. 01. 02 Yer No: 13. 65. 5.

²⁵² *Milliyet*, 12 Mart 1951.

²⁵³ *Milliyet*, 9 Şubat 1953.

²⁵⁴ *Milliyet*, 30 Nisan 1952.

²⁵⁵ BCA, 30. 10. 00. 00-219. 478. 14, Sakin, Salep, *Balkanlar’da Güvenlik Arzusu*, 93-102.

²⁵⁶ *Milliyet*, 27 Ocak 1954.

²⁵⁷ BCA, Fon Kodu: 30. 01. 00. 00 Yer No: 104. 648. 1.

arasındaki maçı da Özgençek kazanmıştır.²⁵⁸ Türk ve Yunan ordu futbol takımları da Ankara'da karşılaşmış ve Ankara-Atina Garnizon maçını Türk tarafı 4-1 kazanmıştır.²⁵⁹

20 Nisan 1951'de 21 maddeden oluşan Türk-Yunan Kültür Antlaşması imzalanmıştır. Karşılıklı olarak personel değişimi, eğitim ücretlerinde denklik, öğrenci ve akademisyenlere burs desteği, spor ve izcilik kampları, arkeolojik eserlerin korunması, bilimsel ve kültürel araştırmalar, konferanslar yapılacaktır.²⁶⁰

19 Ağustos 1951'de Yunanistan'da Panatinia atletizmi oyunlarında Türk koşucularından Doğan Acarbay ve Ekrem Koçak farklı dallarda birincilik elde etmiş ve Cahit Önel de Cirit alanında birinci olarak başarı kazanmıştır.²⁶¹ 18 Haziran 1952'de Hazineye intikal eden Şişli Halkevi Binasının bir katı Celal Bayar'ın imzası ile Türk-Yunan Dostluk Cemiyetine verilmiştir.²⁶² İstanbul'da yapılmak istenen Rum Patrikhanesi binası için Amerika'da bulunan Yunanlılar bir balo düzenleyerek para toplamışlardır. Balonun Fahri Başkanlığına ise 4 Temmuz 1953'de Başbakan müsteşarı Salih Korur getirilmiştir.²⁶³

Üniversiteler Kanununun 28. Maddesi göre Profesörler Kurulunca seçilmiş, Senato kararı ile Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yunan Dili ve Edebiyat (Klasik Filoloji) Profesörlüğüne 22 Nisan 1954'te Sinan Sinanoğlu atanmıştır.²⁶⁴

24 Temmuz 1952'de Yunanistan'dan Körler Okulu Müzik şefi Striglis Türkiye'ye gelmiş ve Türkiye-Yunanistan körler okulları arasında bir ilişki oluşturmak amacıyla da Eylül ayında bir konser vereceği belirtilmiştir.²⁶⁵ Dünya Ordular arası Futbol Şampiyonasının final maçında 22 Mart 1953'de Ankara'da oynanan maçta Türkiye Yunanistan'ı 1-0 mağlup etmiştir.²⁶⁶

Atina'da 1 Temmuz 1953'de yapılan Türk, Yunan ve Yugoslav atletizm takımlarının katılımı ile Üçlü Balkan Yarışmaları yapılmış ve 800 metrede Ekrem

²⁵⁸ *Milliyet*, 14 Eylül 1950.

²⁵⁹ *Milliyet*, 02 Ocak 1951.

²⁶⁰ Sevinç, *Demokrat Parti Dönemi Türk- Yunan İlişkileri*, 73.

²⁶¹ *Milliyet*, 20 Ağustos 1951.

²⁶² BCA, Fon Kodu: 30. 18. 01. 02 Yer No: 129. 56. 16.

²⁶³ BCA, Fon Kodu: 30. 10. 00. 00 Yer No: 199. 733. 7.

²⁶⁴ BCA, 30. 11. 1. 0-244. 16. 18.

²⁶⁵ *Milliyet*, 24 Temmuz 1952.

²⁶⁶ *Milliyet*, 22 Mart 1953.

Koçak, 1500 metrede Cahit Önal, 1000 metrede Osman Coşğul birinciliği kazanmıştır. Türkiye genel sıralama da ise yarışmalardan üçüncü olarak ayrılmıştır.²⁶⁷

İstanbul'da yapılan bir tenis turnuvasında 18 erkek, 1 yabancı kadın katılım göstermiş ve Yunanistan'ı tenisçi Stelyos temsil etmiştir. Tek erkekler şampiyonluğunu Yunanistan temsilcisi kazanmıştır.²⁶⁸

Balkan Atletizm Karşılaşmalarında ise Türkiye önemli başarılar kazanmıştır.²⁶⁹

Yunan Hükümeti Eski Tarım Bakanı Anastasis Bakalabasis Müslüman azınlıklara karşı yardım için bir rapor kaleme almış ve 1954-1955 yıllarında olan düzenlemeleri belirtilmiştir. Bu azınlıklara bir miktar para yardımı yapılmış ve bu para ile 18 okulun tamirata ve iki okulun yeniden inşası için kullanılmıştır.

1956 Mart ayında ise şiddetli yağmur ve kar erimeleri ile Türkiye'nin bazı bölgelerinde sel tehlikesi oluşmuştur. ABD yardım için Türkiye'ye gelmek üzere iken Atina'ya inmek istemiş ve politik sorunlardan dolayı bu izin alınamamıştır.²⁷⁰ Uçağın Atina'ya iniş sorunu o dönemde meydana gelen Kıbrıs Sorunu ve 6-7 Eylül Olaylarının yarattığı gergin ortam olarak gösterilebilir.

1.2.9. Meriç Nehri'nin Islahı Sorunu ve İstanbul'un Fethi'nin 500. Yıldönümü Kutlamaları

Türk-Yunan ilişkilerinde önemli bir konu da iki devletin sınırını oluşturan Meriç Nehri'nin ıslahı ve üzerine bir köprü yapılmasıdır. Türkiye ve Yunanistan'ı birbirine

²⁶⁷ *Milliyet*, 1 Temmuz 1953.

²⁶⁸ *Milliyet*, 25 Ağustos 1953.

²⁶⁹ *Milliyet*, 25 Temmuz 1954. 110 metre engelli koşuda; Türk sporculardan Mustafa Batman üçüncü, Erdoğan Karabelen altıncı, Yunan sporculardan Campabellis ikinci, Monsele beşinci olmuştur. Gülle atmada; Türk sporcu Nuri Turan beşinci, Necdet Akın altıncı olmuştur. Yunan sporculardan Zakanikos üçüncü, Yataganos dördüncü olmuştur. 1500 metre koşuda; Türk sporcu Turhan Göker dördüncü, Cahid Önel ikinci olmuştur, Yunan sporculardan Konstantanidis beşinci olmuştur. 100 metrede; Türk sporculardan Muzaffer Selvi ikinci, Yunan sporcu Petrakis üçüncü olmuştur. 400 metrede; Türk Sporcu Emin Doybak dördüncü, Doğan Acarbay beşinci olmuştur. Yunan sporcu Siliç birinci, Depastas beşinci olmuştur. Uzun atlamada; Türk sporcu Akın Altıok dördüncü, Aydın Onur beşinci olmuştur. Yunan sporcu Kipuros ikinci olmuştur. 500 metrede; Türk sporcu Abdullah Gökpinar ikinci, Osman Coşğul dördüncü, Yunan sporcu Teodorakis beşinci, Lazarides altıncı olmuştur. Cirit atmada; Türk Sporcu Halil Zıraman üçüncü, Kemal Köksal altıncı olmuştur. Yunan sporcu Rubanis dördüncü, Simani beşinci olmuştur. 4x400 Bayrak yarışında; Türkiye üçüncü, Yunanistan ikinci olmuştur.

²⁷⁰ Sevinç, *Demokrat Parti Dönemi Türk-Yunan İlişkileri*, 104.

bağlayan Meriç Nehri Köprüsü, Kemal Zeytinlioğlu,²⁷¹ Edirne Valisi ve Milletvekilleri ile Edirne'den gelen kalabalık bir topluluk ile köprünün temelleri atılmıştır. Ayrıca nehrin her iki tarafına da Türk ve Yunan bayrakları asılmıştır.²⁷²

İstanbul'un Fethi'nin 500. Yıldönümü kutlamaları 1953 yılında Demokrat Parti dönemine denk gelmiştir. Bu kutlamalar Türk-Yunan ilişkilerinin zarar görmemesi adına sönük kutlanmıştır. Dönemin gazetecilerinden Emin Karakuş konu hakkında şunları belirtmektedir;

İstanbul'un fethinin beşyüzüncü yıl dönümü, DP iktidarı için yıllar boyu "utanılacak bir gün" olarak kalacaktır. Dünya tarihinde devirler açan, Türk Milleti için sürekli övünç kaynağı olan bu yıl dönümünün, DP hükümeti tarafından alınan bir kararla, o güne layık bir şekilde kutlanmasına engel olunmuştur. Cumhurbaşkanı Celal Bayar başta olmak üzere Başbakan ve Bakanların İstanbul'da yapılacak olan törenlerde hazır bulunacakları önceden kararlaştırılmış olmasına karşın daha sonra Yunanlıları gücendirmemek, Türk-Yunan dostluğuna gölge düşürmemek gibi nedenlerle, bu büyük günün unutturulmasına çalışılmış, adet yerini bulsun gibisinden bir geçit töreni düzenlenmiş ve bir yasak savulmuştur...

Üniversiteli gençlerden oluşan topluluklar Beyazıt, Çarşıkapı, Mahmutpaşa, Sirkeci ve İstiklal Caddesi'nde bazı dükkânlara uğrayarak bu büyük günün kutlaması için çağrıda bulunmuşlar, dükkanların bayraklarla süslenmesini istemişlerdir. Bu çağrı üzerine azınlık yurttaşlardan bazıları dükkânlarının kepenklerini indirmişlerdi. Olay günü Emniyet Müdürlüğü, "Bazı kendini bilmez aşırı uçların" bu olayı meydana getirdiklerini, üniversite gençliğinin bu işlerle ilgisi bulunmadığını söylemişti. Gençlerin yürüyüşü sırasında yer yer kargaşalar olmuş, gençler Yeniçerilerin Türk bayrağını surlara çekişini izleyerek büyük gösterilerde bulunmuşlar, Ulubatlı Hasan'ı şükranla, minnetle anmışlardı. Mehter takımının geçit resmi yapması kararlaştırıldığı halde, zamanında gerekli önlemlerin alınmaması üzerine ortalık bir anda karışmış,

²⁷¹ Üç dönem DP milletvekilliği yapmıştır. 1950-1955 arasında Bayındırlık Bakanlığı görevini yürütmüş olan Zeytinlioğlu Başbakan Menderes ile Kıbrıs konusu için İngiltere'ye giderken düşen uçakta hayatını kaybetmiştir.

²⁷² Milliyet, 7 Eylül 1954.

*yabancı misyon şefleri ve çağrılırlar, milletvekilleri, şehir meclis üyeleri, malul gazilerin bulunduğu yer bir anda ana baba günü haline gelmişti...*²⁷³

Cumhurbaşkanı Bayar'ın katılımı ile sade bir geçit töreni düzenlenmiş. Tören günü Başbakan Menderes, Dış İşleri Bakanı Köprülü İngiliz Kraliçesi'nin taç giyme törenine gitmişlerdir.²⁷⁴

1.3. TÜRKİYE-YUGOSLAVYA İLİŞKİLERİ

1.3.1. Siyasi İlişkiler

I. Dünya Savaşı sonrasında taraf devletlerden biri olan Yugoslavya Milli Mücadele sonrasında Lozan Konferansına çağrılan devletlerden olmuştur. Yugoslavya'nın bu Lozan konferansında ki temel hassas noktası Trakya sınırı olmuştur. Yugoslavya Türkiye'nin Meriç Nehri batısında toprak almasını asla istememiş ve bunun için uğraş vermiştir. Yugoslavya Lozan Barış Antlaşmasını imzalamamıştı ve bundan dolayı Türkiye ile Yugoslavya arasında savaş durumu resmi olarak devam ediyordu. Bundan dolayı 28 Ekim 1925 tarihinde Ankara bir "*Dostluk Paktı*" imzalanmış ve savaş durumuna son verilmiştir.²⁷⁵

6-10 Ekim 1929 tarihleri arasında Uluslararası Barış Bürosu aracılığı ile Atina'da düzenlenecek olan Evrensel Barış Kongresi'nde eski Yunanistan Başbakanı Papanastasiu bir Balkan Antantı kurma fikrini ortaya atmış, bu fikir Türkiye ve Yugoslavya tarafından da olumlu bir şekilde karşılanmıştır.²⁷⁶ 5 Nisan 1930'da Atina'da I. Balkan Konferansı toplanacak ve birliktelik konusunda önemli adımlar atılacaktır. 20-26 Ekim 1931'de II. Balkan Konferansı İstanbul'da, 23-26 Ekim 1932'de III. Balkan Konferansı Bükrüş'te, 4-10 Kasım 1933'de IV. Balkan Konferansı ise Selanik'te toplanmıştır. Tüm bu toplantılar sonucunda 9 Şubat 1934'de Türkiye, Romanya,

²⁷³ Emin Karakuş, *40 Yıllık Bir Gazeteci Gözü İle İşte Ankara 1977*, 217-218.

²⁷⁴ Sakin, Salep, *Balkanlar'da Güvenlik Arzusu...*, 82, 83.

²⁷⁵ Hikmet Öksüz, *Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Atatürk Döneminde Balkan Politikaları (1923-1938)*, (İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul 1996, 102.

²⁷⁶ Mehmet Uysal, *1930-1938 Türkiye-Yunanistan İlişkileri* (İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul 2007, 53.

Yunanistan ve Yugoslavya arasında Atina’da bir Balkan Antantı imzalanmıştır.²⁷⁷ Yugoslav Başbakanı Stoyadinoviç 28 Ekim 1936’da Ankara’yı ziyaret edecek ve olumlu mesajlar verecektir. Buna karşılık 12 Nisan 1937’de Başbakan İsmet İnönü Belgrad’a bir ziyaret gerçekleştirecektir.²⁷⁸ II. Dünya Savaşı’nın başlaması ve Yugoslavya’nın Almanlar tarafından işgal edilmesi Türkiye tarafından yakından takip edilmiştir. Yugoslavya içinde bulunan Türk ve Müslüman varlığı Türkiye’yi tedirgin etmiştir.

II. Dünya Savaşı’nda Alman uçakları 1941’de Belgrad’ı bombalamış ve Yugoslav ordusu mecburen teslim olmak zorunda kalmıştı. Alman güçlerine dayanamayan Yugoslavya işgale uğramıştı. II. Dünya Savaşı sırasında Yugoslavya’da iki farklı direniş hareketi oluştu. Bunlardan biri Sırbistan’da Albay Draza Mihailoviç liderliğinde Çentikler ve diğeri de Yugoslav Komünist Partisi’nin genel sekreteri olan Josip Broz Tito liderliğinde partizanlardı. Bu iki grup hem kendi arasında savaşmış hem de Alman ve İtalyan işgaline karşı direnmişlerdir. Ama Tito’nun Partizan hareketi ülkenin tamamına yayılmış Sırbistan, Bosna-Hersek ve Karadağ’da örgütlenen Çentiklere karşı üstünlük kurmuşlardır.²⁷⁹

I. Dünya Savaşı sonuna doğru Müttefik Devletler Tito’ya önemli derece de destek vermişler ve İtalya’nın da işgal bölgelerinden çekilmesi ile beraber tüm silahlar Tito ve taraftarları ile beraber Belgrad’a getirilerek bir hükümet kuruldu. Ardından Ocak 1946’da federal bir cumhuriyet yapısına sahip anayasa kabul edildi. 13 Ocak 1953 tarihinde Yugoslavya Devlet Başkanı seçilen Tito ömrünün sonuna kadar iktidarda kaldı.²⁸⁰

II. Dünya Savaşı sonrasında DP’nin iktidara gelmesi Türkiye ile Yugoslavya’nın farklı dış politika takip etmeleri, Balkan Ülkeleri arasında da işbirliği yapacak kadar bir ortamın bulunmaması bu iki devleti doğrudan işbirliği yapmaktan alıkoymuştur.

²⁷⁷ Esra S. Değerli, “Türkiye’nin Balkan Ülkelerine Yakınlaşma Çalışmaları: Balkan Pakti”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, IX, II, Eskişehir 2008, 121-127.

²⁷⁸ Muharrem Turp, *Türkiye Yugoslavya İlişkileri(1923-1950)*, (Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Kars, 2013, 33-37.

²⁷⁹ Muharrem Turp, *Türkiye Yugoslavya İlişkileri*, 12-13.

²⁸⁰ Sakin, Salep, *Balkanlar’da Güvenlik Arzusu*, 103.

Özellikle 1948 sonrası Kominform'dan²⁸¹ çıkarılan Yugoslavya'nın Batı ile yakınlaşmaya başlaması zamanla Türkiye ile de iyi ilişkiler kurmasını sağlamıştır.²⁸²

DP iktidara geldikten sonra Balkanlar'da Yugoslavya'ya konumundan ve rejiminden dolayı özel bir önem vermiştir. Hatta Yugoslavya Batı dünyasına yakınlaşmaya başlayınca Başbakan Menderes Yugoslavya'nın NATO'ya alınmasını dahi önermiştir. İki ülke arasında karşılıklı olarak yapılan ziyaretler de ilişkilerin geliştirilmesi adına olumlu adımlar olmuştur. Dışişleri Bakanı Köprülü 1953 yılında Yugoslavya'ya bir ziyarette bulunmuş ve Tito tarafından kabul edilmiştir. Tito'da 1953 Nisan ayında Türkiye'ye ziyarette bulunmuş ve Cumhurbaşkanı Bayar'ı ülkesine davet etmiştir.²⁸³ Cumhurbaşkanı Bayar bunun üzerine Yugoslavya'yı ziyaret için 27 Ağustos 1954'de yola çıkmıştır.²⁸⁴ Ziyarete eşlik eden Ziya Şakir bizlere şu bilgileri vermekte;

Bugün yine İstanbul şehri, en canlı ve en heyecanlı günlerinden birini yaşıadı. Buna sebep de Muhterem Cumhurbaşkanımız Celal Bayar, Yugoslav Federatif Halk Cumhuriyeti Başkanı Mareşal Josip Tito cenaplarının kısa bir müddet evvel Türkiye'yi ziyaretlerini iade etmek üzere yola çıkılacaktı.

Bu yolculuğa büyük bir ehemmiyet veriliyordu. Ağustos ayının ilk günlerinden beri Türk ve Yugoslav gazetecileri bu ziyaret etrafında neşriyat yapıyor; diğer Avrupa ve Amerika matbuatında da bu meseleye dair ehemmiyetli yazılar göze çarpıyordu.

Hiç şüphesiz ki gerek Tito'nun ziyareti ve şimdi de Bayar'ın ziyareti iade etmesi, yemek içmek; bir kaç günü hoşça geçirmek için değildi. Bu ziyaretler, çok yüksek bir siyasi maksadı ihtiva etmekte idi. İki büyük devlet adamı, Balkan İttifakını geliştirecek; bilhassa Türk ve Yugoslav hükümetleri arasındaki dostluğu takviye ederek, müttefik kuvvetleriyle cihan sulhunun idamesini temin edeceklerdi...

Hemen hemen Yugoslavya'nın bütün gazeteleri Cumhurbaşkanımızın ziyaretine ehemmiyetle temas ediyor ve hepsi de yazdıkları yazılarda, Türkiye-Yugoslavya ittifakının yalnız Balkanlar da değil; cihan sulhunun idamesinde de esaslı menfaatler sağlayacağını belirtiyordu...

²⁸¹

²⁸² Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi..., Ankara 1989, 449-451.

²⁸³ Murat Horay, *Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin Avrupa Politikası*, (Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Kocaeli 2007, 110-111.

²⁸⁴ BCA, Fon Kodu: 30. 18. 1. 2, Yer No: 136. 74. 8.

Sayın Cumhurbaşkanımız Florya'dan gelmiş olduğu Büyük Millet Meclisi Reisi Refik Koraltan, Başvekil Adnan Menderes, Devlet Vekili ve Başvekil Yardımcısı Fatin Rüştü Zorlu, Devlet Vekili Dr. Mükerrer Sarol, Milli Müdafaa Vekili Ethem Menderes ve yaverleriyle Acar motörüne bindi. Savarona gemisine doğru hareket etti...Yolculuk deniz yolu ile oldukça yorucu geçmişti.

Nihayet 31 Ağustos'ta o zaman gelmişti. Sahilden ayrılan zarif ve bembeyaz bir motör, son süratle ilerledi. Savaronanın indirilmiş olan merdivenine rampa etti. Bu motörle Tito'nun muavini ve Federal Meclis Reisi Vekili (Rodoljub Colakoviç) ve diğer yüksek mevki sahibi birkaç devlet erkânı gelmişlerdi. Bu zatlar, merdivenden çıkarak bir ihtiram kıt'ası tarafından selamlandı. Ve sonra, Muhterem Cumhurbaşkanımız tarafından karşılandı. Bu Yugoslavya ile ilk temastı... Halk, istinasız olarak yollara dökülmüştü, bu coşkun halk, Muhterem Cumhurbaşkanımızı alkışlara gark ederken, adeta birbirleriyle rekabete girişmekteydi...

Birbirini takip eden ormanlardan ve ucu bucağı görülmeyen mısır tarlalarından geçtikten sonra, 2 Eylül 1954 Perşembe günü tam saat 17'de Belgrad istasyonuna muvasalat ettik. Belgrad, Muhterem Cumhurbaşkanımızı çok büyük merasimle karşıladı. Tren gara girmeden evvel, selam topları atılmaya başlandı. Muazzam garın peronunda, başta Tito olmak üzere, Yugoslav Cumhuriyeti Devlet erkânı ile mahşeri bir kalabalık vardı... Sonra Bayar Yugoslav radyosuna bir beyanat verdi... Belgrad ziyareti sonrasında Bayar Saray-Bosna'ya hareket etmiştir. 7 Eylül 1954'de de Zagreb ziyaret edilmiştir. Bu ziyaretler boyunca birçok karşılıklı görüşme ve kurum ziyaret edilerek dostluk mesajları verilmiştir.²⁸⁵

Cumhurbaşkanı Bayar'ın bu ziyareti 17 gün sürmüş 13 Eylül 1954 tarihinde heyet yurda dönmüştür

Başbakan Menderes de 1955 yılı Mayıs ayı içerisinde Yugoslavya'ya bir ziyarette bulunmuş ve karşılıklı olarak olumlu mesajlar verilmiştir. 10 Mayıs 1955'de yurda dönen Menderes şunları söylemiştir;

“Yugoslavya'da gördüklerimiz ve işittiklerimiz Türk dostluğunun ve ittifakının o memlekette milli bir siyaset haline gelmiş olduğunu bize anlatmaktadır. Size

²⁸⁵ Ziya Şakir, *Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Yugoslavya Seyahat Hatırası*, İstanbul 1954, 1-89.

Yugoslavya'dan muhabbetler ve selamlar getirdim, hepinize en derin hürmetlerimi arz etmekle bahtiyarım.”²⁸⁶

1953 yılında Ankara ve 1954'te imzalanan Bled Antlaşması iki ülke arasındaki ilişkileri 1930'lu yıllarda olduğu gibi olumlu bir havaya getirmiş ama Kıbrıs Sorunu yüzünden Yugoslavya'nın takındığı tavır şaşkınlık yaratmıştır. Her ne kadar Yugoslavya kendisi olayın dışında kendini tutmaya çalışsa da BM'nin 1957 yılında yapmış olduğu toplantıda Yunan tezini savunmuştur.²⁸⁷ Yugoslavya'nın bu yıldan sonra hem Balkan Paketi'nin işlevini yitirmesi hem de Stalin'in ölümü üzerine SSCB ile tekrar yakınlık kurmaya başlaması Batı dünyasını memnun etmemiştir. İlişkiler zamanla azalmış ve yok denecek seviyeye gelmiştir.

1.3.2. Yugoslavya'dan Gelen Göçmenler

1944 sonbaharında Yugoslavya Alman işgalden kurtarılmış ve Sovyetlerin desteği ile de Tito iktidara gelmiştir. Bulgarların, kimi Yugoslav topraklarından çekilişi orada yaşayan Türkler için büyük bir sorun teşkil ediyordu. Temel amaç Türkleri kültürlerinden koparmak ve slavlaştırmaktır. 1953 sonrası Türkiye'ye büyük oranda göç gelmiştir.

Yugoslavya'da ki yeni yönetim ekonomik olarak Türkleri çökertmek amacıyla tarım ve toprak sektörüne kotalar koymuştur. Zaten kendi ihtiyacını dahi zor karşılayan Türk çiftçisi borçlu bir hale sokularak köylerini terk etmeye zorlanmıştır.²⁸⁸ Bu gibi baskılar sonucunda Yugoslavya'dan Türkiye'ye hızlı bir göç başlamıştır. Özellikle Makedonya'da bulunan Türklerin göç ettirilmesini hedeflenmiştir. Bu dönemde Yugoslavya'daki Türklerin yaşamış olduğu sorunları Emekli Büyükelçi Ağâh Aksel bir mektupla Cumhurbaşkanı Bayar'a şu şekilde anlatmıştır:

²⁸⁶ *Milliyet*, 10 Mayıs 1955.

²⁸⁷ Horay, *Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin Avrupa Politikası*, s. 111. Ayrıca Kıbrıs Sorunu ve Türk-Yunan İlişkileri hakkında Yugoslav Lider Tito, Cumhurbaşkanı Bayar'a bir mektup yazmıştır. BCA. Fon Kodu: 30. 01. 00. 00, Yer No: 41. 244. 9.

²⁸⁸ Sebahattin Zaim, “Son Yugoslav Mühacirleri Hakkında Rapor”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, XIX, İstanbul 1958, 437.

“Çok Sayın Reisi Cumhur Hazretleri

Mareşal Tito'nun zati devletlerine yapmış olduğu ziyaret esnasında vaki maruzatım üzerine lütfen göstermiş olduğunuz yüksek alakadan cesaret alarak bu defa da Yugoslavya'da bulunan zavallı ırkdaşlarımız hakkında almakta olduğum mektuplara istinaden maruzatta bulunmaya ve yüksek himaye ve alakanızı istirham ictisar ediyorum.

Belgrad'da vazifeye başladığım andan itibaren miktarı yüz bin ila yüz yirmi bin arasında olduğunu tahmin ettiğim bu ırkdaşlarımızın bilhassa Makedonya'da bulunanların acıklı ve feci durumları nazarı dikkatimi celp etmişti. Temaslarım ve tetkikatım bu zavallı ırkdaşlarımızın bir müddet daha oralarda aynı hayat şartları altında kalmaları halinde ya tenessur edip Slavlaşmaya veya yol olmaya ve kalabileceklerin de bugün Niş havalisinde tesadüf edildiği veçhile “tabirimi maruz görün” çingeneleşmeye mahkûm olacakları kanaatini verdi.

Bundan başka zaruretler dolayısıyla orada mecburen kalmış bulunan birçok ailelerin bir kısım efradının muhtelif zamanlarda memleketimize gelmiş ve yerleşmiş ve bu suretle de ailelerin ikiye bölünmüş olduğunu müşaade ettim. Bittabi bu vaziyeti yazmış olduğum müteadit raporlarla Hariciye Vekâletine bildirdim ve neticede bölünmüş olan ailelerin birleştirilmesi için Yugoslavya'daki ırkdaşlarımızdan bir kısmının “serbest göçmen” olarak ve hükümetten hiçbir yardım istemeyeceklerine dair Türkiye'deki akrabaları tarafından taahhütname verilmek şartıyla Türkiye'ye gelmelerine müsaade edilmiştir. Diğer taraftan Yugoslavya Hükümetiyle bu hususta yaptığım temaslar ve görüşmeler sonunda bu gibilerin orada bırakmak mecburiyetinde olacakları cüz'i miktarda malları ile ellerindeki paralarının bakli ve buna mümasil hususlar hakkında mutabakata varmış idim.

Bütün bunlar ve bu işe müteallik her husus vaktinde mufassal ve muvazzah raporlarla Hariciye Vekâletine bildirilmiş idi. Bilahare şahsi ve şifahî maruzatım üzerine yüksek iradelerine ve başvekilimizin emirlerine binaen başvekâlet müsteşarının riyasetinde bir komisyon kurulmuş ve bu zavallıların “serbest göçmen” gibi manasız ve her tarafta zararlı bir sistemle değil doğrudan ve hükümetimizin yardımı ile memlekete nakillerinin tezekkürü ve tespiti tekarrür etmişti. İlk toplantısına iştirak ettiğim bu komisyonun hiç ileri bir adım atmadığını öğrendim.

Asırlarca Türk Milletinin sınır muhafızlığını yapmış olan bu hala Klaguzlu, Kara Halil abası, Çeşme Mahallesi, Yeni Mahalle, Sarıcalar, Pınarlı ve buna mümasil Türk adları taşıyan köylerde yaşayan ve gerek dil ve gerekse yaşayış ve giyiniş tarzlarını asla değişmemiş bulunan bu Yörüklerin ve halis Türklerin bugünkü hallerinin daha da kötüleşmekte olduğunu anlamakta olduğum ve büyük ümitle yazılmış olan feryatnamelerden öğreniyor ve buna zati devletlerinin alakalarını arz ve yok olmaya mahkûm bu çok muztarip Türk kitlesinin bir an evvel memlekete getirilip yerleştirilmesini ve ölümden ve sefaletten kurtarılması ve bu hususta fiiliyata geçilmesi hususunu rica ve istirham eder sonsuz tazimatımın kabulünü temenni ve niyaz ederim.”

289

Emekli Belgrad Büyükelçisi

Agah AKSEL

Yugoslavya’dan zamanla göçler hızlanmış ama bu göçler Bulgaristan’dan gelen göçler kadar yoğun olmamıştır.

Yugoslavya’dan gelen göçmen rakamları:

Yıl	Gelen Kişi Sayısı
1950	11
1951	37
1952	63
1953	966
1954	5690
1955	12.684
1956	15.033
1957	13.824

Tablo 1. Yugoslavya’dan Gelen Göçmen Rakamları

1957 yılına kadar Yugoslavya’dan 48. 308 kişi ülkemize gelmiş, 1958 yılının ilk yedi ayında ise 8316 kişi de İstanbul’a yerleştirilmiştir.²⁹⁰

²⁸⁹Ülkü Köksal, *Yugoslavya’dan Türkiye’ye Göçler (1923-1960)*, (Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon 2004, 34-38, BCA, 30. 01. 00. 00-40. 238. 17.

²⁹⁰ Sebahattin Zaim, “Son Yugoslav Mühacirleri Hakkında Rapor”, 446.

Ülkemize gelen göçmenler hayatlarına sıfırdan başlamak zorunda kalmış ve rahatlıkla iş bulabilmişlerdir. Ege, Marmara ve Trakya bölgelerine gidenler tarım işçisi olarak ve sanayi sektöründe istihdam edilmiştir. Bu kişiler beş yıl boyunca da vergiden muaf tutulmuşlardır. Sosyal alanlarda ise büyük bir sorun yaşanmamış gelenler Türkiye’de bulunan akrabaları dolayısıyla Türkiye şartlarına hemen uyum sağlamışlardır.

1.3.3. Ticari İlişkiler

1950 yılı itibari ile Türk-Yugoslav ticari ilişkileri hızla gelişmiştir. 5 Ocak 1950’de Ankara’da Türkiye Yugoslavya Ticaret ve Ödeme Antlaşmaları imzalanmıştır. Bu antlaşmanın süresi 4 Mayıs 1951’de uzatılmıştır.²⁹¹ Daha sonra ekonomik anlamda ilişkilerin geliştirilmesi için Ticaret ve Ekonomi Bakanı Enver Güreli Yugoslavya’ya resmi bir davetli olarak gitmiştir.²⁹² Ekonomik ilişkileri geliştirmek adına önemli bir adımda Şubat 1953’de imzalanan Ticaret ve Ödeme Antlaşmasıdır.²⁹³ Bu anlaşma sonra Milliyet Gazetesinde “*Türk-Yugoslav Ticaret Antlaşması Akdedildi*” başlığı ile bir haber yer almış ve 70 milyon dolarlık bir ticaret hacimden söz edilmiştir.²⁹⁴

Türkiye-Yugoslavya arasında 26 Şubat 1953 tarihinde denizlerde geçişi düzenlemek adına Seyri Sefain Sözleşmesi, 16 Nisan 1953’de Türkiye-Yugoslavya Hava Ulaştırmalarına Dair Antlaşma, 1 Nisan 1954-31 Mart 1955’de Türk-Yugoslav Mal Mübadelesine Ait Protokol, 8 Mayıs 1955’de Orta Vadeli Pamuk ve Buğday Anlaşması Hakkında Protokol, 15 Temmuz 1956-31 Ağustos 1957 Türk-Yugoslav Mal Mübadelesine Ait Protokol imzalanmıştır.²⁹⁵

1957 yılında Fethiye ve Bolu’da meydana gelen depremlerden dolayı inşaat malzemesinde sıkıntı çekilmiş ve Yugoslavya’dan inşaat malzemesi ithal edilmiştir.

²⁹¹ BCA, Fon Kodu: 30. 18. 01. 02, Yer No: 125. 36. 5.

²⁹² BCA, Fon Kodu: 30. 10. 00. 00, Yer No:15. 85. 26.

²⁹³ BCA, Fon Kodu: 30. 18. 01. 02, Yer No 131. 1. 5.

²⁹⁴ *Milliyet*, 27 Şubat 1953.

²⁹⁵ Sakin, Salep, *Balkanlarda Güvenlik Arzusu*, 117-135. BCA, Fon Kodu: 30. 18. 01. 02 Yer No: 140. 65. 20.

1.3.4. Kültürel ve Sportif İlişkiler

Türk-Yugoslav İlişkileri Siyasi ve Ticari anlamda bu dönemde çok gelişmesine rağmen kültürel ilişkiler onlara göre sönük kalmıştır. 8 Haziran 1950’de Yugoslav uyruğunda bulunan Mehmet Tayyip Okiç’in Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Doğmatik Bilimler Dersi Profesörlüğüne getirilmesi kararlaştırılmıştır.²⁹⁶

Başbakan Menderes Yugoslavya’da yayınlanmakta olan Borba Gazetesine yeni yıl ile ilgili bir beyanat vermiş ve bu beyanata yayınlanmıştır. Menderes, 1953’ün bilançosu hakkında konuşmuş ve samimi mesajlar vererek yeni yıl için iyi dileklerde bulunmuştur.²⁹⁷ 15 Şubat 1953 tarihin ise Türk-Yugoslav Vize Antlaşması imzalanmıştır.²⁹⁸

20-25 Haziran 1957 tarihleri arasında Yugoslavya’nın Opatija şehrinde yapılacak olan Milletlerarası İdari İlimler Enstitüsü toplantısına Türkiye temsilcisi olarak Dâhiliye Vekaleti Tetkik Kurulu Başkanı Hayri Orhon katılmıştır.²⁹⁹

17 Eylül 1957’de Cumhurbaşkanı Bayar, Florya Köşkü’nde Yugoslavya’nın Ankara Büyük Elçisini kabul etmiş ve bir sohbet gerçekleştirilmiştir. Sohbetin konusu ise iki ülke ekonomisi ve iş birliğidir.³⁰⁰ İstanbul Valisi ve aynı zamanda Belediye Başkanı olan Prof. Dr. Fahrettin Kerim Yugoslavya’ya bir seyahat gerçekleştirmiş ve izlenimlerini rapor olarak başbakanlığa sunmuştur.³⁰¹

Türkiye ve Yugoslavya arasında 1950-1960 arasında sportif ilişkiler kısıtlı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yugoslavya’nın önemli futbol takımlarından olan Dinamo Ankara’ya gelerek kimi maçlar yapmıştır. Bu maçlarda Ankaragücü’nü 2-0, Garnizon takımını ise 2-1 mağlup etmişlerdir.³⁰² Yugoslavya ev sahipliğinde yapılacak olan Güreş Müsabakalarına İstanbul güreş kulübü katılmıştır.³⁰³ Yine futbol da Türkiye ve Yugoslavya Milli Takımları karşılaşmış ve maç 2-2 berabere sonuçlanmıştır.³⁰⁴

²⁹⁶ BCA, Fon Kodu: 30. 18. 01. 02, Yer No: 122. 47. 20.

²⁹⁷ BCA, Fon Kodu: 30. 01. 00. 00, Yer No: 13. 79. 15.

²⁹⁸ BCA, Fon Kodu: 30. 18. 01. 02, Yer No: 131. 9. 11.

²⁹⁹ BCA, Fon Kodu: 30. 18. 01. 02, Yer No: 146. 30. 9.

³⁰⁰ BCA, Fon Kodu: 30. 01. 00. 00, Yer No: 40. 236. 13.

³⁰¹ BCA, Fon Kodu: 30. 01. 00. 00, Yer No: 11. 703. 3.

³⁰² *Milliyet*, 20 Şubat 1952.

³⁰³ *Milliyet*, 5 Eylül 1952.

³⁰⁴ *Milliyet*, 7 Haziran 1953.

Voleybol Kızlar arası turnuvasında ise Türkiye ve Yugoslavya karşılaşmış maçı Türkiye kazanmıştır.³⁰⁵ Dağcılık ve Eskrim ekibimiz Yugoslavya'ya davet edilmiş, bireysel ve takım olarak maçlar yapılacağı belirtilmiştir.³⁰⁶ Erkek Basketbol Turnuvasında ise Yugoslavya ülkemizi 82-67 mağlup etmiştir.³⁰⁷ Yugoslavya'nın Poliç Şehrinde açılacak olan Hakemlik kursuna da Cezmi Başar ve Tahir Arcan katılmışlardır.³⁰⁸ Yugoslavya'nın Split Şehrinde yapılmış olan ve 11 ülkenin katıldığı güreş şampiyonasında ise Türkiye birinci olmuştur.³⁰⁹

Bu ilişkilerin bir sonucu olarak yakın tarihte çeşitli branşlar da birçok Yugoslav sporcu ülkemizin değişik kulüplerinde spor hayatına devam etmiş ve devam etmektedir.

1.4. TÜRKİYE-ROMANYA İLİŞKİLERİ

1.4.1. Siyasi İlişkiler

Türkiye ve Romanya DP'nin iktidarda kaldığı 10 yıllık dönemde farklı siyasi sistemlerde yönetilmelerine rağmen yakınlaşma göstermişlerdir. Siyasi olarak iki taraf arasında ilişkiler bazen kopma noktasına gelse de temaslar daima sürmüştür.

1951 yılında Romanya ve Bulgaristan'da iç siyasi sorunlar olmasından dolayı Türkiye'den gemiler bir süre ismi geçen ülkelere bir süre gitmemiştir.³¹⁰ Romanya'ya ait bir vapur ise İstanbul Salıpazarı'nda kaza yapmıştır. Bu kaza sonucunda sadece maddi hasar meydana gelmiştir.³¹¹

İki ülkeyi karşı karşıya getiren olayların ilk başında ise şu olay gelmektedir. Rumen Sanat Enstitüsü Rektörü *Marsel Breslasu* bir radyoda açıklama yapmış ve “*Türkiye'nin ABD'nin emrinde bir büyük bir hapishane*” olduğunu belirtmiştir. Bu sözleri Türkiye tarafından büyük bir tepki ile karşılanmıştır.³¹² Şair Nazım Hikmet'in hapisten kaçarak

³⁰⁵ *Milliyet*, 28 Mayıs 1953.

³⁰⁶ *Milliyet*, 23 Aralık 1955.

³⁰⁷ *Milliyet*, 1 Temmuz 1956.

³⁰⁸ *Milliyet*, 19 Ağustos 1958.

³⁰⁹ *Milliyet*, 2 Eylül 1959.

³¹⁰ *Milliyet*, 11 Mayıs 1951.

³¹¹ *Milliyet*, 19 Mayıs 1951.

³¹² *Milliyet*, 26 Haziran 1951.

Romanya'ya gitmesi ise büyük bir sorun yaratmış ve TBMM'de Hikmet'in vatandaşlıktan çıkarılması konuşulmuştur.³¹³

İkili ilişkileri geliştirmek adına Romanya Konsolosu İstanbul Valisini ve Belediye Başkanını ziyaret etmiştir.³¹⁴ İki ülke arasında soğuk rüzgârlar estiren olaylardan birisi de Türkiye'nin NATO'ya katılmak istemesi sonrasında Romanya ve Bulgaristan'ın endişe duyarak Türkiye'ye bir nota vermesidir. Bu notanın arkasında SSCB olduğu gerçeği çok açık bir şekilde biliniyordu. Ancak Türkiye bu notayı pek dikkate almamıştır.³¹⁵ Yine Romanya'nın SSCB desteği ile Balkanlar'da askeri yığınaklar yapması Türkiye'yi tedirgin etmiştir.³¹⁶

Cumhurbaşkanı Bayar tarafından birçok ülkenin katıldığı bir ziyafet düzenlenmiş ve bu ziyafete Romanya elçisi de katılmıştır. Düzenlenen ziyafette dostluk mesajları verilmiştir.³¹⁷

Romanya'nın Karadeniz Sahili'nde bulunan Köstence Şehri'nde bir Türk motoru batırılmış ve batan motorda beş Türk vatandaşı kaybolmuş, iki Türk vatandaşı ise karaya çıkmayı başarmıştır. Türkiye bu olay üzerinde derhal Romanya makamlarından bilgi istemiştir.³¹⁸

Balkan İttifakı'nın kısa süresinde içerisinde çözülmesi ile yeni çözüm yolları aranmış ve bu çözüm yollarından en ciddi olanı Romanya³¹⁹ Başbakanı Stoica tarafından 1957 yılında ortaya atılmıştır.

Romanya Başbakanı Chivu Stoica, 17 Eylül 1957'de Arnavutluk, Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya ve Türkiye Başbakanlarına birer mesaj göndermiş ve iş birliği çağrısında bulunmuştur. Stoica Planı'nda iki önemli nokta vardı. Birincisi, Balkanlar bölgesinin altı ülkesini içine alan bir çağrı ve ikincisi de Balkan devletleri arasında

³¹³ *Milliyet*, 24 Haziran 1951. Hikmet 25 Temmuz 1951 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile Türk Vatandaşlığından çıkarılmıştır. Ancak 58 yıl aradan sonra Hikmet tekrar Bakanlar Kurulu Kararı ile 5 Ocak 2009 tarihinde tekrar Türk Vatandaşlığına alınmıştır.

³¹⁴ *Milliyet*, 06 Eylül 1951.

³¹⁵ *Milliyet*, 7 Kasım 1951.

³¹⁶ *Milliyet*, 19 Nisan 1952.

³¹⁷ *Milliyet*, 23 Nisan 1952.

³¹⁸ *Milliyet*, 21 Ekim 1952.

³¹⁹ Romanya Türkiye'nin NATO'ya girişini protesto etmiş ve büyük tepki göstermiştir.

genel ilkelerin kurulmasıdır.³²⁰ Stoica şimdiye kadar yapılan girişimlerin başarısız olduğuna vurgu yapmış ve mesajına şunlara yer vermiştir;

“Şunun üzerine önemle durmak isterim ki, Balkan devletleri arasındaki anlayış, ne bazı Balkan devletlerinin diğerlerine karşı bir gruplaşması ve ne de Balkan bölgesinin dışında kalan devletlerle dostluğu geliştirme yolunda bir engel olacaktır.”

Bu planın en önemli noktaları şunlardır;

- Balkanlarda ekonomik ve kültürel gelişmenin şu aşamasında, ülkeler arasındaki ilişkilerin gelişme ve kuvvetlenme imkânları çok büyüktür: Dünya’nın iki zıt kutba bölündüğü bu dönemde bölge devletlerinin karşılıklı ilişkileri yararlı olabilir ve başka bölgeler içinde örnek teşkil edebilirdi.
- Balkanların bazı devletleri arasında çözümlenmemiş problem ve uyuşmazlıklar vardır. Bunlar işbirliği ile engellenmelidir: Bölge devletlerinden bazılarının karşılıklı olarak sorun yaşadığı bir gerçektir. Burada kast edilen Türkiye ve Yunanistan arasında “Kıbrıs Sorunu”, Bulgaristan ile Türkiye arasında “Göç Sorunu” ve yine Yugoslavya ile Bulgaristan arasında Makedonya sorunları olabilir.
- Ekonomik iş birliğinin geliştirilmesi Balkan ülkelerinin yararına olacaktır. Ortak ekonomik teşebbüslere geçilmelidir: İhmal edilen konulardan biri bölge devletlerinin ekonomik olarak bir araya gelememesidir. Siyasi sorunlar yüzünden devletler ekonomik manada bir araya gelmeye vakit bulamamışlardır.
- Balkan halkları arasında kültürel bağlar kuvvetlendirilmelidir: Birliktelik anlamında en çok unutulmuş konu bu olarak görülmektedir. Kültürel iş birliği halkları yakınlaştırabilir, anlayış ve dostluk kazandırabilirdi.³²¹

Romanya Başbakanı Stoica, Balkan devletleri başbakanlarının bir arada olacağı bir konferans toplanmasını teklif etmiş ve bu konferansa Romanya’nın ev sahipliği yapabileceğini belirtmiştir. Bahsi geçenler içerisinde Komünist sisteme yakın olan devletler Sovyetler Birliği Komünist Partisi’nin XX. Kongresinde yaratılan ılımlı ortamından yararlanmak istemiştir. Bu birliktelik teklifi Bulgaristan ve Arnavutluk

³²⁰ Tuncer, *Menderes’in Dış Politikası*, 88.

³²¹ Sander, *Balkan Gelişmeleri*, 148-150.

tarafından kabul görmüş, Yugoslavya tarafından ise bütün Balkan devletlerinin katılması şartı ile kabul edilmiştir.³²² Bu teklife Türkiye ve Yunanistan ret cevabı vermiştir.³²³

Balkan devletleri Türkiye'nin ret cevap vermemesi için uzun uğraşlar vermiş ve en azından işbirliği için kapılarını kapatmamasını istemişlerdir.³²⁴ Türkiye de ise bu plan asla büyük oranda yankı bulmamış ve adeta yok sayılmıştır. Devlet yetkilileri konuşmamış ve basın sadece bunu bir Sovyet Propagandası olarak görmüştür. Ayrıca Türkiye 1954 sonra Balkanlar'ı boş bırakmış politik olarak ağırlığını Orta Doğu'ya vermiştir.

Başbakan Stoica, Balkanlar'da iş birliği önerisini 1959 Haziranı'nda bir kez daha yinelemiştir. Teklifin en önemli noktası Balkanlar'da atomdan arındırılmış bir bölge oluşturulmasıyla ilgiliydi. Aslında burada temel amaç ABD'nin 1958 ve 1959 yıllarında Türkiye, Yunanistan ve İtalya'ya kurmuş olduğu füze sistemlerinin kaldırılmasını sağlamaktı. Böyle bir önerinin arkasında ise SSCB'nin olduğu gayet açıktı.³²⁵

SSCB bu plana sessiz kalan devletler için tehditler savurmuş ve plana dâhil olunması için baskı uygulamaya başlamıştır. SSCB, 25 Haziran 1959 tarihinde İtalya, Yunanistan, Türkiye, İngiltere, Fransa ve ABD'ye birer öneri vermiş ve atomdan arındırılmış bölge istemiştir.

³²² Tuncer, *Menderes'in Dış Politikası*, 88, 89. Cumhuriyet, 19 Eylül 1957.

³²³ Türkiye'nin böyle bir teklife neden ret cevabı verdiği hakkında net bir bilgi yoktur. Ancak kısa bir süre önce öncülüğünü yapmış olduğu Balkan Paktı kısa ömürlü olmuş ve yine teklifin yapıldığı dönemde Yunanistan ile yaşanan sorunlar Türk dış politikasını büyük oranda zaten meşgul etmiştir. Türkiye ayrıca bu plan teklifinin altında SSCB olduğunu düşünmüştür. Bu plana dâhil olmak demek Komünist baskılarına açık olmak demektir. Oral Sander konu hakkında şunları belirtmek; "Planın sunulduğunda Moskova'nın hiçbir rolü olmaması mümkün değildir. 1955 yılında başlayan Doğu-Batı detantının nispeten yumuşak havası içinde çekirdekli gücünü hızla geliştirmekte olan SSCB için Doğu ve Güney Avrupa'da atomdan arınmış ve tarafsız bir devletler grubunun bulunması her bakımdan yararlı olacaktır. Ayrıca zaten Romanya Moskova'ya danışmadan, tamamen bağımsız bir şekilde böyle bir plan ortaya atamazdı. Sander, *Balkan Gelişmeleri*, 152, 153.

³²⁴ *Cumhuriyet*, 26 Eylül 1957.

³²⁵ Tuncer, *Menderes'in Dış Politikası*, 89.

Sander'e göre;

*“Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkileri bozan önemli ve belki de belli başlı engel ortadan kalmış ve Balkan Paketi'nin canlandırılacağı haberleri yayılmaya başlamıştı.”*³²⁶

Türkiye, 13 Temmuz 1959'da Sovyetlerin vermiş olduğu bu öneriyi reddetmiştir.³²⁷ Türkiye aslında bu iki teklifte de Yunanistan'ın teklifleri kabul edeceğinden büyük endişe duymuştur. Türkiye'nin neden böyle endişeye kapıldığı tam olarak belli değildir. Yunanistan da ret cevabını SSCB'ye değil Türkiye gibi doğrudan Romanya'ya cevap vermiştir. Bu ret cevabı ile Türkiye için *“Stoica Planı”* defteri kapanmış oluyordu.

1.4.2. Ticari İlişkiler

Türk-Romen ilişkileri her ne kadar bu dönemde siyasi anlamda sıkıntılı süreçler geçirse de ticari, kültürel ve sportif alanlarda daima bir yakınlaşma meydana gelmiştir. Türkiye ve Romanya arasında ticari olarak birçok ikili görüşme yapılmış giderek artan bir ticaret hacmi yakalanmıştır. Romanya ticari olarak bazı kararlar almış ve denetim yaparak Türkiye ile ihracat yapacağını belirtmiştir.³²⁸ Romanya Ticaret Ataşesi Mr. Polon eşi ile beraber Ankara'ya gelmiş ve ticareti geliştirmek adına görüşmeler yapmıştır.³²⁹ 1954 yılında ise Türkiye ve Romanya arasında hamsi ticaretini ön gören bir anlaşma yapılmıştır.³³⁰ İhraç ve ithal malların kontrolleri için iki ülke arasında bir de geniş kapsamlı protokol imzalanmıştır.³³¹ Daha sonra bir milyon dolarlık ticaret hacmi anlaşması ilgili birimlere gönderilmiştir.³³² Bu ticari ilişkilerin gelişmesi üzerine Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı 15 milyon liralık bir bütçe daha hazırlamıştır.³³³ Bunun

³²⁶ Sander, *Balkan Gelişmeleri*, 155.

³²⁷ *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1959.

³²⁸ *Milliyet*, 9 Mayıs 1951.

³²⁹ *Milliyet*, 16 Kasım 1953.

³³⁰ *Milliyet*, 5 Ocak 1954.

³³¹ *Milliyet*, 7 Ocak 1954. Bu protokol kapsamında balık, narnciye, kuru meyve, mangal kömürü, kereste ihracat ve ithalatı konuşulmuştur. Bu iş için Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası ve Romanya Devlet Bankası'nda özel hesaplar açılmıştır.

³³² *Milliyet*, 12 Ocak 1954. Türkiye Romanya'dan; kereste, çimento, pencere camı, Romanya ise Türkiye'den; balık, keten tohumu, narnciye, fındık, üzüm kurusu ve incir alacaktır.

³³³ *Milliyet*, 4 Mayıs 1954.

akabinde yine bir ek protokol imzalanmıştır.³³⁴ Romanya'ya buğday ve pirinç satışı içinde bir antlaşma yapılmıştır.³³⁵

Ticari faaliyetler hızlı bir şekilde artarken Romanya Ticaret Odası ile Türk Ticaret Odası Başkanı Sait İbrahim Esi kereste ticareti için bir görüşmek gerçekleştirmiştir. 1956 yılında ise Türkiye-Romanya arasında bir tütün anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşma ile Romanya Türkiye'den tütün almaya başlamıştır.³³⁶ 1957 yılında Romanya'dan 5 milyon tutarında malzeme alınmıştır.³³⁷ Türkiye ise daha sonra Romanya'dan 200 bin ton mangal kömürü almıştır.³³⁸

1.4.3.Kültürel ve Sportif İlişkiler

İki ülke arasında kültürel ve sportif ilişkiler ticari ilişkiler kadar yoğun olmasa da önemlidir. 1954 yılında Türkiye'de Olgunlaşma Enstitüsü'nde Romen El İşleri Sergisi açılmıştır.³³⁹ 13 Haziran 1954'de Belgrad'ta yapılacak olan Avrupa Kadın Basketbol Şampiyonası için dokuz ülke çağrılmıştır. Romanya ile aynı grupta olan Türkiye Şampiyonaya katılmayacağını bildirmiştir.³⁴⁰ Romen Folklor ekibi Türkiye'ye gelerek üç farklı oyun gösterisi yapmış ve büyük ilgi toplamışlardır.³⁴¹ Türkiye'de yapılacak olan Dünya Güreş Şampiyonasına da Romanya'da katılmıştır.³⁴² Ayrıca Türk-Romen sportif faaliyetlerini geliştirmek için Voleybol ve Kürek dallarında görüşmeler gerçekleştirilmiştir.³⁴³ Atletizm yarışması içinde Türkiye'den Romanya'ya dokuz atlet ve bir idareci gönderilmiştir.³⁴⁴

³³⁴ *Milliyet*, 23 Mayıs 1954.

³³⁵ *Milliyet*, 9 Temmuz 1954, *Milliyet*, 20 Temmuz 1954. İlk etapta Romanya'ya 3700 ton buğday satılmıştır. Pirinç satışı ise iki parti olarak yapılmıştır. İlk etapta 1500 ton daha sonra 1000 ton pirinç satılmıştır.

³³⁶ *Milliyet*, 5 Haziran 1956.

³³⁷ *Milliyet*, 17 Mayıs 1957. Bu malzemeler; Peynir mayası, resim fırçası, tutkal, yağ ve suni boyadır.

³³⁸ *Milliyet*, 14 Kasım 1957.

³³⁹ *Milliyet*, 4 Ocak 1954.

³⁴⁰ *Milliyet*, 16 Mayıs 1954.

³⁴¹ Bu gösterilerden elde edilecek gelir Kapalıçarşı'da çıkan yangında zarar gören esnaflara dağıtılmıştır. *Milliyet*, 24 Aralık 1954.

³⁴² *Milliyet*, 23 Mart 1956.

³⁴³ *Milliyet*, 4 Nisan 1956.

³⁴⁴ *Milliyet*, 28 Ağustos, 1956.

Romanya-Yugoslavya Güreş maçları için Romanya Güreş Federasyonu Türkiye'den hakem talebinde bulunmuş ve talep olumlu karşılık almıştır.³⁴⁵ Futbolda da Türkiye'nin önemli kulüplerinden olan Galatasaray Romanya takımı Dinamo Bükreş'e konuk olmuş ve maçı 3-1 kaybetmiştir.³⁴⁶ Basketbolda da önemli gelişmeler olmuş Türkiye temsilcisi Modaspor Romanya'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Romen basket takımı Dinamo, iade-i ziyaret için 19 Kasım- 2 Aralık 1956 tarihlerinde Türkiye'de bulunmuştur.³⁴⁷ Yine Romanya'dan 45 kişilik bir basket ve jimnastik ekibi Türkiye'ye gelerek gösterilerde bulunmuşlardır.³⁴⁸

³⁴⁵ *Milliyet*, 21 Mayıs 1956.

³⁴⁶ *Milliyet*, 27 Ağustos, 1956.

³⁴⁷ Bu sürede bir turnuva yapılmış ve turnuvaya Galatasaray, Fenerbahçe, Modaspor ve Dinamo Basket takımları katılmıştır. *Milliyet*, 17 Ekim 1956.

³⁴⁸ Bu ekip İstanbul, İzmit ve Ankara'da gösteriler yapmıştır. Türkiye ise bu gösteriler için iade-i ziyaret yapacağını belirtmiştir. *Milliyet*, 18 Ocak 1957.

İKİNCİ BÖLÜM

BÖLGEDE BİRLİK KURMA ÇABALARI; BALKAN PAKTI

2.1. BALKAN PAKTI VE İTTİFAKINI HAZIRLAYAN ORTAM

II. Dünya Savaşı sonrasında Türk dış politikasına hâkim olan ana ilke Sovyetlerden duyulan endişe olmuştur. 4 Mayıs 1950 tarihinde iktidara gelen Demokrat Parti'nin en çok önem verdiği konulardan birisi dış politikada bölgesel ittifaklara yönelmektir. Bölgesel ittifaklara yönelmenin temelleri ise Atatürk dönemine dayanıyordu.

NATO kanadının Orta Doğu'ya uzatılması konusunda Türkiye'nin öneminin artması ile Türkiye ve Yunanistan 18 Şubat 1952'de NATO'ya resmen alınarak Sovyet baskılarına karşı gerek savunma gerekse güvenlik anlamında Batı'dan bir teminat almıştı.³⁴⁹ Bu kalıcı barışı korumak için ittifak arayışına girmiş olan DP, Balkanlar'a yönelmiş ve Balkanlar'da pakt için adımlar atmaya başlamıştır. 1934 yılında imzalanmış olan Balkan Antantının faydalarına inanan DP'nin amacı onu tekrar diriltmekti.³⁵⁰

Komünist yapılanmadan dışlanan ve müttefikler tarafından ikinci sınıf devlet muamelesi gören Yugoslavya Balkanlarda güvenliğini tehlikede görüyordu. Çünkü Yugoslavya üç Sovyet uydu devleti olan (Bulgaristan, Romanya, Macaristan) tarafından bir hat şeklinde sarılmıştı ve bu durum devam ettiği sürece kendini güvende hissetmeyecekti. Bu durum ise Yugoslavya'yı Türkiye ve Yunanistan ile anlaşma yoluna itecekti.³⁵¹

Sovyetler ile zaten ideolojik olarak görüş ayrılığına düşen Yugoslavya kendi şartlarına uygun bir komünist sistem kurmaya çalışmıştır.³⁵² Bu şekilde Sovyetler ile bir ayrılık yaşayan Yugoslavya kendi ülkesinde Sovyet faaliyetlerine son verince Kominform'dan çıkarıldı. Bu olay üzerine Sovyetlerden resmi olarak kopan Yugoslavya

³⁴⁹Yuluğ, Tekin Kurat, "Elli Yıllık Cumhuriyet'in Dış Politikası 1923-1973", *Belleten*, XXXIX/154, Ankara 1975, 283.

³⁵⁰Gümüş, *1950-1960 Arası Türk Dış Politikası*, 82.

³⁵¹Tuncer, *Menderes'in Dış Politikası*, 77-78.

³⁵²Yavuz Sezer, *Demokrat Parti'nin İlk İktidar Yıllarında Balkan Politikası*, (Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006, 55, 56.

Türkiye aracılığı ile batılı devletlerin yanına çekilmek istenmiştir.³⁵³ Hatta Başbakan Menderes Yugoslavya'nın NATO'ya alınmasını bile önermiştir.³⁵⁴ Bunun sonucunda Yugoslavya hızlı bir şekilde batılı devletlere yaklaşmıştır. Böylece NATO dışında Balkanlarda ve Orta Doğu'da kurulacak ittifaklara karşı SSCB çevrelenmiş olacak hem de NATO'nun askeri savunması Amerika'dan İran'a kadar uzanmış olacaktı.³⁵⁵

Yunanistan ise komşuları tarafından desteklenen bir iç savaştan yeni çıkmıştı. Bulgaristan'a karşı savunmakta zorlandığı Rodop dağları üzerinde bir sınırı vardı ve bu sınır yüzünden Bulgaristan ile arası bozuktu. Bulgaristan, Yunan çetelerini destekliyor ve II. Dünya Savaşı'ndan kalma tamirat borçlarını talep ediyordu. Sovyet tehdidi ise Yunanistan'ın en büyük korkusu idi. Arnavutluk ve Makedonya'nın Sovyetlere yakın durması ise Yunanistan'ın sınır güvenliğini tehlikeye sokuyordu.³⁵⁶

Menderes'in aktif dış politikası kapsamında istediği “*Atlantik'ten Pakistan'a kadar Güvenlik Zinciri*” politikası ile hareket ederek bir Balkan Paktı kurmaya çalışmıştır. Ona göre Türkiye'nin konumu oldukça önemli ve birlik kurmak için yeterli idi.³⁵⁷ Bulgaristan'ın 1950-1951 yılında Türk nüfusunu tehcir hareketi Türkiye de bir endişe uyandırmıştır.³⁵⁸ Türkiye bu endişeler ile batılı devletlere yakınlaşmış ve diğer devletleri batı bloğuna dâhil etmek için öncülük etmiştir. Sovyetler Birliğine bağlı Balkan devletlerinin Balkanlar'daki yayılmacı politikaları Yunanistan, Yugoslavya ile Türkiye'yi bir araya getiren en önemli etken olmuştur. Ayrıca yine bu üç devleti bir araya getiren diğer önemli unsur da aralarında çıkar çatışmalarının olmamasıdır.³⁵⁹

Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya dâhil olması da Sovyetlerce sert tepki ile karşılanmıştı. Türkiye bu durumda mecburen kendi bölgesinde yeni savunma sistemleri kurmak ve bölgesel olarak da bu konuda başarılar kazanmak istemiştir. Böyle bir pakta

³⁵³Sander, *Balkan Gelişmeleri*, s. 84-85; Cüneyt Göreci, *Türk Basınında “İkinci Balkan Antantı”* (1952-1955), (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2004, 31-34.

³⁵⁴Sibel Turan, “Balkanlar İle İlişkiler”, *Türk Dış Politikası 1919-2008*, (Ed: Haydar Çakmak) Ankara 2008, 473.

³⁵⁵Melek Fırat, *1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1*, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 1919-1980, C: I, (Ed: Baskın Oran) İstanbul 2005, 588.

³⁵⁶Sander, *Balkan Gelişmeleri*, 86.

³⁵⁷Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, 51.

³⁵⁸Göreci, *Türk Basınında “İkinci Balkan Antantı”*, 35.

³⁵⁹Tuncer, *Menderes'in Dış Politikası*, 78.

zaten ABD'nin de destekliyor olması³⁶⁰ Türkiye'nin önünü oldukça açmış ve Türkiye'ye rahat hareket alanı sağlamıştır.

1952 yılında Tito'nun Türkiye ve Yunanistan ile işbirliğine gireceği belli olunca, Sovyetlerin de Yugoslavya üzerinde olan baskısı Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'yı bir araya getirmiştir. Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün 20-25 Ocak 1953 tarihlerinde Belgrad'a yaptığı ziyaret bu paktın temellerini oluşturacaktır. Türk-Yugoslav görüşmeleri sonrasında bir üçlü pakt imzalanacağı net olarak belirtilmiştir.

2.1.1. Paktın İmzalanması ve Sonuçları

Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında yapılan görüşmelerin hızlanması ABD ve İngiltere'nin dikkatini çekmiştir. 1952 yılı Türk-Yunan-Yugoslav askeri temasları ile geçmiş ve başarılı görüşmeler olmuştur.³⁶¹

Dış İşleri Bakanı Fuat Köprülü'nün 20-25 Ocak 1953'de Belgrad'a yapmış olduğu ziyaret Balkan Paktının temel taşını oluşturmuştur. Hatta Yugoslav Lider Tito bir üçlü anlaşmanın imzalanmasını için acele edilmesini istemiş ve aksi takdirde “*Tarihi ve Meş'um bir hata olur*” tabirini kullanmıştır.³⁶² Bu ziyaret bittiğinde 26-29 Ocak'ta Köprülü Atina'ya bir ziyaret gerçekleştirmiş ve bu ziyaretin önemli sonucu olarak da üç devlet arasında bir paktın imzalanacağı açıklanmıştır.³⁶³ Tüm bu ziyaretler sonucunda yurda dönen Köprülü Dış İşleri Komisyonuna ayrıntılı bilgiler vermiştir. Ayrıca TBMM'den bir heyet Ocak 1953'te Yugoslavya'ya gitmiş ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar Yugoslav Lideri Tito'ya barışa yönelik çabaları için bir tebrik telgrafi göndermiştir.³⁶⁴ Şubat 1953'te Balkanlar'da bir ittifak yapılacağı kesinlik kazanmış, anlaşma metninin Atina'da hazırlanacağı imzaların ise Ankara'da atılacağı belirtilmiştir.³⁶⁵

³⁶⁰ Atina-Ankara-Belgrad arasındaki görüşmelerin hızlandığı Ağustos 1952'de ABD Kara Kuvvetleri Müsteşar Yardımcısı Frank Pace'nin bu üç başkenti ziyaret etmesi ABD'nin verdiği desteğin açık göstergesidir. İnal, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti*, 235.

³⁶¹ BCA, Fon Kodu: 30. 01. 00. 00, Yer No: 102. 635. 2.

³⁶² *Milliyet*, 7 Şubat 1953.

³⁶³ Tuncer, *Menderes'ın Dış Politikası*, 81.

³⁶⁴ Sakin, Salep, *Türkiye-Yunanistan-Yugoslavya İlişkileri*, 152-153.

³⁶⁵ *Milliyet*, 11 Şubat 1953.

Balkan Paktı veya resmi adıyla Dostluk ve İşbirliği Antlaşması Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında 25 Şubat'ta Atina'da hazırlanmış ve üç devlet tarafından 28 Şubat 1953'te Ankara'da imzalanmıştır.³⁶⁶ Bu anlaşmaya göre:

- Taraf devletler müşterek meselelerde istişarede bulunacaklar, Dış İşleri Vekilleri, milletlerarası siyasi durumu tetkik etmek ve gereken kararları almak için senede bir kez, lüzumu üzere daha fazla konferans halinde toplanacaklardır.
- Üç devlet, kendi mıntıklarında sulh ve emniyetin devamı için müşterek gayretlerine devam ederek emniyetlerini ilgilendiren konuları birlikte tetkik edeceklerdir.
- Taraf devletlerin Genel Kurmay Başkanlıkları ahenkli kararlar alabilmek için savunma meselelerine dair tespit edecekleri görüşleri hükümlerine arz etmek için işbirliği içerisinde olacaklardır.
- İmzacı taraflar aralarındaki ekonomik, tetkik ve kültürel işbirliğine devam edecekler, meseleleri halletmek için gerekli antlaşmaları yaparak teşkilat kuracaklardır.
- Aralarındaki herhangi bir anlaşmazlık durumunda Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda tespit edilmiş barışçı yollar ve dostane ilişkilerle anlaşmazlıklar ortadan kaldırılacak ve taraflar birbirlerinin iç işlerine karışmayacaklardır.
- İmzacı taraflar birbirlerinin aleyhlerine olacak bir ittifaka ve antlaşmaya katılmayacaklarını kabul etmişlerdir.
- İmzacı taraflar antlaşmanın imzalandığı tarih itibariyle üçüncü bir devlet veya milletlerarası yürürlükte olan bir antlaşmanın imzalanması antlaşmaya aykırı olmadığı ve ileride bu anlaşmaya muhalif olabilecek herhangi bir milletlerarası antlaşmaya girişmeyeceklerini beyan etmişlerdir.
- Türkiye ve Yunanistan'ın 4 Nisan 1949'da kurulan Kuzey Atlantik Paktı'ndan doğan hak ve görevlerine bu antlaşmanın hiçbir şekilde tesir etmeyeceği ve tesir eder şekilde yorumlanamayacağı belirtilmiştir.
- Antlaşmanın yürürlüğe girişinden itibaren bu antlaşmaya katılmaları yararlı olacak her devlet aynı şart ve haklar ile bu antlaşmaya katılabilecekler ve

³⁶⁶ BCA, Fon Kodu: 30. 01. 00. 00, Yer No: 61. 376. 5, Kodaman, “Menderes'in Dış Politika Felsefesi ve Uygulamaları”, 52.

kendilerine verilecek iltihak name ile antlaşmanın taraflarından birisi olacaklardır.

- Antlaşmanın Fransızca metni geçerli olacak, ilgili devletler antlaşmayı tasdik ettikten sonra tasdiknameler Belgrat'a Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı'na emanet edilecek, en son tasdiknamenin gönderildiği tarihte yürürlüğe girecektir. Antlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren beş yıl sonra imzacı taraflar bir yıl önce ihbarda bulunmak kaydıyla taraf olmaktan çıkabileceklerdir.³⁶⁷

Bu antlaşmanın imzalanmasından sonra Türk Dışişleri Bakanı Köprülü, Yunan Dışişleri Bakanı Stephanopoulos, Yugoslav Dışişleri Bakanı Popoviç birer konuşma yapmıştır.³⁶⁸ İlk kez bir sosyalist devlet SSCB yörüngesinden çıkmış ve kendi ulusal isteğiyle Batı ile resmen işbirliği yapmıştır.³⁶⁹

Balkan Paktı'nın imzalanmasından sonra Sovyet Lideri Stalin ölmüş ve SSCB dış politikalarında bir yumuşama ve değişim başlamıştır. Stalin'den sonra SSCB Atine, Ankara ve Belgrad'a karşı ılımlı politikalar izlemeyi sürdürmüş ve Türkiye'ye vermiş olduğu notasında ise bir toprak talebinde olmadıklarını beyan etmişlerdir.³⁷⁰

Bu gelişmelere ilaveten üç dış işleri bakanı 4-11 Temmuz 1953 tarihlerinde Atina'da bir araya gelmiş ve ilk toplantılarını yapmışlardır. Ön görülen askeri görüşmeler 15-20 Kasım 1953'te Belgrad'ta yapılmış ve ortak savunma konusu konuşulmuştur. Balkan Paktı'nın en belirgin özelliği ise imzacı devletlerin genelkurmayları arasında iş birliğinin ön görülüyor olmasıydı. Ayrıca siyasi ve kültürel işbirliğini güçlendirmek için 7 Kasım 1953 tarihinde Belgrad'ta bir anlaşma imzalanmıştır.³⁷¹

³⁶⁷Sakin, Salep, Balkanlarda Güvenlik Arzusu, 179-180; Göreci, Türk Basınında "İkinci Balkan Antantı", 41-42.

³⁶⁸Milliyet, 1 Mart 1953.

³⁶⁹Tuncer, Menderes'in Dış Politikası, 82.

³⁷⁰Sander, Balkan Gelişmeleri, 101-103.

³⁷¹Tuncer, Menderes'in Dış Politikası, s. 82-83; Sander, Balkan Gelişmeleri, 104-105; Bağcı, Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar, 51-55. Faruk Sönmezoğlu, Türk Dış Politikası, İstanbul 2006, 89-92.

2.1.2. Balkan İttifakı

Balkan Paktı'nın bir ittifak antlaşması haline dönüşmesi Yugoslav lider Tito'nun çabaları ile başlamıştır. Tito 12-16 Nisan 1954 tarihlerinde gerçekleştirmiş olduğu Ankara ziyaretinde üç devlet arasında ittifakın imzalanmasını istemiştir. Tito ardından Atina'ya da bir ziyarette bulunmuş ve orada da tekrarlamıştır. Bir ittifak antlaşmasının imzalanacak olması açıkça belli olduktan sonra İtalya ve Yugoslavya arasında halen devam eden Triyeste sorunun ABD ve İngiltere'yi kaygılandırmıştır.³⁷²

Menderes'in 1 Haziran'da ABD'ye yapmış olduğu ziyaret ve giderken ve gelirken de Atina'da Yunan Başbakanı ile görüşmeleri Yugoslavya'nın yaşamakta olduğu Triyeste sorunu içindir. Menderes'in ABD ziyaretinin bu tarihe denk gelmesi muhtemelen Balkan İttifakının zaman kaybı olmadan imzalanmasının ABD yöneticilerine inandırılmak istediğidir.

Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında Balkan İttifakı, Türkiye Dışişleri Bakanı Köprülü, Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanopulos ve Yugoslavya Dışişleri Bakanı Popoviç tarafından 9 Ağustos 1954'te Yugoslavya'nın Bled kentinde imzalandı.³⁷³ Bu antlaşma 28 Şubat 1953 tarihinde Ankara'da imzalanmış olan antlaşmanın resmi bir ittifaka dönüşmüş haliydi.³⁷⁴

- Taraflar anlaşmazlıkları BM hükümlerine göre çözeceklerdir.
- Taraf devletlerden birine yapılan saldırı hepsine birden yapılmış sayılacak ve BM'nin 51. Maddesine istinaden silahlı kuvvet kullanımı dahil saldırıya uğrayan tarafa yardım etmek hususunda mutabık kalmışlardır...
- İmzacı taraflar antlaşmanın gayesine ulaşması için müdafaa kuvvetlerinin takviyesini sağlamada birbirlerine yardım etmeyi taahhüt etmişlerdir.
- Bu antlaşma ile Dış İşleri Bakanlarından oluşan Daimi Konsey Kurulmuştur...
- Antlaşmanın ikinci maddesinde belirtilen durumlar ortaya çıktığı zaman imzacı taraflar hemen istişareye girecek ve Daimi Konsey ek tedbirler için derhal toplanacaktır.

³⁷² Sönmezoğlu, *Türk Dış Politikası*, 92.

³⁷³ Melek Fırat, *1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1*, 590- 591.

³⁷⁴ Salih Işık, *Balkan Antantı, Balkan Paktı ve Türkiye*, (Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Edirne 2011, 122-128.

- Milletlerarası durumun bozulması ve imzacı tarafların bulunduğu bölgenin de tehlike içerisinde olması durumunda İmzacı taraflar bölgelerinde ki bu duruma karşı koymak için BM'nin gayelerine uygun olarak alınması icap eden tedbirler için Daimi Konsey de dâhil acilen görüşme için toplanacaktır.
- İmzacı taraflar maruz kaldıkları silahlı tecavüzden ve almış oldukları meşru müdafaa tedbirlerinden BM Emniyet Konseyi'ne derhal bilgi vereceklerdir...
- İmzacı taraflar birbirlerinin aleyhine hiçbir birleşmeyi iltihak etmeyecek ve bu antlaşmaya aykırı hiçbir taahhüde girmeyeceklerdir.
- Ayrıca taraflar bu antlaşmanın hükümlerinin BM Antlaşması'ndan doğan hak ve görevlere tesir etmeyeceği ve tesir eder şekilde yorumlanamayacağını kabul etmişlerdir.
- Bu antlaşma aynı zamanda Türkiye ve Yunanistan'ın Kuzey Atlantik Paktı Antlaşması'ndan doğan hak ve görevlerine tesir edemeyeceği gibi tesir eder şekilde de yorumlanamayacaktır.
- 28 Şubat 1953 Ankara Antlaşması'nın bu antlaşma ile kaldırılmayan hükümlerinin yürürlükte olduğunu ve Ankara Antlaşması'nın yürürlük süresinin de Bled Antlaşması ile aynı olduğunu kabul etmişlerdir.
- Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nın 9. Maddesi hükümleri aynı şartlarda bu antlaşma için de geçerli olacak.
- Bu antlaşma 20 yıl geçerli olacak...
- Bu antlaşma akit tarafların kendi anayasalarına göre tasdik edilecek olup son tasdikten sonra tasdiknamenin Yunanistan Krallığı Dış İşleri Bakanlığı'na ulaştırılmasından sonra yürürlüğe girecek olup, BM nezdinde tescil ettirilecektir.³⁷⁵

Anlaşma 16 Şubat 1955'te TBMM tarafından onaylanmıştır.³⁷⁶ Bu ittifak ABD ile İngiltere'de büyük bir sevinç ile karşılanmıştı, çünkü Yugoslavya'nın Batı sistemi içine girmiş olması Balkanlar'da Batı dünyası için bir güvenlik koridoru oluşturuyordu. Türkiye Balkan İttifakını meydana getirmekle Yugoslavya'yı komünist bloktan kurtararak Batı'ya yanaşmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Türkiye bu ittifakta öncü

³⁷⁵Sakin, Salep, *Balkanlarda Güvenlik*, s. 206-208, Horay, *Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin Avrupa Politikası*, Kocaeli, 117-118.

³⁷⁶*Cumhuriyet*, 17 Şubat 1955.

rol oynamakta kalmamış karşılıklı diyaloglara da önem vermiştir. Bu amaç doğrultusunda bir Danışma Meclisi kurulmuştur.³⁷⁷

2.1.2.1. Balkan Paktı'nın Dağılması

Balkan Paktı veya Balkan İttifakı'nın NATO'nun sağ kanadını ve özellikle Bakanlar Bölgesini güçlendirmiş olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Ancak taraf devletlerin samimiyetsiz olması yüzünden bu girişimler sağlam bir zemine oturtulamamıştır. 1955 yılına gelindiğinde Mayıs-Haziran aylarında SSCB Başkanı Nikolay Bulganin ve SBKP Genel Sekreteri Nikita Kruşçev³⁷⁸ Belgrad'ı ziyaret etmişler Yugoslavya ile ılımlı mesajlar vermişlerdir.³⁷⁹ Tito SSCB'nin bu olumlu tavırlarına karşılık yumuşak mesajlar vermiştir. Yugoslavya'nın SSCB ile tekrar yakınlaşmaya başlaması Balkan İttifakına olan bağlılığını zayıflatmaya başladı. Tito'nun Balkan Paktı bağlamında İtalya ile yaşamış olduğu Trieste sorununu çözmesi,³⁸⁰ dış politika da kendini Batı'ya bağlamış olan Türkiye ve Yunanistan ile artık anlaşmasına gerek kalmadığını göstermiş oluyordu. Yugoslavya bu aşamada Bandung Konferansı'ndan³⁸¹ sonra "*Bağılantısızlar Grubunun*" öncüsü olmak için hareket etmeye başlamıştır.³⁸² Tito, SSCB ile de yakınlaşmanın uzun sürmeyeceğini ve tamimiyle onlara bağımlı olmanın ilerleyen yıllarda kendileri için sorun yaratacağını anlamış ve Bağılantısızlar Grubuna yönelmek istemiştir.³⁸³

Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan "*Kıbrıs Sorunu*" da Balkan Paktı'nın zayıflamasına yol açmıştır. Kıbrıs sorunundan dolayı Türk-Yunan ilişkileri sarsılmış bu da Balkanlar'da işbirliğinin bozulma süreci hızlandırmıştır. Olayların BM'ye taşınması Balkan Paktı'na vurulan en büyük darbe olmuştur. Balkan İttifakının imzalanmasından daha bir hafta sonra Kıbrıs için Yunanistan'ın BM'ye resmi başvuruda bulunması

³⁷⁷Sander, *Balkan Gelişmeleri*, 112.

³⁷⁸Yeni Sovyet Lideri olan Kruşçev, Stalin'in uygulamış olduğu politikaları yararlı bulmamış ve Yugoslavya'nın Batı'ya gitme sebebi olarak bunu görmüştür. Bu duruma engel olunmazsa Yugoslavya tamamen Batı Bloğuna girer ve bu durumda SSCB için sorunlar oluştururdu. Işık, *Balkan Antantı, Balkan Paktı ve Türkiye*, 130.

³⁷⁹Sönmezoglu, *Türk Dış Politikası*, s. 92, Sibel Turan, "Balkanlar İle İlişkiler", 476.

³⁸⁰Melek Fırat, *1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1*, 588.

³⁸¹Endonezya'da 29 Afrika ve Asya ülkelerinin katılması ile gerçekleşen konferansta katılan devletler tarafından sömürgecilik reddedilmiş ve devletlerin iç işlerine karışmamak ilkesi benimsenmiştir.

³⁸²Bu ziyaretten kısa bir süre sonra Yugoslavya, Hindistan ve Mısır ile beraber bağımsız devletlerin lideri haline gelmiş ve politikalarını bu yönde belirmeye başlamıştır.

³⁸³Sander, *Balkan Gelişmeleri*, 114.

Türkiye'yi zor durumda bırakmıştır. 6-7 Eylül olayları ise ikili ilişkileri kopma noktasına getirmiştir.

Yunanistan, 1955 yılında Sürekli Konsey'in II. toplantısının Atina'da yapılmasını engellediği gibi, 6-7 Eylül olayları yüzünden de bir takım taleplerde bulunmuştur. İstanbul ve İzmir'de meydana gelen maddi hasarların karşılanmasını istemişlerdir. Sürekli Konsey bir daha toplanamamış, Sürekli Sekreterlik ise zamanla çalışamaz hale gelmiştir.³⁸⁴

Balkan İttifakı özellikle Türkiye'nin NATO'ya katılımı sonrası Batı dünyası adına attığı ilk adım olmuştur. Türkiye antlaşmalar konusunda samimi davranmış olsa da Yunanistan ve Yugoslavya bir o kadar samimi olmamıştır. Kendi ilişkilerini düzene sokmuşken Türkiye etkin politikalar izleyememiştir. Özellikle Ankara-Atina arasında ki uyuşmazlıklar Balkanlar'da askeri ve siyasi anlamda bir iş birliğinin olmayacağını en büyük göstergesi olmuştur.

Bu kopmalardan sonra Türkiye Balkanlar'da istediğini bulamamış ve yönünü Orta Doğu'ya çevirmek zorunda kalmıştır. Yunanistan ve Yugoslavya aslında iki düşman gruba bölünmüş bölgenin ikili ilişkilerini geliştirmiş ve Türkiye'yi bunun dışında tutmaya çalışmışlardır. 1934 Balkan Antantı başarısız olup zamanla işlevini yitirdiği gibi 3 Nisan 1955'te yürürlüğe giren Balkan Paktı da birkaç ay içerisinde yaşanan devletlerarası sorunlar yüzünden işlevini yitirerek kısa zaman içerisinde tarihe karışmıştır.³⁸⁵

³⁸⁴ Sezer, *Demokrat Parti'nin İlk İktidar Yıllarında Balkan Politikası*, 241, 242.

³⁸⁵ Kodaman, "Menderes'in Dış Politika Felsefesi ve Uygulamaları", 52.

SONUÇ

Türk Siyasi Tarihi'nde 1950-1960 arasında iktidarda kalan Demokrat Parti'nin politikaları ciddi anlamda incelenmeye değer bir dönem olmuştur. Türkiye bu on yıllık dönemde iki kutuplu ortamda Batı'nın askeri ve ekonomik koruması altına girmiştir. Bu koruma hem iç hem de dış politikada kendini göstermiştir. Dönemim dış politikasını şekillendiren en önemli etken ise SSCB'den gelen yayılmacı hareketlerdir. Bu yayılma özellikle Balkanlar'da kendini hissettirmiştir. Türk Dış Politika, bu yayılmadan korunmak için ABD ile çok fazla yakınlaşmış ve tüm politikalarını ona göre yönlendirmiştir. Hatta Türkiye katıldığı Bağlantısızlar Konferansı'nda dahi Batı'nın sözcülüğünü yapmaya çalışmış ve büyük tepki görmüştür. Bazen DP bu konuda kendini bile eleştirmiş ve bu eleştiriler parti içi bölünmelere yol açmıştır.

Türkiye bu dönemde geçmiş politikalarından tecrübe edinerek bölgesel anlamda ittifaklar kurmak yolunu tercih etmiştir. Bu tercihlerin en önemlisi Avrupa'ya açılan kapı olan Balkanlardır. Bölge devletlerine her konuda samimi bir şekilde yaklaşan Türkiye asla aynı samimiyeti bölge devletlerinde bulamamıştır. Bulgaristan ile yaşanan “Göç Sorunu”, Yunanistan ile yaşanan “Kıbrıs Sorunu” DP'yi ilk yıllarında çok zor durumda bırakmış adeta dönemin dış işleri ne yapacağını bilemez duruma gelmiştir. Ancak, Bulgaristan'dan gelen göçmenler için iyi bir politika izlenmiş ve göçmen sorunundan başarı ile çıkmıştır. Özellikle Kıbrıs konusunda zaman içerisinde siyasi olarak zor duruma düşen DP hızla duruma müdahale etmiş ve uluslararası alanda sorunu çözmeye çalışmıştır. Kıbrıs konusunda Türk Dışişleri başından sonuna kadar yalnız kalmış ve tezlerine destek bulmakta zor dönemler yaşamıştır. Yine bu dönemde SSCB tehditleri karşısında NATO'ya katılmak ise büyük bir saygınlık kazandırmış, rahat hareket alanı oluşturmuştur. NATO'ya girerek Türkiye aslında bölgesinde bir korunaklı alan kazanmıştır.

NATO'ya girdikten sonra zaten II. Dünya Savaşı'ndan beri siyasetini batıya çevirmiş olan Türkiye, bütün dış politika anlayışını batı istekleri doğrultusunda uygulamaya başladı. Yunanistan ve Türkiye NATO üyeliği bölgede ki diğer devletlere de örnek olmuştur. Türkiye'nin NATO'dan almış olduğu bu destek bölgesinde yapacağı ittifaklar içinde ona güç vermiştir.

Sonuç olarak on yıl boyunca kesintisiz olarak Türkiye Cumhuriyeti Tarihine yön veren DP, iki kutuplu dünya arasında tercihini ABD’den yana kullanmıştır. Batılı devletler ile de iyi geçinen DP bu süreçte askeri ve ekonomik iş birlikleri ile eskiye oranla Türkiye’yi daha güvenlik ve ekonomik oranda daha kalkınmış bir hale getirmiştir.

KAYNAKÇA

Tezler

Arslan, Gürbüz Şükrü Saraçoğlu'nun Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri: 1886-1953, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul 2014.

Asılsoy, Abdülkerim, Türk Modernleşmesi Öncülerinden Fuat Köprülü: Hayatı, Eserleri ve Fikirleri, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul 2008.

Aslan, Emel, Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti, (Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Kırşehir 2014.

Balcı, Meral, Bir Siyasetçi Portresi: Kasım Gülek Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1905-1996), (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2006.

Bektaş, Fadime, Demokrat Parti'nin Ortadoğu Politikası, (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İzmir 2006.

Çalığıuşu, Burcu, Türk Siyasi Yaşamında Emin Sazak, (Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2011.

Çalışan, Deniz, Demokrat Parti Dönemi Türkiye-Bulgaristan İlişkileri, (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İzmir, 2014.

Çelebi, Onur Gazeteciliğe Adanmış Bir Ömür: Metin Toker, (Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü) Ankara 2015.

Çıkrıkçı, Yücel Hilmi Uran'ın Hayatı, Görevleri ve Eserleri, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2002.

Elen, Murat Laiklik Açısından Demokrat Parti Dönemi Milli Eğitim Politikaları, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.

- Eltetik, Hava Fatih Rüştü Zorlu, (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Isparta 2009.
- Eşli, Filiz, Türk Demokrasisinin Gelişim Sürecinde 1954 Genel Seçimleri, (Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Kırıkkale 2010.
- Göreci, Cüneyt, Türk Basınında “İkinci Balkan Antantı” (1952-1955), (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2004.
- Gümüş, Muharrem, 1950-1960 Arası Türk Dış Politikası, (Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bolu 2006.
- Güneş, Tesfire, Demokrat Parti Dönemi Atatürk İmajı, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 2012.
- Horay, Murat, Demokrat Parti Dönemi Türkiye’nin Avrupa Politikası, (Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Kocaeli 2007.
- Işık, Salih, Balkan Antantı, Balkan Paktı ve Türkiye, (Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Edirne 2011.
- Kılınçoğlu, Fatma Milli Kalkına Partisi ve Nuri Demirağ, (Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gaziantep, 2003.
- Kınalı, Gürhan Türk Siyasi Hayatında Refik Koraltan’ın Yeri, (İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul 2017.
- Köksal, Ülkü, Yugoslavya’dan Türkiye’ye Göçler (1923-1960), (Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon 2004.

- Küçük, Mehmet Türk Demokrasi Hayatında Değişim: Demokrat Parti Örneği (1946-1957), (Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2013.
- Limon, İlker Balkanların Jeopilitiği Üzerine Bir İnceleme(Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2013.
- Muharrem Turp, Türkiye Yugoslavya İlişkileri(1923-1950),(Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Kars, 2013.
- Öksüz, Hikmet Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Atatürk Döneminde Balkan Politikası (1923-1938), (İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul 1996.
- Peköz, Nilgün Nurhan Kara, Türk Siyasi Hayatında Recep Peker, (Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi) İzmir 1999.
- Sevinç, Derya, Demokrat Parti Dönemi Türk- Yunan İlişkileri (1950-1960), (Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2012.
- Sezer, Yavuz, Demokrat Parti'nin İlk İktidar Yıllarında Balkan Politikası, (Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006.
- Tetik, İdris, Demokrat Parti'nin 1950-1960 Yılları Arasında Uyguladığı Siyasi Politikaların Türk Demokrasisine Yansımaları, (Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2015.
- Tinal, Melih, Demokrat Parti Döneminde Türkiye-Bulgaristan İlişkileri, (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2014.
- Uysal, Mehmet 1930-1938 Türkiye-Yunanistan İlişkileri (İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul 2007.

Yurdağün, Fulya, 1955-1965 Yıllarında Türkiye Basınında Kıbrıs Sorunu, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 2008.

Kitaplar

Ağaoğlu, Samet, Arkadaşım Menderes, Alkım Yayınevi, İstanbul 2004.

Ağaoğlu, Samet, Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru, Baha Matbaası, İstanbul 1972,

Ahmad, Faroz, Demokrasi Sürecinde Türkiye, Hil Yayınları, İstanbul 1977.

Ahmad, Feroz, Ahmad, Bedia Turgay, Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971), Bilgi Yayınevi, Ankara 1976.

Akın, Fatih Türkiye'de Azınlık Politikaları 6-7 Eylül Olayları, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2013.

Armaoğlu, Fahir, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1989.

Aydemir, Şevket Süreyya, Menderes'in Dramı, Remzi Kitabevi, Ankara 2004.

Babuş, Fikret, Osmanlı'dan Günümüze Etnik-Sosyal Politikalar Çevresinde Türkiye'de Göç ve İskân Siyaseti ve Uygulamaları, İstanbul 2006.

Bağcı, Hüseyin Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar, ODTÜ Yayınları, Ankara 2014.

Barlas, Mehmet, Türkiye'de Darbeler ve Kavgalar Dönemi, Birey Yayıncılık, İstanbul 2000.

Bayar, Celal Başvekilim Adnan Menderes, (Der: İsmet Bozdağ), İstanbul.

Bozidar, Jezernik Vahşi Avrupa Batı'da Balkan İmajı, (Çev: Haşim Koç) Küre Yayınları, İstanbul 2006.

Burçak, Rıfki Salim, On Yılın Anıları (1950-1960), Nurol Matbaacılık, Ankara 1998.

Çeçen, Anıl, Türkiye ve Balkanlar, Astana Yayınları, Ankara, 2016.

Demirel, Tanel, Türkiye'nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi,

Eroğul, Cem, Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, Yordam Yayınları, Ankara 2003.

Eyicil, Ahmet, Siyasi Tarih 1789-1939, Gül Yayınları, Ankara, 2005.

Gönlübol, Mehmet, Olaylarla Türk Dış Politika (1919-1995), Siyasal Kitabevi, Ankara 1969

Hakkı, Murat Metin, Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu, Alfa Yayınları, İstanbul 2007.

İnan, Süleyman, Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes, Liberte Yayınları, Ankara 2006.

İpek, Nedim, Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1994.

İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011.

Kaçmazoğlu, H. Bayram Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları, Birey Yayınları, İstanbul 1998.

Karakuş, Emin 40 Yıllık Bir Gazeteci Gözü İle İşte Ankara, Hür Yayın ve Ticaret, Ankara 1977.

Kemal Karpat, Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller, Timaş Yayınları, İstanbul, 1996.

Kocabaş, Süleyman, İnönü Dönemi Milli Şef Yönetimi ve Demokrasiye Geçiş 1938-1950, Bayrak Matbaacılık, İstanbul, 2009.

Koç, Süleyman, Dünden-Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2005.

Koçak, Cemil, İktidar ve Demokratlar Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950), II, İletişim Yayınları, İstanbul 2012

Kuyucuklu, Nazif, Balkan Ülkeleri İktisadı Bulgaristan 2, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, İstanbul 1987.

Menderes, Aydın, Babam ve Ben, Ufuk Yayınları, İstanbul 2000.

Merih, Turgay, Soğuk Savaş ve Türkiye 1946-1960, Ebabil Yayıncılık, Ankara 2006.

Mütercimler, Erol, Öke, Mim Kemal, Düşler ve Entrikalar Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası, Alfa Yayınları, İstanbul 2004.

Oran, Baskın, Türk Dış Politikası, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Öner, Kenan, Siyasi Hatıralarım ve Bizde Demokrasi, Osman Bey Matbaası, İstanbul 1948.

Özüdoğru, Şevki Avni, Şefik Avni Özdoğru'nun Serbest Fırka Hatıratı, (Haz: Abidin Temizer), İstanbul 2014.

Sakin, Serdar, Dokuyan, Sabit, Kıbrıs ve 6-7 Eylül (Menderes ve Zorlu'nun Tarihi Sınavı), IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2013.

Sakin, Serdar, Salep, Mustafa, Balkanlar'da Güvenlik Arzusu Türkiye-Yunanistan-Yugoslavya İlişkileri ve Balkan Paktı, Berikan Yayınevi, Ankara 2012.

Sander, Oral Türkiye'nin Dış Politikası, İmge Yayınevi İstanbul 2006.

Sander, Oral, Balkan Gelişmeleri ve Türkiye, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1969.

Sander, Oral, Türkiye'nin Dış Politikası, İmge Kitabevi İstanbul 2000.

Saray, Mehmet Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi III. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Hatıraları ve Belgeleri, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000.

Sarol, Mükerrerem, Bilinmeyen Menderes I, Kervan Yayınları, İstanbul 2004.

Soysal, İsmail, Balkan Paktı, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1985.

Sönmezoğlu, Faruk, Türk Dış Politikası, Der Yayınları, İstanbul 2006.

Şakir, Ziya Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Yunanistan Seyahat Hatıraları, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1953.

Şakir, Ziya, Nuri Demirağ Kimdir?, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul 2011.

Şakir, Ziya, Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Yugoslavya Seyahat Hatırası, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1954.

Şimşir, Bilal Bulgaristan Türkleri (1878-1985), Bilgi Yayınevi, Ankara 2009.

Todorova, Maria, Balkanlar'ı Tahayyül Etmek, (Çev: Dilek Şendil) İletişim Yayınları, İstanbul 2003

Toker, Metin Tek Partiden Çok Partiye, Milliyet Yayınları, İstanbul 1970.

Tuncer, Hüner, Menderes'in Dış Politikası Batı'nın Güdümündeki Türkiye, Kaynak Yayınları, İstanbul 2013.

Uslu, Nasuh, Türk Dış Politikası Yol Ayrımında, Savaş Sonrasında Yeni Sorunlar, Yeni İmkânlar ve Yeni Arayışlar, Ankara 2006.

Uyar, Hakkı, Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi, Boyut Yayınları, İstanbul 2012.

Üçarol, Rıfat, Siyasi Tarih (1789-2001), Der Yayınları, İstanbul 2006.

Yalçın, Cemal, Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara 2004.

Yalman, Ahmet Emin Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 1945-1971, IV, Yenilik Basımevi, İstanbul 1970.

Yerasimos, Stefanos, Milletler ve Sınırlar, Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu, (Çev: Şirin Tekeli) İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

Yücel, Serhan, "Menderes Dönemi"(1950-1960)", *Türkler*, XVI, Ankara 2002.

Yücel, Serhan, Demokrat Parti, Ülke Kitapları, İstanbul 2001.

Makaleler

Akıncı, Abdul Vahap, Sefa Usta, "Türkiye'de Çok partili Hayata Geçişte Etkili Olan Dış Faktörlerin Değerlendirilmesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, XXI, I, 2016, 275-288.

Albayrak, Mustafa, "Demokrat Parti Döneminde İktidar Muhalefet İlişkileri" *Demokrasi Platformu*, I, V, XVII, Ankara 2009, 131-151.

Albayrak, Mustafa, Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti, Phoenix Yayınevi, İstanbul 2004.

Balkan Savaşlarının 100. Yılında Balkan Tecrübeleri, TASAV, Rapor No: 1, Ankara 2012, 15-17.

Barlas, Dilek, "Türkiye'nin 1930'lardaki Balkan Politikası", *Çağdaş Türk Diplomasisi Sempozyumu: 200 Yıllık Süreç*, Ankara 1997.

Çolak, Filiz "Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketleri (1950-1951)", *Tarih Okulu*, XIV, İzmir 2013, 113-145.

- Çufalı, Mustafa “Türkiye Cumhuriyetinin İlk Çok Partili Genel Seçimi: 1946 Seçimleri”, *Demokrasi Platformu*, V, VXII, Ankara 2009, 43-55.
- Değerli, Esra, “Türkiye’nin Balkan Ülkelerine Yakınlaşma Çalışmaları: Balkan Paktı”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, IX, II, Eskişehir 2008, 115-134.
- Değerli, Esra, Demokrat Parti Döneminde Türkiye’nin Kıbrıs Politikası (1950-1960), *Akademik Bakış*, I, XI, İstanbul 2012, 85-101.
- Demir, Şerif “Bir Liderin Doğuşu: Adnan Menderes (1945-1954)”, *Başbakan Adnan Menderes’in Yaşamı ve Siyasal Mücadelesi*, (Ed: Talip Kabadayı vd), Aydın 2012, 3-41.
- Demokrat Parti Tüzüğü, Ankara, 1946.
- Dokuyan, Sabit “Çok Partili Hayat Geçişte Önemli Bir Adım: Demokrat Parti’nin Kuruluşu”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, II, II-I, Haziran, İstanbul 2014, 151-169.
- Eroğul, Cem, “Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971”, *Geçiş Sürecince Türkiye*, (Der: İrvin Cemil Schick-Ertuğrul Ahmet Tonak), İstanbul 1998, 112-158.
- Fırat, Melek 1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 1919-1980*, I, (Ed: Baskın Oran) İstanbul 2005, 477-615.
- Geray, Cevat, “Türkiye’de Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi”, X. İskân ve Şehircilik Konferansları Birlisi, Ankara 1961, 9-36.
- Göktepe, Cihat “ Menderes Dönemi (1950-1960)”, *Türkler*, XVI, Ankara 2002, 901-911.
- Göral, Emirhan, “Değişen Uluslararası Sistemde Türkiye’nin Balkan Politikasının Türkiye-Avrupa Birliği İlişkisine Etkisi”, *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, XXI, II, İstanbul 2013, 99-118.
- İnalcık, Halil, “Türkler ve Balkanlar” *Balkanlar ve Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri*, İstanbul 1993, 9-32.

- Kaçmaz, Muhammet, “Balkanlar Coğrafyası”, *Türk Tarihinde Balkanlar*, I, Sakarya, 11-37.
- Koçak, Cemil “1946 Seçimleri: Demokrasinin İlk Sandık Oyunları”, *TÜSİAD Görüş Dergisi*, XXVII, İstanbul 1996, 64-73.
- Koçlar, Bekir, “Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde Hükümet-Muhalefet İlişkisi”, *Türkler Ansiklopedisi*, XVI, Ankara 2002, 754-765
- Kodaman, Timuçin “Menderes’in Dış Politika Felsefesi ve Uygulamaları”, *Liderlerin Dış Politika Felsefesi ve Uygulamaları*, (Ed: Haydar Çakmak) İstanbul 2013.
- Kurat, Yuluğ Tekin “Elli Yıllık Cumhuriyet’in Dış Politikası 1923-1973”, *Belleten*, XXXIX/154, Ankara 1975, 201-208.
- Okçal, Hakan, Balkanlar ve Türkiye, *GAMER*, I, I, Ankara 2012, 197-207.
- Okutan, M. Çağatay, Demokrat Parti’nin Doğuşunda Etkili Olan Sosyo-Politik Dinamikler, *Demokrasi Platformu*, I, V, XVII, Ankara 2009, 1-13.
- Özüçetin, Yaşar, “Demokrasiye Geçiş, Demokrat Parti’nin Kuruluşu 1946 Seçimleri”, *Türkler Ansiklopedisi*, XVI, Ankara 2002, 765-774.
- Pınar, Mehmet, 1950-1951 Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göçler ve Demokrat Parti’nin Göçmen Politikası, Temmuz 2014, 61-93.
- Sebahattin Zaim, “Son Yugoslav Mühacirleri Hakkında Rapor”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C: XIX, İstanbul 1958, 437-448.
- Sedef Bulut, “Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları I. Ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 41, İstanbul 2008, 35-61.
- Turan, Sibel, “Balkanlar İle İlişkiler”, *Türk Dış Politikası 1919-2008*, (Ed: Haydar Çakmak) Ankara 2008, 471-484.
- Uzun, Turgay “Türkiye’de Demokrasiye Geçişin İç ve Dış Etkenleri”, *Demokrasi Platformu*, I, V, XVII, Ankara, 2009, 13-43.

Zaim, Sebahattin, “Son Yugoslav Mühacirleri Hakkında Rapor”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, XIX, İstanbul 1958, 437-448.

Kütüphane, Arşivler ve Gazeteler

Akşam

Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi.

Cumhuriyet

Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi.

Hürriyet

Milli Kütüphane. (Ankara)

Milliyet

TBMM Arşivi ve Kütüphanesi.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi.

Zafer

EKLER

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
BAŞVEKÂLET
HUSUSİ KALEM MÜDÜRLÜĞÜ

A45

Sayı : tel :

Şehir meclisi başkanlığı ve pek muhterem
azalarına
istanbul

altı eylül hadiselerine milli bir felaket demek
yerinde olur. Bu felakette şahseh ve hususiyle
zarar görmüş olan vatandaşlarımız için de bu
ayrıca bir zarbe teşkil etmiştir. Aynı zamanda
güzel ve emsalsiz istanbulumuzub bu felakete maruz
bırakılmış olması dolayısıyla de şehri temsil eden
huzurunusa en derin teessürlerimi ve taziyetlerimi
iblag eylerim. Milletçe göstereceğimiz hulus ve
gayret eseri olarak uğradığımız felaket ve kayıp-
ların manevi ve maddi bütün izlerini en kısa zamanda
telafi edip güzel şehrimizin imar ve mesud inkişa-
fının daha büyük bir şevk ve gayretle temadi
ettirilmesi imkanlarını elde edeceğimize kani
olarak cümnenizi hürmetle selamlarım.

Başvekil
Adnan Menderes

-72-

6-7 Eylül Olayları ve Zarar Görenler BCA:

Fon Kodu: 30. 01. 00. 00, Yer No: 37. 226. 1

T. C.
BASVEKÂLET
KANUNLAR VE KARARLAR
Tetkik Dairesi

Karar Sayısı

4

KARARNAME

12618

Türkiye ile Yunanistan'ın Müsterek Pazar'a ortak aza sıfatıyla katılmaları mevzuunda müsterek meseleleri görüşmek maksadiyle, Yunan Hükûmetinin daveti üzerine Hükûmetimizi temsilen Hariciye Vekâleti Milletlerarası Ekonomik İşler Dairesi Reisi Elçi Semih Günver'in riyasetinde; aynı daire Şube Müdürlerinden Tahir Şentürk ve Ticaret Vekâleti Dış Ticaret Dairesi Müşavirlerinden Özer Çınar'dan müteşekkil bir heyetin Atina'ya izaminin ve Heyetin temsil icabı yapacağı masrafların kabulü; Hariciye Vekâletinin 12/1/1960 tarihli ve 760.301/ME-6/2 sayılı yazısı üzerine, İcra Vekilleri Heyetince 16/1/1960 tarihinde kararlaştırılmıştır.

REİSİCUMHUR

C. Bayaz

Başvekil	Devlet Vekili ve Başv. Yardımcısı	Devlet Vekili	Devlet Vekili	Devlet Vekili
<i>U. K. K.</i>	<i>M. Akıncı</i>			
Adliye Vekili	Millî Müdafaa Vekili	Dahiliye Vekili ve Hariciye V.V.	Hariciye Vekili	Maliye Vekili
<i>Ş. N. K.</i>	<i>E. L. K.</i>	<i>M. Akıncı</i>		<i>Ş. N. K.</i>
Maarif Vekili	Nafia Vekili	Ticaret Vekili ve İmar ve İsk. V.V.	İst. ve İc. Mu. Vekili	Güm. ve İn. Vekili
<i>Ş. N. K.</i>	<i>E. L. K.</i>	<i>M. Akıncı</i>	<i>Ş. N. K.</i>	<i>Ş. N. K.</i>
İzraat Vekili	Münakalat Vekili	Çalışma Vekili ve Bas. yay. ve Tz. V.V.	Sanayi Vekili	Bas. Yay. ve Turz. Vekili
<i>Ş. N. K.</i>	<i>E. L. K.</i>	<i>M. Akıncı</i>	<i>Ş. N. K.</i>	<i>Ş. N. K.</i>
İmar ve İskân Vekili	Koordinasyon Vekili			
<i>Ş. N. K.</i>	<i>E. L. K.</i>			

Dosya No: 105-244
51

080 18 01 02 154 73 16

Türkiye-Yunanistan Arasında Ortak Pazar Antlaşması BCA:

Fon Kodu: 30. 18. 01. 02. Yer No: 154. 73. 16.

T. C.
MILLÎ EĞİTİM VEKÂLETİ
Üniversiteler Bürosu
SAYI.....

Ankara -195

Özet:

K A R A R

26874

1 - 4936 sayılı Üniversiteler Kanununun 28 inci maddesine göre Fakülte Profesörler Kurulunca seçilmiş, Senatoca uygun görülmüş olan Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yunan Dili ve Edebiyatı (Klasik Filoloji) Profesörlüğüne aynı ders Doçenti Suat Sinanoğlu'nun tayini tensip edilmiştir.

2 - Bu kararı Maarif Vekili yürütür.

22 Nisan 1954

REİSİCUMHUR

C. B. Bay

Başvekil

Maarif Vekili

[Signature]

[Signature]

030 11 1 244 16 18

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yunan Dili ve Edebiyatı
Profesörlüğüne Suat Sinanoğlu'nun Atanması. BCA,

Fon Kodu: 30. 11. 1. 0. Yer No: 244. 16. 18.

T. C.
Dışişleri Bakanlığı
Umumi Kâğıtlık Katmanı

MİTÖ Bürosu
No. 13-I-2-30

DEVLET ANŞİYESİ
CUMHURİYETİ

Ankara, 12 Nisan 1952

Yüksek Başbakanlığa

Genelkurmay Başkanlığından alınan 3 Nisan 1952 tarihli bir yazıda, Sovyet Rusya ile Farklılıklarından haberdar olan. Mübadelesine dair Atina'da Türk ve Yunan Genelkurmay temsilcileri arasında yapılan anlaşmanın tatbikatına müteallik bazı noktaları askeri makamlarımızla görüşmek ve aynı zamanda Zati Devletleri ile MÜBAYE Vemizelos'un notabab kâğıtları hususların da tetkikine devam etmek üzere, bir yunan askeri heyetinin 14 Nisan 1952 tarihinde Ankara'ya gelmesinin Yunan Genelkurmayı tarafından teklif edildiği ve meşhûr teklifin kabulünde Genelkurmayımızca mahsur görülmüştüğü bildirilerek bu hususta Bakanlığımızın müteallaki sorulmuştur.

Bahis mevzuu yunan askeri heyetinin anılan tarihte Ankara'ya gelmesinde Bakanlığımızca da mahsur görülmüştüğün cevaben Genelkurmay Başkanlığına yazılmış olduğuna yüksek bilgilerine saygı ile arz ederim.

Dışişleri Bakanı

BAŞBAKANLIK		
Hususi Kalem Müdürlüğü		
Tarih	Numara	Ek
30.4.1952	3085	

030	01			61	374	11
-----	----	--	--	----	-----	----

12-4-1952 12358

Yunan Askeri Heyeti'nin Ankara'ya gelmesi. BCA.

Fon Kodu: 30. 01. 00. 00, Yer No: 61. 374. 11.

T. C.
BAŞVEKÂLET
HUSUSİ KALEM MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı : 11111

Edirne
Yazıldığı tarih : 27.9.1950
Geldiği tarih : 28.9.1950
Numarası : 6229
İmza : Adnan Zafir

ŞİFRE TEL

Yüksek Başbakanlığa

ANKARA

1 - Edirnedeki göçmen işlerini yerinde tetkik ettim . Bin kişilik göçmen evi bugünkü tempo ile gelen göçmenlerin muameleleri yapılincaya ve sevk edilinceye kadar temine kâfidir . Kurmuş olduğumuz komisyon çok isabetli olmuştur . İskân idaresinden tahsisat ile kızılây tarafından açılan aş evi vasıtasıyla işe edilmektedirler .

2 - Ya'nız , göçü güçleştiren bir cihet vardır . Bulgarların ilk günlerde sevk ettikleri ve müteaddid defa iade edildikleri halde kabul etmedikleri çingeneler Karaağaçta göçmen evinin yanındaki harap kışlada bulunmaktadırlar . Mikdarları 1146'dır . Bunların içerisinde 260 kişinin Türk ırkına mensup olduğunu komisyon reisi söylemiştir . Bunların burada kalmaları günde bin lira kadar masrafı mucip olduğu gibi durumları da iyi değildir . Bunların tekrar Bulgaristana iade edilerek içlerinde Türk ırkından olanların usulü dairesinde vize almaları hususunun temini için Dışişleri Bakanlığınca Bulgar hariciyesi üzerinde teşebbüste bulunulması ve cihet müsbet bir netice vermediği takdirde bu vizesizler hakkında hükümetce çok acil bir karar alınması zaruridir .

Saygılarımla arz ederim .

İçişleri Bakanı
RUKNEDDİN NASTİHİOĞLU

030	01			17	99	11
-----	----	--	--	----	----	----

Bulgaristan'dan Edirne'ye Göç. BCA.

Fon Kodu: 30. 01. 00. 00. Yer No: 17. 99. 11.

3

c. Bugany

Adalat Bakanı
[Signature]

Maliye Bakanı

Mr. President

11. 11. 1945

Fon Kodu: 30. 18. 01. 02. Yer No: 124. 83. 7.

T. C.
BAŞVEKÂLET
KANUNLAR VE KARARLAR
Tetkik Dairesi

Karar Sayısı

4

4781

KARARNAME

T. C.
BAKANLIK
TUĞAY ARAŞTIRMA

24/1/1955 tarihli ve 4/4258 sayılı kararname ile verilen salâhiyete istinaden imzalanan ilişik Türkiye - Bulgaristan Ticaret ve Ödeme Anlaşmaları ile eklerinin tasdiki; Hariciye Vekâletinin 19/- 3/1955 tarihli ve 7124/93 sayılı yazısı üzerine, 5949 sayılı kanunla müddeti uzatılan 4582 sayılı kanunun 1 inci maddesine tevfikân, İcra Vekilleri Heyetince 29/ 3 /1955 tarihinde kararlaştırılmıştır.

REİSİCUMHUR

L. Ağar

Başvekil	Devlet Vekili Başvekil Yardımcısı	Devlet Vekili	Devlet Vekili	Adliye Vekili
Mâli Müdafaa Vekili	Dahiliye Vekili	Hariciye Vekili	Maliye Vekili	Maarif Vekili
Nafia Vekili	İkt. ve Ticaret Vekili	Şeh. ve İç. Mue. Vekili	Güm. ve İn. Vekili	
Ziraat Vekili	Münakalat Vekili	Çalışma Vekili	İşletmeler Vekili	

050 18 01 02 139 25 1

70/9 638

Türkiye-Bulgaristan Ticaret Antlaşması. BCA.

Fon Kodu: 30. 18. 01. 02. Yer No: 139. 29. 1.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
SARAYCIYI ARŞİVİ

Yeni Yıl nüshasının sütunlarında bana, hissiyatımı

ifade etmek fırsatını vermiş olmasından dolayı, BOREA gazetesine samimiyetle teşekkür ederim.

Herkes yeni yılın eşikinde, sona eren senenin bir bilançosunu yapıp, başlayacak sene için de temennilerde bulurur.

Dünyanın durumu bakımından 1953-ün bilançosu : Sulh, adalet ve herkesin haklarına hürmet ideallerine samimiyetle bağlı hür memleketlerin içten çökertilmek veya açıkca yok edilmek tehlikesi karşısında duydukları derin endişenin devamı şeklinde hülâsa edilebilir.

Hazin mahiyeti, akli selim sahibi ve ceyyid bir yaşamak ve yennek iradesiyle mücehhez milletler için hiçbir zaman sınırlı gevşemesine müncer olmaması veya ümitsizlik menbaı haline gelmemesi, bilâkis enerji ve canlılıklarını arttırmak için bir sebep teşkil etmesi icabeden bu çizdiğim tabloda, Türkiye'nin

Yugoslavye ile olan münasebetleri ve bu iki memleketin Yunanistanla Atlantik Andlaşması ve sulhsever devletlerin gediksiz bir sulh cephesi kurmak için yaptıkları bu-
tan'la elele meydana getirdikleri eser, hiç şüphesiz parıltı bir tün gayretler gibi

ışık vahası ve insanlığın daha mükemmel bir âtiye mazhar olması

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

- 2 -

hususunda saflam bir ümid kaynağı teşkil etmektedirler.

İki memleketimiz arasındaki münasebetlerin daima daha samimileşen ve inkişaf eden mahiyetinden bahsetmeyi zaid buluyorum çünkü münasebetlerimiz bu vasıfları haiz olmasaydı, yakında bir yaşını idrak edecek olan Uçlu Dostluk ve İşbirliği Ankara Andlaşma gerçekleşemezdi.

Jeopolitik hakikatlere, kelimelerin en realist mânasında menfaat birliğine ve sulh ve adaletin ancak yapıcı enerjilerin birleşmesiyle vikaye edilebileceği hakikatına istinad eden bu Andlaşma, her Uç Âkidinin ve sulh dâvasına samimiyetle sarılmış bilcümle memleketlerin yüksek menfaatleri lehine olarak daima inkişaf edecektir.

İşte, sona ermekte olan senenin kısa bilânçosu. Yeni sene için temenni olarak da, dünyanın muhtaribi bulunduğu gerginlik ve erdişenin hakikî ve müessir bir tasfiye yoluna girmesini arzu ederim; tasfiye dediğim zaman, vakıalarla hiçbir alakası olmayan kelimelerin veya kuru vaatlerin tesiriyle, arzularını hakikat telâkki etmeye mütemayil kimselerin zihinlerinde yaratılmış bir sarabı veya fevâketin sadece tecilini

030	01			13	29	15
-----	----	--	--	----	----	----

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

- 3 -

değil, buhranın hakikî sebeplerinin ortadan kalkması ~~sure-~~ suretiyle tahassül edecek bir tasfiyeyi kasdediyorum.

Sırası gelmişken, şunu da belirtmek isterim ki, temenniler, ancak bu temennileri ifade edenlerin, onların tahakkuku için gereken gayretleri ve fedakârlıkları yapmaya kararlı olmaları nisbetinde tahakkuk edebilir.

Görülüyor ki önümüzde, en azından hüsnu niyetimiz ve hakikî bir sulha olan iştihakımız derecesinde enerji göstermemizi izalettiren, seneler veya belki de seneler vardır.

Sözlerime son verirken, kıymetli dostumuz asil ve zinde Yugoslavya'nın saadet ve tealisî ~~teali~~ ve üçlü Ankara Andlaşmamızın daimî surette inkişafı ~~inşaatı~~ için en samimî temennilerimi ifade etmek isterim.

030	01			13	93	15
-----	----	--	--	----	----	----

Başbakan Adnan Menderes'in Yugoslavya Halkına Yıl Başı Mesajı. BCA.

Fon Kodu: 30. 01. 00. 00. Yer No: 13. 79. 15. 1, 2, 3.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

[28-2-1953]

Lef: 3

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ile

YUNANİSTAN KRALLIĞI ve YUGOSLAVYA FEDERATİF HALK CUMHURİYETİ

arasında

DOSTLUK ve İŞBİRLİĞİ AHDLAŞMASI

Akit taraflar

Birleşmiş Milletler Ahlaşmasında beyan olunan prensiplere imanlarını teyid ederek,

bütün milletlerle sulh içinde yaşamağa ve milletlerarası sulhün idamesine çalışmaya karar vererek,

aralarında mevcut destane minasebetleri takviye arzusuyla müteahallî olarak,

milletlerin hürriyet ve istiklâlini ve toprak bütünlüklerini hariçten tevcih edilecek her kuvvete karşı müdafaaya azimli olarak,

müdafaa teşkilâtlarını hariçten gelecek her tecavüze karşı daha tesirli kılmak için gayretlerini birleştirmeye ve müşterek menfaatlerine müteallik meselelerle, bilhassa müdafaalarını ilgilendiren meselelerde istişare etmeye ve işbirliği yapmağa kararlı olarak,

kendi milletlerinin ve sulhperver bütün milletlerin müşterek menfaatlerinin, dünyanın bu muntakalarında sulhün ve emniyetin korunması için Birleşmiş Milletler Ahlaşmasının 51.inci Maddesine uygun olarak munasip tertipler alınmasını icabettirdiğine kana bulunarak,

030 01 61 376 5

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

-2-

İşbu Andlaşmayı akit etmeye karar vermişler ve :

Türkiye Reisicumhuru:

Dağışları Vekili, İstanbul Milletvekili
Profesör Ekselans Fuad KÖPRÜLÜ'yi,

Majeste Elenler Kırallı:

Dağışları Vekili, Ekselans Stefanos STEFANOPULOS'u.

Yugoslav Federatif Halk Cumhuriyeti Reisi:

Dağışları Vekili, Ekselans Koca POPOVIÇ'i,

bu Andlaşmayı imzaya selâhiyetler kılmışlardır.

Müşerûnileyhim, usulüne muvafık olduğu görülen selâhiyet-
namelerini ibraz ettikten sonra aşağıdaki hükümler üzerinde
mutabık kalmışlardır:

Madde I

Âkit taraflar, aralarında devamlı surette işbirliği ya-
pılmasını temin etmek maksadiyle müşterek menfaatlerini il-
gilendiren bütün meseleler üzerinde istişarelerde bulunacak-
lardır.

Âkit tarafların Dağışları Vekilleri, milletlerarası si-
yasî durumu tetkik etmek ve, bu Andlaşmanın gayelerine uygun
olacak şekilde, gereken kararları almak üzere, muntazaman,
senede bir defa, ve lüzum görüldüğü takdirde daha sık olarak,
konferans halinde toplanacaklardır.

...

030	01			61	396	5
-----	----	--	--	----	-----	---

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

-3-

Madde II

Âkit taraflar, kendi muntakalarında sulh ve emniyetin korunması için müşterek gayretlerine devam etmek ve, kendilerine karşı, tahrik edilmemiş bir tecavüz vukuu halinde lüzum hasıl olabilecek müşterek savunma tedbirleri de dahil olmak üzere, emniyetlerine müteallik meselceleri birlikte tedkike devam etmek kararındadırlar.

Madde III

Âkit tarafların Erkâna Harbiye Umumiyecleri, ahenkli kararların alınabilmesi için, aralarında mutabık kalarak tesbit edecekleri, savunma meselcelerine müteallik, tavsiyeleri Hükûmetlerine arz etmek üzere işbirliği yapmağa devam edeceklerdir.

Madde IV

Âkit taraflar, ekonomi, teknik ve kültür sahelerindeki işbirliğini inkişaf ettireceklerdir; lüzumu halinde, ekonomi, teknik ve kültür meselcelerinin halli için gerekli anlaşmalar aktedilecek ve gerekli teşkilât kurulacaktır.

Madde V

Âkit taraflar, aralarında zuhur edebilecek her ihtilâfı, Birleşmiş Milletler Andlaşmasında tesbit edilmiş bulunan müslihane yollarla ve anlayış ve dostluk ruhu içinde halletmeyi; ve birbirlerinin dahilî işlerine herhangi bir şekilde müdahaleden tavakki cılamayı taahhüd ederler.

Madde VI

Âkit taraflar, işlerinden birinin aleyhine müteveccih

...

030	01			61	326	5
-----	----	--	--	----	-----	---

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

-4-

veya menafini halciler edebilecek mahiyette olan bir ittifak aktından veya bir harekete katılmaktan kaçınacaklardır.

Madde VII

İkit taraflardan her biri, kendisi ile üçüncü bir devlet veya diğer devletler arasında oluyucu mcr'î bulunan milletlerarası taahhütlerin hiç birinin işbu Andlaşma hükümleri ile tenakuz halinde bulunmadığını beyan eder; diğer taraftan, ileride, işbu Andlaşmaya muhalif olabilecek herhangi bir milletlerarası taahhüde girişmemek mükellefiyetini de dorukda ederler.

Madde VIII

İşbu Andlaşma, Türkiye ve Yunanistan'ın 4 Nisan 1949 tarihli Kuzey Atlantik Paktından mütevellit hak ve vccibelerine, her ne şekilde olursa olsun, tesir etmez ve edecek şekilde tefsir olunamaz.

Madde IX

İşbu Andlaşmanın meriyete girişini müteakip, bütün İkit taraflarca Andlaşmanın gayelerinin tahakkuku için iştirakleri faideli eddedilecek her devlet, üç İkit devletle aynı şartlar tahtında ve aynı hakları haiz olmak üzere, işbu Andlaşmaya iltihak edebilecektir.

İltihak eden her devlet, iltihakname tevdiî suretiyle Andlaşmanın taraflarından biri olacaktır.

Madde X

Fransızca metni mutabek olacak olan işbu Andlaşma,

...

030	01			61	376	5
-----	----	--	--	----	-----	---

4

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
GAMKUSİTİ KATİ

-5-

Âkitlerin her biri tarafından tasdik edilecek ve tasdikna-
meler ^{Belgrad} Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Dışişleri Vekâ-
letine tevdi oluncak ve en son tasdiknamenin tevdi edildiği
tarihte mariyete girecektir.

İşbu Andlaşmanın mariyete girmesini müteakip geçecek
beş sonucun sonunda, Âkit taraflardan her biri, diğer Âkit
taraflar Hükümetlerine göndereceği bir deklarasyon ile, bir
yıl önceden ihbar suretiyle, bu Andlaşmaya taraf olmaktan
çıkabilecektir.

Yukarıdaki hükümleri tasdiklan, isimleri geçen yetkili
murahtaslar işbu Andlaşmayı imza etmişlerdir.

Ankara'da yirmi sekiz Şubat bin dokuz yüz elli üç ta-
rihinde üç nüsha olarak tanzim kılınmış ve Âkit taraflara
bireş nüsha verilmiştir.

Fuat KÖPRÜLÜ

Stefanos STEFANOPULOS

Koca POPOVIĆ

030	01			61	376	5
-----	----	--	--	----	-----	---

5

Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya Arasında Dostluk Antlaşması. BCA.

Fon Kodu: 30. 01. 00. 00. Yer No: 61. 376. 5. 1, 2, 3, 4, 5.

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü

KARAR

Karar sayı:

3

11341

Yugoslav uyruğu Mehmet Tayyip Okıç'ın Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Doğmatik Bilimler dersi Profesörlüğünde çalıştırılması; İçişleri ve Maliye Bakanlıklarının uygun görüşlerine dayanan Millî Eğitim Bakanlığının 4535 sayılı ve 6/6/1950 tarihli yazısı üzerine, 788 sayılı kanunun 5 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 8 / 6 /1950 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

C. Bayar

Başbakan <i>A. Memduh</i>	Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı <i>S. Ağaoğlu</i>	Devlet Bakanı _____	Adalet Bakanı <i>M. İsmail</i>
Millî Savunma Bakanı <i>Rafet S. Yılmaz</i>	İçişleri Bakanı <i>A. Memduh</i>	Dışişleri Bakanı <i>N. Asım</i>	Maliye Bakanı <i>N. Asım</i>
Millî Eğitim Bakanı <i>A. Başman</i>	Bayındırlık Bakanı <i>F. Belen</i>	Ek. ve Ticaret Bakanı ve Doğ. İşleri B. Vekili <i>Z. Karaman</i>	Sa. ve So. Y. Bakanı <i>U. K. Başman</i>
G. ve Tekel Bakanı <i>M. İsmail</i>	Tarım Bakanı <i>N. Asım</i>	Ulaştırma Bakanı <i>N. Asım</i>	Çalışma Bakanı <i>N. Asım</i>
			İşletme Bakanı <i>M. İsmail</i>

130 18 01 02 122 47 20

Yugoslav Uyruklu Mehmet Tayyip Okıç'ın Ankara Üniversitesi'ne Atanması BCA.

Fon Kodu: 30.18. 01. 02. Yer No: 122. 47. 20.

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü

KARARNAME

Karar sayısı

4

171

Yugoslavya ile bir vize anlaşması akdi hususunda Dışişleri Vekâletine salâhiyet verilmesi; adı geçen Vekâletin 28/1/1953 tarihli ve 35433/30 sayılı yazısı üzerine, 5682 sayılı kanunun 10 uncu maddesine göre, İcra Vekilleri Heyetince 15 / 2 / 1953 tarihinde kararlaştırılmıştır.

REİSİCUMHUR

C. Bayar

030 18 01 131 9 11

Başvekil <i>A. Menderes</i>	Devlet Vekili <i>M. Z. Sarıhan</i>	Adalet Vekili <i>O. L. C. C. C.</i>	Millî Savunma Vekili <i>S. T. C. C.</i>
İçişleri Vekili <i>H. C. Menderes</i>	Dışişleri Vekili <i>T. Köprülü</i>	Maliye Vekili <i>H. T. C. C.</i>	Millî Eğitim Vekili <i>J. C. C.</i>
Bayındırlık Vekili <i>R. K. C. C.</i>	Ek. ve Ticaret Vekili <i>H. C. C.</i>	Sa. ve So. Y. Vekili <i>H. C. C.</i>	G. ve Tekel Vekili <i>-----</i>
Tamam Vekili <i>M. C. C.</i>	Ulaştırma Vekili <i>H. C. C.</i>	Çalışma Vekili <i>S. C. C.</i>	İşletmeler Vekili ve Güm. ve T. V. V. <i>J. C. C.</i>

Türkiye-Yugoslavya Vize Antlaşması. BCA.

Fon Kodu: 30. 18. 01. 02.Yer No: 131. 9. 11.

T. C.
BAŞVEKÂLET
KANUNLAR VE KARARLAR
Tetkik Dairesi

KARARNAME

Karar Sayısı

4

3536

Yugoslavya Reisicumhuru Mareşal Tito'nun daveti üzerine Yugoslavya'ya teşrif buyuracak olan Sayın Reisicumhur Celâl Bayar'a Millî Müdafaa Vekili Ethem Mençeres, Riyaseticumhur Umumî Kâtibi Büyükelçi Haydar Görk, Hariciye Vekâleti Umumî Kâtibi Büyükelçi Muharrem Nuri Birgi, Tümgeneral Suat Kuyaş, Tümamiral Fahri Korutürk, Tümgeneral Seyfi Turagay, Riyaseticumhur Hususî Kalem Müdürü Fikret Belbez, Başyaver Albay Refik Tulga, Hariciye Vekâleti Protokol Dairesi Reis Vekili Kenan Gökart, Profesör Recai Ergüder, Basın-Yayın ve Turizm Umum Müdürü Muammer Baykan, Anadolu Ajansı Umum Müdürü Şerif Arzık, Hariciye Vekâletinde Başkâtip Vecdi Türel, Yaver Binbaşı Kenan Yazgan, Yaver Binbaşı Kemâl Eker, Yaver Hava Yüzbaşı Ertuğrul Çokdeğer'in refakat etmeleri ve Emniyet memurlarınca Komiser İnsan Baykut ve Komiser Niyazi Törtüner ve Reisicumhur hizmetlilerinden Emin Sönmez, Mehmet Akpınar ve İsmail Erdir'in de hey'etle birlikte Yugoslavya'ya gitmeleri; Hariciye Vekâletinin 24/8/1954 tarihli ve 92052-291/2006 sayılı yazısı üzerine, İcra Vekilleri Heyetince 24/8/1954 tarihinde kararlaştırılmıştır.

REİSİCUMHUR

C. Bayar

Başvekil Devlet Vekili ve Başvekil Yardımcısı Devlet Vekili Devlet Vekili Adliye Vekili
Millî Müdafaa Vekili Dahiliye Vekili Hariciye Vekili Maliye Vekili Maarif Vekili
Nafza Vekili İkt. ve Ticaret Vekili Sıh. ve İc. Mua. Vekili Güm. ve İnş. Vekili
Ziraat Vekili Münakalât Vekili Çalışma Vekili İşletmeler Vekili

105-20

03 01 18 01 02

136

74

8

Celal Bayar'ın Yugoslavya Seyahati. BCA.

Fon Kodu: 30. 18. 01. 02. Yer No: 136. 74. 8.

T. C.
BAŞVEKÂLET
KANUNLAR VE KARARLAR
Tetkik Dairesi

Karar Sayısı
4

KARARNAME

5161

14/4/1955 tarihli ve 4/4977 sayılı kararnameye ektir.

Türk - Yugoslav ticaret müzakerelerinin icrası için teşkil olunan Heyet ile Yugoslav Heyeti arasında hazırlanmış olan vesikalardan, 26/Şubat/1953 tarihli Ödeme Anlaşmasına Ek Protokol ile Orta vâdeli pamuk ve buğday anlaşması hakkında protokolün Hükûmetimiz adına Devlet Vekili Başvekil Yardımcısı Fatih Rüştü Zorlu tarafından imzalanması; Hariciye Vekâletinin 12/5/1955 tarihli ve 12476/163 sayılı yazısı üzerine, İcra Vekilleri Heyetince 13/5/1955 tarihinde kararlaştırılmıştır.

REİSİCUMHUR

C. Bayar

Başvekil ve
Hariciye V.V.

Devlet Vekili
Başvekil Yardımcısı

Devlet Vekili

Devlet Vekili

Devlet Vekili

Adliye Vekili

Mâli Müdafaa Vekili

Dahiliye Vekili

Hariciye Vekili

Maliye Vekili

Meârif Vekili

Nafaa Vekili

İkt. ve Ticaret Vekili

Sih. ve İc. Mua. Vekili

Güm. ve İnh. Vekili

Ziraat Vekili

Münakalât Vekili

Çalışma Vekili

İşletmeler Vekili

70/11 - 1111

030 18 01 02 139 48 1

Türk-Yugoslav Ticaret Antlaşması. BCA.

Fon Kodu: 30. 18. 01. 02. Yer No: 139. 48. 1.

Toprak ve İskân Müdürlüğü Makamına

İstanbul

ERLEN KÖYÜ
GEMİLERİNE

Yugoslavyanın Üsküp Vilâyetine bağlı, Kalkandere kazasının Urviç köyünde mukim yakın akrabam Mehmet oğlu Rasim 1907, karısı Şuayip kızı Fazliye 1910, çocukları Mehmet 1929, Nevzat 1935, Esma 1938, Vehbi 1940, Nazmiye 1943, Nâciye 1947 ve Ferid 1949 doğludan ibaret olan dokuz kişilik aile gurubunu Memleketimize getirmek arzusundaım.

Serbest göçmen olarak gelmelerini arzu ettiğim bu ya) kınlarımın vürutları hâlinde, bütün ihtiyaçları tarafımdan temin olunacak ve Devletten göçmen sıfatıyla hiç bir mütalebede bulunulmayacaktır.

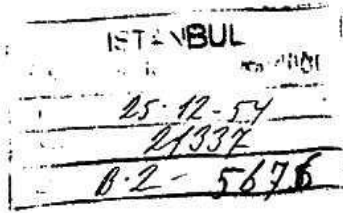
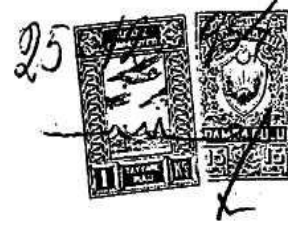
Bu hususu noterden tanzim ettirdiğim bir kıt'a taahhütname ile tevsik eylediğim cihetle, bu akrabalarımın birân evvel gelmelerini mümkün kılacak muamelenin tesisine yüksek müsaade ve delâletlerinizi rica ederim.

Derin Saygılarımla

Nuri Alp

Sultanahmet, Kabasakal caddesi NO: 23

Şehir

13. 11. 54
25. 11. 54

272			12	63	192	4	5
-----	--	--	----	----	-----	---	---

İstanbul'da oturan Nuri Alp Bey'in Ailesini Yugoslavya'dan Türkiye'ye Getirme
İsteği. BCA.

Fon Kodu: 272. 00. 00. 12. Yer No: 12. 63. 192. 4. 5.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Muhsin Ertürk BUDAK
Doğum Yeri ve Tarihi	Kağızman, 31/05/1992
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Ana Bilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı.
İş Deneyimi.	
Çalıştığı Kurumlar	Toplumsal Araştırmalar Merkez Müdürlüğü
İletişim	
E-Posta Adresi	erturk.budak@gmail.com
Tarih	12/06/2017